

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

K- 5057. 21. 20
21

FRANCISCI HOTMANI J.C.

ANTITRI- BONIANUS

sive

DISSERTATIO

De

STUDIO LEGUM,

PRÆMITTITUR

CHRISTIANITHOMASII

JCti Reg. Pruss. Consiliarii, Antecessoris

in Acad. Fridericiana, ejusdemque

Senioris

DELINEATIO HISTO-

RIÆ JURIS

ROMANI & GERMANICI,

Subjuncta in fine accuratiori formatione status contro-
versæ circa quæstionem de

Uso moderno Juris Romani in

Germania.

LIPSIÆ, . .

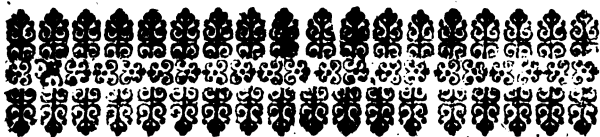
Apud Hæredes JOH. GROSSII.

BRITISH LIBRARY

BRITISH LIBRARY
ST. PANCRAS LONDON

ROMANS & GERMANIC

L. B. S. D.

GEORGIUS BEYER D.

Rancisci Hotomanni Anti-Tribonia-
num, libellum varissimum & bisce-
annis desideratissimum ac multoties
calamo descriptum ex Bibliotheca
mea exhibeo, à multis mendis, quibus editio
Hamburgensis scatebat, vindicatum. Scriptus
est anno M D LXXVII. ex sententia Michaelis
Hospitalii, Gallie Cancellarii; verum operibus
Antoris, quæ Geneva 1599. tribus tomis prædi-
cunt & à Leikbero in vitis decem Jctorum
recitantur, non insertus, sed anno M DCIII. Gal-
lica Idiomate primum editus, deinde latinus
Hamburgi 1647 typis mandatus. Evincit ibi, Le-
ges Romanas & precipue volumina Justiniani
Imp. non magnum usum in Gallia præbere, idque
subinde iis argumentis, quæ ad Germaniam quo-
que apprime quadrant. Interim animus erat,
brevibus scholiis inspersis succincte ostendere, ea-
dem fere omnia & imo plura de Germania dici pos-
se; Sed casus mutavit propositum: sci. incidi in ma-
nu nostras delineatio Juris Romani & Ger-

manici MSta ab Excellentissimo ꝛcto, Christiano Thomasio Auditoribꝯ suis prælecta, quam ut ob affinitatem argumenti Hotomanno jungi permitteret, efflagitavi. Sed nec facile in initio assensum impetrare licebat, quod meditationes hæc ex sua sententiâ subitarias, nec satis digestas ulteriori elaboratione, cujus etiam spem aliquam faciebat, indigere assereret; pervicere tamen preces meæ & favoris Sui in me summi obtestatio, cumque negotia Ejus concatenata plus hac vice non permitterent, allegata singulis paginis subjecta addidit. Caterum, ne summam contentorum in quovis Anti Triboniani capite desiderare queas, excerpta, qua jam olim in Tomo I. Observationum selectarum ad rem literariam spectantium, Observatione IX. dedimus, hæc repetere visum est. Fruere hæc, Benevole Lector, & quantum videbitur, nostris conatibus poro fave. Scrib. Lipsiæ VI. Calend. Novembr. MDCCIV.

* * *

Absolvitur opusculum XII. capitibus, quorum primo autor protestatur, se post studium Theologiæ disciplinam Legum utilissimam, & maxime necessariam judicare; Romanam quoque Rempublicam in excolenda hac disciplina fuisse præ aliis feli-

felicem; sed differentiam statuendam esse inter Jus Civile Romanum & *libros Imperatoris Justiniani*, circa quos duas quæstiones tractat: 1. etiam si perfectissimi essent, quantum ex iis utilitatis hodie, in Gallia præsertim, sperandum sit? 2. quibus nevis laborent, & quidnam ex eorum tractatione effectum sit? Prima quæstio tractatur c. 2-10. Secunda cap. 11-18. Scil. Cap. 2. adstruit, inutile esse studium artis extra usum positæ, & legum ad statum præsentem non adtemperatarum.

Unde fuit Cap. 3. *Libros Justiniani nihil proficere ad notitiam Status Gallie*; Statum Romanum Democraticum hodie quoad potissima ignorari, & sæpissime fuisse mutatum, nec quicquam ad statum Gallicum Monarchicum applicari posse. Monarchiam quoque Romanam non modo sæpius mutatam, sed & diversæ a Gallica formæ fuisse, quod exemplo *Magistratum* demonstrat, quorum officia & reliquæ status Romani partes ex lectione græcorum & latinorū historicorum, melius uno anno & longe majorum delectatione, quam totis sex annis ex centonibus Justiniani cognosci possint. Ita in *libris antiquitatum Romanarum*, licet a JCo conscriptis, dix tres ex Corpore Justiniano leges citari. Esse quidem in tribus postremis Codicis libris nonnulla, quæ Con-

stantinopolitanum Imperium respiciunt, sed ita *obscura & disjecta*, ut intelligi non possint, nisi historicorum lectione prævi-
am status notitiam acquisiveris.

Cap. 4. accedit ad *jus privatum*; & *jus per-
sonarum* strictim perlustrans ostendit, quot
inutilia ibi habeantur quoad statum *liber-
tatis, jus filiorum fam. arrogationes, matrimo-
nia, tutelas*. Quot contra *omissa* sint, quæ ho-
die magnam juris partem faciunt; quæ ne-
gligere, & *antiquas fabulas* addiscere perin-
de sit, ac si sacerdotes novitios suos *ideo doceant*
in supplicationibus solennibus saltare, quod *Salii*
Romani idem olim facere consueverint.

Cap. 5-7. enumerat doctrinas *inutiles*
circa *jus in re*; nempe distinctionem in-
ter res *mancipi & nec mancipi*; inter domi-
nium *Quiritarium & bonitarium*, item diver-
sos illud acquirendi modos: *mancipationem,*
*cessionem in jure, usucapionem; varios modos suc-
cedendi ab intestato* perinde, ac ex Testa-
mento; item inutilia circa *fidei commissum*
& *jus accrescendi*.

Cap. 8. idem peragit in doctrina de *obli-
gationibus & jure ad rem*, ac in primis *stipu-
lationum formulae* in omnibus contractibus
adeo dominantibus, ut *laniones bovem vel ca-
pram emituri, libellas fornicarum à Manilio con-
scriptarum usurpantes* & *in marfupio portarent*.

Cap.

Cap. 9. progreditur ad actiones & formulas litigandi, quas magorum incantationibus & verbis occultis comparat, ita superstitiose observandis, ut qui in una syllaba labatur, omne sacrum sit turbaturus. Processum quoque Romanum à moribus hodiernorum judiciorum non minus remotum esse, quam à Tartarorum moribus mores Gallorum distent, abunde evincit.

Cap. 10. comparisonem instituit inter modum jus docendi antiquorum & nostrum, ut inde constet, non recte Universitates Gallicae jactare, se priscis in Persia Justitiae scholis pares esse; illic enim juventutem exerceri solitam in legum, quas addicerent, usu, & magistros alteram diei partem erudendis adolescentibus impendisse, alteram iisdem exercendis tribuisse, ut quasi in judicio agitatae causis, quæ didicerant, ad usum adhiberent. Item apud Romanos non separata opera adolescentes eruditos fuisse, sed auscultasse saltem, quando consulentibus respondebatur; unde nihil didicerint, nisi quod usui statim futurum esset. Et hanc methodum expeditissimam & optimam putat Auctor, tum quod artis exercitium preceptis tradi non possit, tum quod princeps artis & disciplinæ cujusque pars in actione consistat; exemplo picturæ, cujus primaria

pars non sit didicisse præcepta quædam de lineamentis, aut de colorum proprietate, sed manu penicillumprehendere & pingere. Neque Jus Civile Romanorum initio conditum esse, ut æquitatem & jus naturale omnibus gentibus æque conveniens repræsentet, sed ut prærogativam stabiliret civium Romanorum in gradu eminentiori, præ reliquis Italis populis, quod multis exemplis ostendit. *Inique ergo librorum Justiniani studium vocari studium Juris Romani, quippe cujus nec vicecima pars nobis remanserit, nec decima ejus, quod restat in usum hodie possit deduci.*

Cap. II. altera tractationis pars incipit; ubi primo generaliter ostendit, perpensis omnibus momentis *nihil magnifici de hac compilatione sperari potuisse, tum propter materiam, in qua Tribonianus versatus sit, nempe infinitam legum molem in statu regio, populari, imperatorio latarum, & pro temporum varietate, diversaque Reip. forma, sibi necessario repugnantium, ingentemque librorum à Jctis scriptorum multitudinem, cui postquam Julius Cæsar remedium adhibere frustra cogitasset, turbæ postea multo enormiores supervenerint ex variis Sectis Jctorum, rescriptis Principum pessimorum iniquissimis, sede*
Im-

Imperii in Græciam translata, quæ novas Juris mutationes induxerit, *tum ob imperitiam Triboniani & sociorum*, ubi expendit Triboniani *avaritiam*, publicumque condendi & abrogandi leges mercatum, *ut non abiret dies, quin legem figeret, prout privato cuidam expedire videret*. Ostendit deinde, quod non minor *Justiniani iniquitas, infelicitas temporum* quibus bonæ literæ in Græcia extinctæ & Juris Romani prudentia diluvio barbariei Gothicæ sepulta esset; *inscitia* item *sedecim compilatorum*, videlicet *Græculorum*, & ineptias suas in præfationibus Pandectarum & Codicis satis exponentium; in super *precipitantia* in duobus millibus confusorum Voluminum, brevissimo triennii spacio, instar eorum, quæ per cucurbitulam eliquantur, exstillandis &c. imprudentiam Jurisprudentiæ Justinianæ ad oculum demonstrent.

Cap. 12, pressius exponuntur *desiderata in labore Triboniani*, puta quod leges, edicta, scripta *supprimi & aboleri curaverit*, & centones tantum commentariorum reliquerit, *non melius, ac si quis loco Homeri & Virgilia, Eustathii & Servii Commentarios offerret*. Deinde, quod omnes libros magnorum & *vera Romanorum Actorum, Catonum, Mutiorum, Manilii, Cascellii, Serv. Sulpitii* suppresserit,

rit, & contra suppeditaverit commenta
hominum Graculorum, Syrorum, Afrorum, quo-
rum primus labor fuerit, ut *veterum optima*
scripta ambitiose morderent, cum tamen lon-
gissime ab horum dignitate & auctoritate
abessent, & inconcinne juxta ac obscuris-
sime latinam linguam exprimerent. Oc-
currere præterea in compilatione ineptã
arrosionem, circumcisionem, & congeriem parti-
cularum, ut verius quam ipse crederet,
pronunciaret de permutatione facta Tri-
bonianus in *Constit. omnem Reip. §. II.* quod
permutaverit excerpta sua cum duobus
millibus Codicum veterum *Jctorum,* ut
Glaucus permutaverit arma ærea cum
aureis Diomedis. Tertio quod *nullam no-*
bis integram Orationem reliquerit, sed interrup-
ptos & hinc inde confarcinatos sermones,
non secus ac *viator, qui ingentem doliorum cu-*
parumque numerum primum dissolveret, tum
deinde ex diversorum generum assibus aut co-
stis, vas aliquod nova forma effingeret. Unde
jus Tribonianicum in methodum certam redigere
velle, perinde stultum esset, ac si Geometra aliquis
artificium & proportionem hujus vasis demon-
strare conetur. Quarto, quod in coagmen-
tandis his segmentis *nullum ordinem, conse-*
quentiam & dispositionem, ulla in materia, ser-
vaverit, & ita male cohaereant omnia, ita
trun-

trunca & interrupta sint, ut *aquila noctua sit similior, quam hac preceptis à prudente & intelligente magistro profectis*. Quinto, quod ex libris diversarum sectarum non potuerint non *varia antinomia* in his Centonibus remanere. Sexto, quod non *puros JC-torum fontes exhibeat, sed de suo sapius non tantum duo aut tria verba, sed integros sepe versus & paginas immiscuerit*. Septimo, quod *multas tautologias & superflua adiecerit, & antiquatas obsoletasque materias pro utilibus venditaverit*.

Cap. 13 - 15. proferuntur *eventus varii ex Justinianeâ compilatione accidentes: nempe quod Imperatores sequentes ex ea abolerint, mutaverint, quicquid placuerit; quod Italia à gentibus septentrionalibus occupata earum leges & statuta receperit, usque dum Irnerius studium Juris Justinianeî revocaret, non veritus ei manum inferre, ubicunque commodum videretur. Ex hac vero Juris Justinianeî sive privata, sive publica in scholas receptione factum esse, (1) quod jussu publico Gratianus Decretum compilaverit, cui dein Decretales additæ, totumque Juris Canonici corpus compilatum sit: cumque studium librorum Justiniani magnos interea progressus sensisset, Pontifices ex sua quoque parte non*

non cessasse in colligendis excellentis ingenii viris, qui Canonibus studia sua consecrarent: hinc *utriusque juris doctrinam ita commixtam*, ut eorum praxis inseparabilis facta, & Principes scholas publicas instituentes coacti sint, *juris quoque Canonici exercitium* recipere, à quo nondum expedire se possint. Hinc morem ineptum ortum esse *omnia instrumenta publica latine consignandi*, an. 1539. à Francisco Rege iterum abrogatum &c. Deinde (2) cum quatuor magni Doctores, & Imperatoris Friderici Consillarii, *Bulgarus, Martinus, Jacobus & Hugolinus glossas* quasdam & minutas remissiones reliquissent, sic eos æmulatos esse successores, ut intra *trecentos annos plures tractatus* & scripta prodierint, quam ante Justinianum, MD. annorum spatio, saltem, *ut autores inclarescerent, vel marsupio consulerent*. Hinc (3) tot *diversas opiniones* enatas, ut nulla sit materia, in qua non evidens *contrarietas* reperiatur, maximo *discentium, judicum & litigantium* detrimento; eoque non modo exosos se reddidisse hos Doctores, sed & observatum esse, eos, qui his libris in teneriori ætate se applicarent, antequam philosophia & bonis literis mentem probe muniverint, facile *cerebrum turbari*. Porro (4) pleraque *con-*

filia

filia obscura, captiosa, & spinosa cerni, fasci-
nandis iudicum oculis, & tegendæ inju-
stitiæ, plane quemadmodû sepia spurcitiem suam
diffundat, ut aquam obscuret; ne ipsa capiatur.
 Nec esse, quod pro excusandis his iniqui-
 tatibus afferatur, his fallaciis juvenes in-
 strui, non ut iis utantur, sed ut eas evitent;
 nam qui inimicos fallere didicerit, eum
 data occasione etiam amicos fallere. Inter-
 rim Juris Canonici & glossatorum foeto-
 rem hactenus omnem invidiam, ob lon-
 gos progressus & lites, sustinuisse, libris
 Pandectarum interim in pretio & honore
 longe majore manentibus, quemadmo-
 dum hortulani violas & cariophyllos cre-
 dant suaviorem emittere odorem, si ad
 radicem eorum allia & cepæ plantentur.
 (5) Innumeras contentiones intercedere in-
 ter *Doctores* eruditissimos, qui se *purgate ju-*
risprudentiæ professores nominent, sed ma-
 ximam partem *Grammaticas*, ob rude &
 scabrum in pandectis dicendi genus, ut
 propterea *Pragmatici* eos *Humanistas &*
Grammaticos per contemtum vocitent, vi-
 cissim ab his *Bartolistarum & Barbarorum* no-
 men reportantes. (6) *Diversam Pandectarum*
Florentinarum & vulgatarum lectionem doctis-
 simos quoque turbasse; hinc scholas con-
 tentionibus & rixis repleri, non modo in re-

rebus exigui momenti, sed & præcipuis disciplinæ capitibus; Pragmaticos contra hæc negligere & contra eum, qui Florentinum exemplar citat, tanquam ad versus *hereticum* conspirare. (7) Post bonas literas restitutas, alios ingenio & acumine suo, alios veterum Codicum adiumento *ingentem errorum numerum* detexisse, quæ plagas & ulcera appellent, horumque Chirurgorum numerum ita auctum esse, ut, si aliquot adhuc annos in applicandis *emplastris* pergant, *Pandectarum corpus densius eis obiectum iri credibile sit, quam nullius unquam lue venerea affecti.* Ex centum vero hujusmodi correctionibus vix quatuor reperiri, de quibus hi docti viri consentiant, quin potius fateantur ipsi, plerasque *niticonjecturis* levi momento aut suspitione innixis. Ex omnibus iisdem evenire, quod pauci in hoc studiorum genere excellent, & plures, eo derelicto, se ad aliam scientiam applicent, aut si hoc non liceat, *seot*, quoties possunt, suffurentur, ac tempus in alio quovis studio lubentissime consumant. *Quin abyssum* hujus disciplinae tantam esse, ut in eam incidens nemo se expedire valeat, ut vel unam de die horam *Sacra Scriptura* impendat.

Cap. 16. respondetur ad objectiones: (1)

perniciosum esse contra leges receptas disputare;
 Resp. esse tamen boni civis, magistratui
 vitium indicare. (2) *de remediis desperandum,*
ac gangrenam intactam potius relinquendam,
quam medicamentis morbum irritandum. Resp.
 magistratus esse, Sapientum consilia eti-
 am super difficili sanatione exquirere, e-
 xitum Deo committere, cum præsertim
 multo incurabiliora emendationem rece-
 perint. (3) *libros Triboniani ob controversias non*
rejiciendos, alias & contemnendam fore Philo-
sophiam, Medicinam & Theologiam, in qua plu-
res & nocentiores sint dissensiones. Resp. quod
 Justinianus in veterum libros tentavit, id
 non injuria in suos exerceri. Deinde ali-
 bi contentiones versari in rebus ad usum
 spectantibus, hic in intellectu sermonis
 Græco-latini: alias disputationes in argu-
 mento integro versari, nostras inter tot
 frustra & schedas, maximam partem, con-
 jecturis niti. In Theologia necesse esse, ut
 hæreses sint, ut vero in legum studio ne-
 cessario sint contentiones, expressam Dei
 voluntatem non esse.

Cap. 17. ostendit, *Regnum Gallia ante rece-*
ptas leges Justiniani per DCCC. annos floruisse
non minore justitia & immane quantum paucio-
ribus litibus, quæ fere ex multitudine le-
gum enascantur, cum de quaque contro-

versia statuere velle, res infinita & impossibilis sit, hinc *Œctos ex Hungaria iterum ejectos, in multis aliis provinciis non admissos.*

Cap. 18. de spe emendationis horum nævorum ita sentit: perinde esse coram infidelibus ligigare (quod tam severe improbet Apostolus) ac ex legibus Ethnicorum rem decidere. Prætere vero convocari Œctos & Pragmaticos complures, iisque injungi, ut quicquid elegerint ex Justiniani & Philosophorum libris, ex experientia item & Jure Divino, in unum conferant, unique vel duobus voluminibus includant, & ad negotia tum Status tum privatorum hodierna applicent, lingua intelligibili proponant, humilibus rebus non inhærant, nec subtilitatem sed æquitatem imprimis respiciant, bonisque rationibus asserta superstruant. Jure ita composito juvenes in bonis literis & scientia morali ad annum XXI. imbuendos, deinde ad annum vel duos in scholam mittendos, ubi eximius Œctus de Legum æquitate disputet ac differat; hinc juvenes praxi incumbere debere, eo modo exercendos, qui priscis Romanis in more positus fuerit. Ita ad alia studia per intervalla divertere eos posse, & finem jurisprudentiæ verum, non litium multiplicationem, sed concordiam & tranquillitatem civium obtenturos esse, & promoturos.

CHRIST.

CHRIST. THOMASII, JCTi,
DELINEATIO HISTORIÆ JU-
RIS ROMANI & GERMANICI.

Accedit in fine accuratio formatio
 Status controversiæ circa quæstionem de
 usu moderno Juris Romani in
 Germania,

I

Urbem Romam à principio Reges
 habuere. a) Sub quo statu initio si-
 ne lege & jure certo populus Roma-
 nus vixit, cum omnia manu à Regibus
 gubernarentur, & Romulus fere, ut libi-
 tum esset, imperitaret. Postea aucta ci-
 vitate Romulus ipse leges quasdam curi-
 atas ad populum tulit. b)

2. Tulerunt & sequentes Reges. Nam
 Numa religionibus & divino jure maxi-
 me populum devinxit, c) repertæque
 quædam à Tullo & Anco. d) Sed præci-
 pius

B

- a) Ad priores 41 paragraphos commentarii locò esse poterunt
libri duo navorum Jurisprudentiæ Ante - Justinianæ.
 b) vide præter *Baldini commentationem ad Leges Ro-*
mulii. Merulam *de Legibus Rom. c. 2. seq.* c) de Numæ Le-
 gibus *Merula c. 5.* d) *Merula c. 7.* ubi & de Tarqui-
 nio Prisco.

puus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quibus etiam Reges obtemperarent. e

3. Ejectis vero Regibus & pulso Tarquinio, omnes illae leges Regiae exoleverunt, & populus incerto iterum jure & consuetudine magis quam lege certa uti coepit, quod valde turbavit jurisprudentiam Romanam.

4. Variis interea iisque gravibus diffidiis inter Patres & plebem ortis tandem evenit, ut consensu communi tres legati mitterentur in Graeciam, ut inde leges describerent ac colligerent.

5. Quibus reversis Decemviri creati sunt juris communis condendi gratia, qui etiam decem tabulis jus conditum populo publice proposuerunt, idque ad nuntum populi emendarunt. Sed cum viderentur adhuc quaedam leges deesse, aliae adhuc duae tabulae à Decemviris adjectae sunt, quae tamen demum abrogato iterum Decemviratu à novis Consulibus vim legis acceperunt, & ita leges XII Tabularum appellatae sunt. f)

6. Jam uti evidenter id imperfectionem status Romani vel legislatorum sapit, quod

e) *Merula d. c. 7.* ubi & de Tarquinii superbi legibus. f)
Decemvirales leges etiam recenset *Merula d. l. c. 8.*

quod à Græcis leges petierint Romani, ac præterea vel imperitia vel astutia Decemvirorum ex modo, quem in conficiendis legibus duodecim tabularum adhibuerunt, elucet, ita jam diu apud Gellium contra æquitatem legum harum, & non absque ratione disputatum fuit, eaque maxime ex prohibitione conjugiorum inter Patres & plebem apparet.

7. Interim tamen, cum leges XII Tabularum nihilominus sint fons omnis sequentis juris Romani, & leges sequentes fere pro augmentis earum haberi debeant, non parum impedit studium jurisprudentiæ, quod hodie Legibus XII Tabularum plane careamus.

8. Paucæ erant & breves pro moribus illorum temporum Leges XII Tabularum, atque tali loquendi genere utentes, quod subsequentiis sæculis Romani ipsi mutato idiomate vix intelligerent.

9. Propter paucitatem verò ac brevitatem mox orta est interpretatio prudentum & disputatio fori, quæ primis temporibus tacito populi consensu in jus obtinuit, atque propria parte aliqua non appellatur, sed communi nomine vocatur jus Civile, item media jurispru-

prudentiæ. At vero & hæc fori disputatio magnam juris incertitudinem introduxit.

10. Uti vero illa legum interpretatio à Patribus vel Patriciis occupabatur, ita & iidem juris dicendi potestatem sibi vindicabant, & populo certas solennesque formulas præscribebant, ne, pro ut vellet, actiones institueret, quæ appellantur legis actiones.

11. Potissimum vero apud Collegium Pontificum hæc potestas interpretandi & formularum residebat. Legebantur Pontifices olim ex solis Patriciis, & ex his postea constituebatur, quisqvoqvo anno præesset privatis interpretando & respondendo de jure.

12. Incertæ erant variantes & incognitæ populo hæ legis actiones. Inerat iis maxima subtilitas & iniquitas. Nam si litigatores præeuntibus Jure-Consultis in pronunciando vel syllabâ deerrassent, formula cecidisse aut causa dicebantur, id est causam perdidisse.

13. Postea cum Cnejus Flavius invitis nobilibus Ædilis curulis factus esset, formulas istas evulgavit & fastos in albo reposuit, ut à toto populo quotidie cognosceret.

sci possent. Unde appellatur Jus Civile Flavianum, quamvis Flavius de suo nihil adjecerit.

14. Etsi autem hoc modo non subtilitas sed saltem incertitudo formularum fuerit sublata, mox tamen ipsa incertitudo rursus introducta, imo aucta fuit, cum hoc factum Flavianum Jure-Consulti graviter ferentes novas quasdam agendi formulas excogitaverint, easque certis quibusdam notis vulgo incognitis descripserint, donec Sextus Ælius & has peculiari libro, qui jus Ælianum appellatur, publicaret.

15. Porro evenit inter istas dissensiones Patrum & Plebis, ut & plebs quandoque potestatis Legislatoriæ partem ad se traheret, potissimum per secessiones, quarum prima in montem sacrum plebs obtinuit Tribunos plebis, qui potestatem habebant, ut, quod ad plebem tulissent, quodque plebs jussisset, id ratum esset, quæ Plebiscita vocata sunt.

16. Secunda secessione in montem Aventinum cum velut in controverso jure esset, tenerentur ne Patres Plebiscitis, Plebs obtinuit lege lata, ut, quod tribu-

B. 3

tim

tim plebs jussisset, populum teneret, ac postea, cum patres de novo negarent, se populi nomine teneri, nova lege dubium sublatum fuit, ut videlicet Plebiscitis omnes Quirites tenerentur.

17. Denique cum Patriciorum ambitione legi huic iterum esset derogatum, Quintus Hortensius in tertia plebis ad montem Janiculum secessione eam renovavit.

18. Eadem diffensio inter patres & plebem originem dedit, ut Prætor evidenter mala patrum intentione & ad decipiendum plebem crearetur, primum ex Patribus, mox ex plebe, primum unus, mox duo, & successu temporis adhuc plures.

19. Potestas eorum in jure reddendo primum constabat, postea variis modis aucta fuit, in tantum, ut non solum eorum Edicta, quæ in Albo proponebant, certam juris speciem constituerent, sed & ut adjuvare, supplere & corrigere iis jus civile liceret.

20. Quo pacto, cum clanculum & infidiose ipsis indulta fuerit potestas legislatoria, Jurisprudencia maxime obscura & intricata fuit reddita; Ut taceam, maximam

ximam insuper confusionem ex frequenti mutatione Edictorum Prætoriorum ortam esse, & quod interpretationem Edictorum Prætoriorum valdè impediatur, quod Chronologiam actionum à Prætoribus inventarum non habeamus.

21. Uti & illud inter desiderata jurisprudentiæ referendum est, quod distinctio officii Prætorii ab officio judicis Pædanei juri novo Justiniano incognita, & defectus accuratæ descriptionis Processus antiqui judiciarii Romani, difficilem reddat intellectum jurisprudentiæ Romanæ.

22. Eodem tempore, quo Prætor creatus fuit, etiam Ædiles Curules simili plebis deceptione in odium ejus constituti sunt, quorum primitus cura in susceptione ludorum publicorum consistebat, postea illo prætextu facile aucta fuit, ut & viarum & venditionum publicarum curam gererent, atque eo nomine Edicta proponerent, quæ similiter vim legis habuerunt, etsi per ea non semper utilitatem publicam, sed magis, ut plebs multis litibus involveretur, intenderint.

23. Referuntur quidem communiter Sæta inter augmenta Legis XII Tabularum.

rum. Sed verius est, Senatum tempore liberæ Reipublicæ potestatem ff) Legiscondendæ non habuisse.

24. Id potius memorandum, quod post leges duodecim tabularum, variæ subinde à populo latæ sint leges, sive iis ansam daret insufficientia legis XII Tabularum, sive etiam dissensus inter Patres & Plebem, sive alia causa. Modum ferendi leges exposuerunt Antonius Augustinus g) & Paulus Merula, h) qui & in singulas earum j) præter Franciscum Hottomannum l) commentati sunt, sed breviter; ad quosdam fusius alii. m)

25. Interim evidens est, propter tot variantes leges, Plebiscita, Edicta, necessario etiam multiplicatum fuisse dissensum Jureconsultorum in explicatione eorundem, & per hunc auctam fuisse juris incertitudinem.

26. Ob-

ff) Plura huc pertinentia vide ap. *Beyerum ad tit. de O. I.* §. 102-107. g) *Libro de Legibus.* h) *c. l. de Legibus Romanis.* i) *Augustinus secundum ordinem alphabeticum, Merula secundum capita certa c. ult. libri de LL. Romanis.* l) etiam secundum ordinem alphabeticum. m) quos recenset *Glabofredus in Bibliotheca juris p. 45.*

26. Obtinebant ista, quæ hætenus recensuimus in libera Republica. Unde Cicero n) primus consilium dabat componendi systematis juris, ac de eo librum promiserat, quem citat Gellius, o) & si juri Canonico p) credimus, idem tentaverat Pompejus. Præterea & inter Julii Cæsaris primas ac præcipuas curas fuit emendatio horum defectuum per novum systema, nisi mors violenta eum maximo jurisprudentiæ damno eam prævenisset.

27. Post varias demum Cinnæ, Syllæ, Marii factiones ac triumviratum duplicem, Crassi, Pompeji, Cæsaris, & Augusti, Lepidi & Antonii q) tandem imperio lege Regia r) ad solum Augustum translato, necesse fuit, aliam etiam faciem legum & jurisprudentiæ fieri.

28. Inter initia Principatus quidem leges adhuc complures à populo veteri ritu, Augusto Autore, latas deprehendere licet, unde tot leges Juliæ, non omnes à Julio Cæsare, sed & multæ sub Augusto latæ.

B 5

29. Sed

n) de Orat. l. 1. c. 43. o) l. 1. c. 22. p) can. ult. dist. 7. q) Appianus. Dio Cassius. Histoire des Triumvirs. s) Beyer de O. J. n. 122. seqq.

29. Sed veteris libertatis instar umbra ac simulacrum quoddam ab Augusto relictum, à Tiberio ademptum fuit, Comitibus sub eo de campo Martio ad patres translatis.

30. Inde ergo Principes, quæ de jure privato constituturi essent, orationibus in senatu prius complectebantur, de his censendi arbitrio senatui quasi relicto, eas deinde orationes Sctum sequebatur. Inde tot Scta ad Marcum Imperatorem usque, quæ collegit Antonius Augustinus.

31. De modo habendi Scta multa ex epistola Varronis refert Gellius. Scta fiebant vel per discessionem, vel per singulorum sententias exquisitas. f)

32. Jctorum quoque autoritas sub Augusto crevit, in tantum, ut non amplius privata, sed ex Principis autoritate publice responderent, & scripto quidem, non viva voce. Non tamen licebat id omnibus, sed quibus à Cæsaribus jus respondendi datum esset.

33. Atque hæc potestas Jctis data, & necessitas judicibus imposita, ut ne à re-
spon-

f) Ex Varrone *Gellius l. 14. c. 7. conf. l. 3. c. 18.* Divisionem hanc latius defendit *D. Beyer. ad tit. de O. 7. n. 110-117.*

sponsis Jctorum recederent, etsi Augusti Principatum stabiliverit, maximum tamen damnum dedit jurisprudentiæ.

34. Effecit enim ista potestas respondendi per beneficium indulta sectas. Sectæ incertitudinem juris auxerunt. Huic incertitudini, & his dissensionibus non in tempore obviam iverunt Imperatores.

35. Quia potius hæ sectæ maximè sub Imperatoribus florere & augmenta capere cœperunt. Uti enim ipsorum Jctorum ordinem & successionem post Eberlinum t) in summa exhibuit Jacobus Gothofredus, u) ita sub Augusto Antifstius Labeo & Attejus Capeto (ille vir incorruptæ libertatis, ac præter juris studium reliquarum bonarum artium haud expers, propriumque ingenium ad decidendas juris controversias afferens, neque cæca seqvela aliorum tradita approbans; hic vero divini humanique juris peritissimus, coeterum tamen nimius Augusti Adulator, & promiscua traditorum custodia magis ingenio alieno sapiens quam suo) potissima capita sectarum

t) de G. I. c. 34. seq. u) Man. jur. c. 7.

rum fuisse memorantur, quæ tamen ab horum discipulis demum, ut fieri solet, nomina sortitæ sunt. Unde Proculianorum, & Pegasianorum, qui Labeoni, Sabinianorum & Cassianorum, qui Capiti-
 oni x) adhærebant &c. Frequens mentio in Corpore juris.

36. Intendit equidem Hadrianus Imperator incertitudinem juris, potissimum eam, quæ ex Edictis Prætorum diversis orta erat, confectione Edicti perpetui tollere, quæ in re opera Salvii Juliani usus est; sed non fuit ista intentio sufficiens ad naves memoratos tollendos.

37. Nam & Julianus ad ejusmodi negotium non par fuisse videtur, & methodus Edicti & repetitio actionum non magis amplius usus parum prudentiæ arguit.

38. Cum vero potestas Legislatoria sit potissimum regale Majestatis, & ipsi Imperatores Romani Leges novas condiderunt, initio quidem Majestatem dissimulantes per modum Sctorum, deinde fere a temporibus Hadriani directo, quæ constitutiones Principum appellantur. Quæ tamen & ipsæ constitutiones incertum

x) Gothofr. Man. jur. p. 27.

tum jus magis augebant, cum plerumque successor Antecessoris leges & constitutiones mutaret.

39. Fuerunt autem Imperatores Romani partim Gentiles, partim Christiani. Gentilium constitutiones dispersas collegerunt duobus Codicibus Hermogenes & Gregorius, quorum tamen vix minima restant frustula.

40. Christianorum Imperatorum Constitutiones ad sua tempora usque collegit Theodosius junior. Reliquorum Imperatorum ad Justinianum usque constitutiones sub titulo legum Novellarum collectæ sunt. Codicem Theodosianum eruditissimis notis & Commentario illustravit immortale Jurisprudentiæ decus Jacobus Gothofredus, simul vero plurimos naves, quibus idem laboravit, detexit.

41. Hos inter crâssissimus est, quod, cum sentiret Theodosius incertitudinem juris ex autoritate responsum ortam, hanc eo remedio tollere laboraverit, ut certorum saltem Juris Consultorum scripta jussit valere in judiciis, & in allegatione eorundem plures prævalere paucioribus, ex paribus illos, inter quos

quos esset Papinianus ; inter pares denique absque Papiniano iudicis arbitrio locum esse. Hoc pacto enim necessario longe major juris incertitudo fuit introducta.

42. Sic igitur comparata erat Juris prudentia Romana : his nævis laborabat , gravibus sane & multis, cum ad eam emendandam animum applicaret Justinianus, y) Princeps utique non plane analphabetus, ut à plurimis habetur , ex Svidæ loco , Justinum cum Justiniano verosimiliter confundentis , z) sed tamen nec vere eruditus & prudens, sed superstitiosus , metaphysicus & eruditione scholastica leviter tinctus , ac Theodoræ uxori , fœminæ vitiosissimæ, nimis obnoxius. a)

43. Qui ad emendationem hanc adhibuit pariter viros, pro genio illius seculi revera insufficientes, quorum caput erat Tribonianus, homo & vanissimus & avarissimus, & minime omnium eruditus. b)

44. Sub

y) Circa ea, quæ hic & in sequentibus paragraphis de nævis Juris Justiniani dicuntur, confer præfationem ad libros de nævis Juris prudentia Ante - Justiniana. z) Præcognita juris Hæppiana c. 2. §. 2. Dissert. D. Beyer ad sit. de O. I. n. 6. seq. a) D. Beyer d. l. n. 10. b) D. Beyer d. l. n. n. seq.

44. Sub hujus itaque directione anno 528. Idibus Febr. à viris decem Codex Justinianus prior fuit confectus, c) qui tamen interiit, ut adeò fufius de eo judicare nequeamus. Interim fraudes & ineptias à Compilatoribus Codicis Justiniani intuitu Codicis Theodofiani commiffas recenfet Jacobus Gothofredus, d) ex quo intelligi poterit, quantum licentiæ fibi fumferit, intuitu Codicis Gregoriani & Hermogeniani.

45. Hiuc viris feptendecim compositio Pandectarum commendata 15. Decembris anno 530. quibus mandavit Imperator, ut, quæ ufum haberent, colligerent ex veterum Juris scriptis, contraria vero ommitterent, vel ad novi juris rationem conformarent, retento tamen Juris nomine, unde lex defumta; uno verbo ita fe gererent, ne antinomia & tautologia compareat in Pandectis. e)

46. Uti vero quod tautologias attinet, id minimè præftitum eft, cum longam tautologiarum feriem collegerint Guido Pancirollus, Pardulphus Pratejus

c) *Conf. Hec qua, in fine de V. l. E.* d) *in proleg. ad Cod. Theod. c. 4. p. 191.* e) *Conf. Deo auctore, de conceptione Digestorum.*

ius & Petrus Mullerus, f) ita & quoad evitandas antinomias id ab ipsis observari fuisse impossibile, vel inde apparet, si quis saltem consideret & modum excerpenti ex tot diversis iisque dissentientibus Jctis, & multitudinem operariorum ad hæc excerpta adhibitorum, etiamsi il fuissent viri eruditissimi.

47. Interpolarunt etiam sententias veterum Jctorum parum eruditè & cum summa confusione jurisprudentiæ, unde Wissenbachio integer Libellus emblematum Triboniani natus. Etsi enim Tribonianismo hoc non fuerit crimen commissum, cum Imperator potestatem hanc compileribus dederit, g) imprudenter tamen factum, quod emblemata hæc non fuerint signo aliquo notata, sed ipsis Jctis, præpositione priorum nominum adscripta.

48. Porro quod antinomias attinet, etsi multi sudent ac sudaverint in iis conciliandis, h) ac omnia potius Jcto esse tentanda adhuc hodie asserant Jcti eximii quidam,

f) Primus in *Thesauro Variarum Lectionum*; Secundus de *Jurisprudentiâ mediâ*; Tertius in *de studio juris*. g) *Præcogn. Hopp. c. 2. §. 9.* h) *D. Beyer. d. l. §. 20.*

dam, quam ut concedatur, dari antinomias; revera tamen dari eas, ostenderunt Antonius Matthæi, Wissenbachi, alii, & quilibet regulis bonæ interpretationis instructus quotidie deprehendet, adhuc plures dari, quam hæcenus notatæ sunt.

49. Ac facile demonstrari potest, hypothesein de multitudine antinomiarum, esse convenientiorem veræ Juris Theoriæ, ac longe utiliorem in praxi, quam alteram, quæ distinctiunculis quibuscunque excogitatis vult sanare nævum insanabilem.

50. Dividuntur Pandectæ à Justiniano in septem partes, i) à Glossatoribus in Digestum vetus, infortiatum & novum. Editionum ratione Digesta sunt vel vulgata, vel Norica vel Florentina. 1)

51. Antequam Digesta ederentur, mandavit Justinianus Triboniano, Theophilo & Dorotheo, ut Institutiones componerent, tanquam totius legitimæ scientiæ prima elementa, quæ in quatuor libros

C divi

2) Recensitas in *L. 2. §. 1. f. seqq. C. de V. I. E.* 1) *Præcogn. Hopp. §. 15. 16. 17. D. Beyer. d. h. n. 27. seq. conf. infra §. 126.*

divisæ eodem die cum Digestis confirmatæ sunt.

52. Etsi vero sine dubio intentio Justiniani haudquaquam fuerit, ut vel Institutiones Pandectis vel hæ Institutionibus derogare debeant, quia ejus intentio fuit, ut nulla in Corpore juris remaneat antinomia; interim tamen antinomix evidētissimæ exemplum est decisio Justiniani de pictura, m) collata cum sententia Pauli n) in Digestis, ubi regulæ bonæ interpretationis jubent Institutiones Pandectis tanquam post has conditas derogare, o) quamvis nec negandum sit, aliquando Institutiones ex Pandectis esse supplendas, ut patet exemplo doctrinæ despecificatione. p)

53. Uti vero incapacitatem Autorum satis arguit, quod non potuerint proprio Marte Institutiones conficere, sed ex aliorum Institutionibus eas exscribere necesse habuerint, & quod tantilli libelli confectio non uni sed tribus viris fuerit demandata; ita & aureus iste ut vulgo nominatur libellus pluribus adhuc nævis laborat.

54. Præ-

m) §. 34. *Inst. de R. D.* n) l. 23. §. 3. *de R. V.* o) *Dissens. Pro-cogn. Hopp. c. 2. §. 12.* p) §. 25. *Inst. de R. D.*

54. Præterquam enim quod magnam iudicii eclipsin arguat præ Papiniano, Ulpiano, & aliis Juris Consultis eruditissimis, electio Caji, Jcti & remotissimæ & non acutissimæ; quis homo ingenuus sine mentis commotione ferre possit omissionem necessariarum & potissimarum doctrinarum juris, recensione juris antiquati & antiquandi, ineptam methodum non solum generalem titulorum, sed & specialem paragraphorum, inconuenientes ac sæpe ridiculas verborum phaleras, conjunctas cum strenua antiquitatum Romanarum & palpabili prudentiæ Legislatoriæ ignorantia, quoties ad suas constitutiones provocat Justinianus vel jus vetus abrogat.

55. Non multum prudentior fuit Paraphraustes Institutionum Theophilus (de cujus editionibus videndus Jacobus Gothofredus) q) ut vel ex fabulâ, quam de Scto Macedoniano, tradit, r) apparet.

56. Porro cum incuria Triboniani & Collegarum factum fuerit, ut in Pandectis multæ veteris juris reliquiæ fuerint

C 2

re-

q) *Bibl. jur. p. 72* r) *ad §. 7. Inst. quod cum eo, qui in al. pot. est, &c.*

relictæ, quæ jam per constitutiones Imperatorum, etiam ipsius Justiniani Codici Justiniano insertas erant abrogatæ; s) inde ne Pandectæ tanquam posteriores viderentur derogare codici, necesse erat, veterem abrogari & Codicem repetitæ prælectionis formari. Hæc ergo emendatio Codicis prioris quinque viris commendata, confirmata fuit mense Novembr. 534.

57. Ante hujus Codicis editionem Justinianus etiam alias JCtorum altercationes & dissensiones, quæ vel in Digestis relictæ, vel certè per ea non essent definitæ, peculiaribus 50 decisionibus defini-
verat, quæ etiam Codici repetitæ prælectionis insertæ sunt. De quarum nota characteristica, etsi eruditi multa subtiliter disputent, t) non tamen video magnum hujus quæstionis usum.

58. Ut adeo mirandum sit, JCtos quosdã eruditos u) negasse, quod quinquaginta decisiones derogent Pandectis, quibus tamen

s) *Wissenb. ad Cod. p. 4.* ubi exempla. *Præcogn. Hopp. c. 2. §. 22.* ubi etiam exemplum. t) *Præcogn. Hopp. c. 2. §. 19. D. Beyer d. l. n. 52. seqq.* u) *Franczkium, Scruvium, Ludvvellum.*

amen ab aliis x) jam abunde fuit satisfactum.

59. Quin imo in hoc Codice repetitæ prælectionis leges legibus refigi & abrogari videas, cum tamen Justinianus Triboniano & Collegis ejus mandavit, ut leges supervacuas seu abrogatas circumducerent ac tollerent. Specimen earum dedit Wissenbachius. y)

60. Uti ergo hoc modo multæ antinoniæ in Codicem etiam repetitæ prælectionis irrepserunt; ita haud dubie, quoties Codex Pandectis contradicit, iis derogat.

61. Video equidem ab aliis z) cautam adhiberi istam, ut videndum sit, an non Jcti, ex quibus leges Pandectarum lesuntæ sunt, vixerint post Imperatorem, iis in Codice contradicentem, quo facto horum tanquam posteriorum sententia sit præferenda sententiæ Codicis. Sed non video, quo fundamento ea nitatur assertio.

62. Etsi enim Imperatores judices adriuerint, ut sequerentur responsa prudentium, non tamen unquã tantam dederunt Cti potestatem Legislatoriam, ut etiam

C 3

pos-

x) *Pracogn. Hopp. d. L. 5. 21. seq.* y) *ad Cod. p. 7.* z) *in dict. ad Brunnem. Man. Cod.*

possent abrogare constitutiones Imperatorum.

63. Deinde et sententiæ Jctorum & sententiæ Imperatorum jam non valent vi sua, sed ex auctoritate & approbatione Justiniani, qui ideo publicavit codicem repetitæ prælectionis, ut Pandectis derogaret.

64. Denique si ista methodus conciliandi antinomias hoc loco adhibenda esset, præberet etiam usum in conciliandis ipsis Pandectarum aut Codicis antinomias, ut videlicet Jcti aut Imperatoris posterioris sententia derogaret sententiæ Jcti aut Imperatoris prioris, quod tamen nemo dixerit.

65. Redeamus ad historiam juris. Laborat hic Codex repetitæ prælectionis plurimis nævis jam supra ad Pandectas & Institutiones notatis, puta inausibq modo excerpti ex rescriptis Imperatorum diversissimis & sæpe sibi contradicentibus, multitudine operariorum, & quidem tali labori imparium, interpolatione Triboniana intuitu veterum legum &c.

66. Cum ergo neque sic multum proficeret Justinianus, sed incertitudo juris quotidie augetur, coactus fuit, novis con-

constitutionibus dissensiones & antinomias, tum à prudentioribus detectas, vel etiam in forensibus negotiorum argumentis emergentes, tollere, quæ adeo novellæ dicuntur, ac non simul, sed singulæ diversis temporibus editæ, nec etiam ab ipso Justiniano conjunctim publicatæ, sed postea à Jctis collectæ, aut barbaro vocis significatu, collatæ sunt; Unde collationum nomen acceperunt, de quarum variis interpretationibus ac editionibus videantur post Jacobum Gothofredum præcognita Hoppiana a) & positiones Beyerrianæ, b) quæ & de Novellarum numero quædam notabilia suppeditabunt. c)

67. Præterquam verò, quod & in his novellis nulla sit methodus, cum plura diversissima capita sæpè uni constitutioni fuerint inserta, (cui malo voluere obviam ire d) Dionysius Gothofredus, Pardulphus Pratejus & Conradus Rittershusius) id iterum satis ostendit miseriam emendationis Justinianæ, quod non solum una novella sit alteri contraria, e) adeoque haud dubie posterior priorem abroget, sed & quod sæpe Justinianus abrogaverit jus, quod jam diu desuetudi-

C 4

ne

a) *d. c. 2. §. 28.* b) *d. l. §. 75. seq.* c) *§. 96. seq.* d) *D. Beyerr. ibi d. §. 86. seq.* e) *exempla ap. D. Beyerr. §. 87.*

ne erat abolitum & saltem ipsius incuria in Pandectas iterum relatum. f)

68. Ut taceam ineptientes prologos & epilogos constitutionum ac ratiocinia impertinentiâ jam à Constantini temporibus clero ad administrationem Reipublicæ admissio, prudentiam legislatoriam commaculantiâ, tædiosa ibidem verba ac tautologias valde obscurantes Imperatoris mentem, & cruces figentes interpretibus, quibus si ullæ antecessorum & successorum, certe justinianæ constitutiones repletæ sunt. g)

69. Visa ita historia juris justiniani, nunc ulterius videndum, quo fato Germania, quæ nunquam Imperio Romano paruit, jure hoc peregrino tot nævis laborante, sed tamen tot encomiis prædicato à Jctis, sit onerata.

70. Nam quæ fata Juris Justiniani in Oriente fuerint, item quomodo & à quibus Basilica eorumque Epitome ac Eclogæ, item Paratitla edita fuerint, (de quibus post Gothofredum h) iterum consuli possunt positiones Beyerianæ) i) ad

f) e. g. lex Fusia Caninia. Plura exempla Supplicatæ SAL-
duini Justinianus. g) ut vel exemplo Nos. 115. & 118.
constat. h) in man. jur. i) de O. I. membr. 3. n. l. ad
n. 40.

ad nos non attinet, cum jus justinianeum ex Occidente & Italia ad nos traductum sit.

71. Antequã vero fata Juris Justinianeï in Occidente consideremus, paucis etiam tradenda est Historia legum Germaniæ.

72. Mores Germanorum antiquorum a moribus Romanis fuisse diversissimos, cuilibet patebit, si diligenter scrutetur, quæ Julius Cæsar l) de moribus Germanorũ & Gallorũ, post hunc vero Cornelius Tacitus sub Trajani temporibus integro libello de moribus Germanorum scripserunt.

73. Atque hic libellus Taciti studiosis juris imprimis commendandus est, quoniam deprehendent ex istis antiquis moribus non pauca hodierna capita juris Germanici à jure justiniano discrepantis derivari posse, v. g. jura hominum propriorum, carentiam proportionis inter dotem & donationes propter nuptias &c.

74. Quamvis vero multi m) in Tacitum commentati sint, quos inter eminent Philippus Cluverus, nullum tamen deprehendi, qui non in multis aberraverit à scopo Taciti. Ergo legendus Tacitus absque commentario, observatis potissimum duobus monitis.

75. Nam

l) de Bello Gallico VI. II - 24. m) vid. Herzii Biblioth. German. n. 25. seq.

75. Nam Tacitus ubique præ oculis habuit mores Romanorum, ut videlicet ostenderet, quomodo Germani à Romanorum moribus differant; illa enim, in quibus convenerunt, omisit. Ergo fere per totum librum comparativa m) locutione utitur ad mores Romanorum, non absoluta.

76. Deinde Tacitus quidem ubique videtur satis bona fide scripsisse, & multa de moribus Germanorum etiam ipse expertus esse, sed tamen cum Romani non intraverint interiora Germaniæ, multa etiam hausit ex relatione, adeoque ea comparando ad mores Romanorum falso sibi imaginatus est, quippe quæ non cohærent cum moribus aliis, ut quando de otio & bibacitate n) Germanorum parum verosimilia protulit, neque cohærentia cum eorum castitate, venandi & bellandi cupiditate.

77. Paucis: Romani illis quidem temporibus erant Gens luxuriosa, alieni cupida, imperium orbis terrarum affectans, cæterum valde morata, commercia cum aliis gentibus exercens, in plu-
res

m) ut quando de agricultura loquitur. Vide *dissert. nostræ de homin. propr. Germ. §. 7.* n) vide *d. dissert. §. 9. seq.*

res Republicæ status ac officia & munera divisa, pluribus legibus scriptis gaudens, judiciis solennibus secundum certas formulas utens &c.

78. Contra Germani erant gens casta ac sobria, paucis contenta, libertatem magis propriam defendere allaborans, quam alienæ inhians, nisi quod excursions subinde & deprædationes populorum, quibus fœderibus non erant obstricti, exercerent, cæterum barbara ac simplex, commercia ignorans, agricultura ac pecuaria contenta, æquali libertate gaudens, nisi quod virtus bellica Principes fecerneret à plebe, experientia & senium instar judiciariæ potestatis dirimeret controversias juniorum; Apud quam adeo plus valerent boni mores, quam alibi bonæ leges, quæque in dirimendis controversiis solennitates ignoraret, & simplici æquitate uteretur.

79. Ignorabant igitur & Germani litium tam diuturnitates, quam juris ipsius intricacionem & incertitudinem. o) Quare etiam cum sub Augusto Imperatore

Quin-

o) de Judiciis antiquorum Germana, & circi que fuerunt occupata judicia, pluribus egit *Conring. pecul. dissert. 6. 2/eq.*

Quintilius Varus cœpisset in Cheruscis
 judicia more Romano instituire, mox
 interempto Varo tribusque legionibus
 cæsis præcipue Germani in causarum pa-
 tronos fuerunt. Aliis oculos, aliis
 manus amputarunt: unius os sutum re-
 cisa prius lingua, quam in manu tenens
 barbarus, tandem, inquit, vipera sibilare
 desiste, p)

80. Postquam vero Romani in exteri-
 ora Galliæ & Germaniæ penetraverunt,
 ut fieri solet, quod vel victi victorum,
 vel confines confinium mores assumere
 soleant, alterati aliquo modo sunt mores
 Germanorum jam tempore Taciti, q)
 sed nunquam in tantum mutari potue-
 runt, aut mutati sunt, ut magna inter
 Romanos & Germanos potuerit institui
 comparatio.

81. Et tenaciter adeo Germani mo-
 rem illum pristinum per aliquot secula
 retinuerunt, quod legibus non scriptis
 uterentur, & mores suos carminibus ac
 carminum versiculis, qui inde *Wesenge* vo-
 cantur, includerent. r)

82. Cum

p) Florus *III. 22. Comp. d. l. 5. 17.* q) Tacitus *de M. G. V. 6. XV. 5. XVII. 3. XXIII. 1.* r) *dissert. de morum contentione cum iure scripto. §. 55.*

82. Cum tamen seculo post Christum nam quinto Franci, Burgundiones, Westrogothi, Ostrogothi, Longobardi cultissimas Romani Imperii Provincias in Gallia & Italia ut victores incolere inciperent, eges quasdam, sed paucas ac breves, ac ad ura Romanorum non comparandas scripserunt latina lingua, s) quas post Johannem Basilium Heroldum collegit Fridericus Lindenbrogius in Codice legum antiquarum, simul exhibens leges Francorum, Salicam, Ripuarias, Alemannicas & Bojoaricas, sed novissime ea nitidius cum aliis Regum Francorum constitutionibus edidit Stephanus Baluzius.

83. Scilicet Carolus Magnus non solum addiditamenta quædam ad leges Salicas, Bojoaricas & Longobardicas adjecit, sed & prorsus novas leges tulit Saxonibus, t) Frisiis & Thuringis, u) imo & in Comitibus Francorum varias leges capitulares, am causas ecclesiasticas quam civiles concernentes, sanxit. x)

84. Pa-

) *Conring. de Orig. Jur. Germ. c. 2-11.* t) de Saxonum legibus ante Carolum vide *Meibom. introd. ad hist. infer. Saxon. p. 77. seq.* Leges Anglo-Saxonum ab anno 712. ad finem seculi undecimi idioma Anglo-Saxonico vetusto editæ sunt *Canons-Brigie* 1644 una cum Venerab. Bedæ Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum, addita interpretatione Gvilielmi Lombardi, & adjuncto Glosario. n) *Conring. de O. I. G. c. 12. 13.* x) *Conr. c. 14.*

84. Patris vestigia pressit Ludovicus Pius. Collegit ista capitularia Ansegisus, & Benedictus Levita, y) easque collectiones exhibent Lindenbrogius & Baluzius.

85. Post Ludovici Pii tempora quando jam Germania sejunctam à Gallia & Italia Rempublicam constituebat ad Ottonis M. tempora, parum additum est legibus scriptis, certe parum de illis hodie est reliquum. z)

86. Quare credibile est, illa capitularia Caroli & Ludovici, quæ antea in universo Francorum Imperio obtinuerunt, isthac ad Ottonem usque tempestate in Germania suam vim & auctoritatem haud perdidisse, cum in Gallia & Italia eam adhuc obtinuerint. a)

87. Ottoni M. & ejus filio adscribuntur quidem articuli quidam Speculi Saxonicæ ac totum Weichbildum Magdeburgense, de quorum tamen falsitate jam constat. b)

88. Scripsit forte paucissimas quasdam leges Otto, c) præter quas nihil est juris, quod

y) *Id. c. 15.* z) *Id. c. 17.* a) *Id. c. 17. p. 87.* b) *Id. c. 18.*
c) *Id. c. 18. p. 96.*

quod secure liceat Ottoni tribuere; imo nihil est hodie legum Germanicarum, quod ab Ottonis successoribus usque ad Lotharium Saxonem profectum vel à quoviam eorum conscriptum memoretur. d)

89. Lotharius II communiter quidem, sed ut mox e) fusius dicitur, falso traditur Romanas leges in Germaniam introduxisse. Quin imo circa jura nihil mutavit. Nullam certe legere est latam ab ipso legem, quæ Germaniam obligavit. f)

90. Plures constitutiones promulgavit Fridericus I. in Roncaliis Italiæ campis, quarum magna pars hodie superest. Sed fortassis tum nihil eorum in Germania observatum est. Nec vero perinde illa ad res Germanicas attinent, & feudalia jura sua seorsim à Longobardicis inquam multis diversa habuit semper Germania. h)

91. Majoris igitur indubie apud Germanos autoritatis fuere, quas in Germania ipsa Fridericus ille tulit, quas inter

d) *Conr. c. 19.* e) §. 119. *seq.* f) *Conr. c. 25.* g) *Guido Pavirensis de claris leg. interpret. l. 2. c. 14. p. 124.* h) *Conr. c. 25. p. 150.*

ter eminet constitutio de pace conservanda. i)

92. Etiam alia tamen, admodum licet pauca, & Friderici hujus & Henrici VI. ut & Ottonis IV. cum alibi leguntur, tum in libros Juris Saxonici, & Sivevici, nec non Magdeburgensis Weichbildici, transferunt. l)

93. In universum ergo judicia Germaniæ usque ad XIII Seculum à Carolinorum temporibus non ex scripto, sed ex receptis moribus ex bono & æquo sententias pronuntiarunt. Vere enim illæ veteres Carolinæ leges & capitularia manibus hominum diu exciderant, à Regibus autem subsecutis & Principibus vix quicquam circa leges renovatum memoratur, scriptas aliquas esse, neque memoratur neque ex aliis indiciis intelligitur. m)

94. Etsi etiam Carolina illa vetera instituta manserint in populi manibus, pleraque tamen tantum ex consuetudine & æquo & bono necesse erat definire in illa scriptarum legum paucitate & emergentium negotiorum multitudine, à prisca vivendi simplicitate multum jam degenera-

i) *Id. ibid.* l) *Id. ibid.* m) *Id. ibid.* p. 171.

neratis omnium moribus, unde negotiorum adeoque & litium necesse est ut copia creverit solito major. n)

95. Præterea non legitur quod in judiciis regni Germanici publicis omni illa etate sententiam dixerint homines literati, sed vel ipse Rex vel Princeps non autem literis imbuti, quam morum & solibus æqui gnari. Nec ad privata judicia ecti Scabini aut iudices doctrina præstantes, sed quorum plerique & legendi & scribendi erant imperiti, quos tamen sensu prudentia commendaret & experta iustitia & pietas. o)

96. At post annum 1200. ad leges scribendas animum majori studio appellatione coeperunt, in dubie Italorum imitatione aut æmulatione. Quin & circa seculi XIII initia ius pontificium postquam Gregorius IX. anno 1239. circiter decreta suas edidisset easque ubivis mansisset observari, statim in Germania in usum esse coepit, præprimis cum Johannes Semeca, Teutonicus vulgo dictus in decretum glossas confecerit, qui anno 1245. mortuus est. p)

D

97. Et

a) *Jd. d. l.* o) *Ibid.* p) *Comr. c. 26. Pantic. de claris legum interpret. sub Semeca.*

97. Et vero publico ordinum imperii Germanici decreto anno 1236. Friderico II Cæsare cautum videtur, ut secundum jus Pontificium judicentur non solum res spirituales, sed & in negotiis secularibus ejus ubique magna debeat esse autoritas. q)

98. Utj autem hic de origine & progressu juris Canonici post Gerhardi Maastricht Historiam juris Canonici merentur legi præcognita Hoppiana, r) ita hæc introductio juris Canonici in Germaniam magnam juri Germanico addidit mutationem. s)

99. Recesit enim id Jus Canonicum multum ab antiquis legibus ecclesiasticis usque ad illud Seculum XIII usitatis, Pontificis Dominatum Clerique dignitatem in immensum extulit, novum & longum judiciorum ordinem, comperendinationum & procrastinationum uberem campum, pro simplici majorum juridica processus formula obtrusit, multitudine, varietate & obscuritate Legum & Clero & aliis crucem fixit, superstitionum hominum animos in Rempublicam armavit,
Cle-

q) *Conr. ibid. p. 156. r) cap. 8. adde Ziegl. dissert. proæm. ad Commens. in Lancisotti Institutiones. s) Conr. p. 152.*

Clerum ac populum perpetuo collisit, de-
nique legibus Germaniam replevit &
emunxit argento. t)

100. Credo & Imperatores &
Principes & alios viros quietis patriæ a-
nantes id observasse, ac quantum super-
stitio temporum permittebat, restitisse
sti incremento Juris Canon. Unde non
solum ab illis temporibus sub Friderico
II. Rudolpho I. & sequentibus, coeptum est
vernaculam linguam magis colere, &
non amplius latina illa papali & Clerica-
i lingua, sed Germanica in constitutioni-
bus Imperii uti, sed & iudices hortari ut
secundum mores patrios judicent. u)

101. Sed & illis temporibus mores &
consuetudines Germanicas coeperunt
colligere viri de juribus patriis conser-
vandis solliciti. Etenim Epko Repko-
vius Jus Provinciale Saxonicum intra
primos quinquaginta annos Seculi XIII.
x) primum latine edidit, postea rogatu
Hojeri comitis Falckensteinii germa-
nicè interpretatus est, y) i. e. in linguam

D 2

anti-

t) *Id. ibid.* u) *Comr. c. 27.* x) *Id. c. 30. p. 182. seq. Gryphian-
der de Weichbildis Saxonice c. 48. n. 13. seq.* y)
Latinum textum, quo hodie utimur, non esse authen-
ticum, docet *Schilter. Ex. XVI. th. 35. & Ex. XXXVII.
th. 84.* Forte à Glossatore Latino confectus. *Conf.
Schilt. Ex. XXIII. th. 63.*

antiquam Saxoniam, quæ tantum non tota vetus Germanica est, id transtulit. z) Postea anno 1570. Melchior Zobelius in Misnicum idioma mutavit. a) Dedit operi titulum speculi Saxonici, ac illud in tres libros divisit.

102. Quamvis vero hic Codex auctoritate publica non sit promulgatus, non tamen mirandum, eum in multa Saxoniarum aliarumque provinciarum fora transiisse, quia recepto hæcenus more secundum consuetudinem & ex æquo & bono sententiæ tum ferebantur, quarum magnam partem hoc Codice contineri persuasum fuit. b) Quare & in ejus interpretationem, a viris præclaræ nobilitatis & dignitatis, v. g. Burchardo Episcopo Magdeburgensi, Ottone Comite de Falckenstein &c. haud parum laboris est impensum. c)

103. Quanto vero in usu fuerit speculum Saxonicum anno 1373. & quam eo usi sint Germani ad conservandos mores patrios contra decreta Pontificum, vel ex verbis Bullæ Gregorii XI. qui illo anno id exterminare conatus est, & plu-

a) *Conr. p. 182. Gryph. c. 38. n. 13. seq. & c. 39. n. 7. seqq.* a) *Gryph. c. 39. n. 3.* b) *Conr. d. c. 30. p. 185. seq. c) Id. ib. p. 186.*

lures ejusdem articulos damnavit, ap-
aret. d)

104. Imo tanta olim fuit existimatio
aris Saxonici, ut non tantum in multas
Germaniæ partes, verum etiam in Livo-
niam ac Bohemiam, imo & in Poloni-
am ipsam fuerit receptum. e)

105. Accessit postea Speculo Saxonico
tiam jus Saxonicum Feudale, unde &
olim sub nomine libri IV Speculi fuit al-
legatum. Sed hujus autor incertus est,
neque de tempore, quo confectum sit, ex
ipso scripto multum colligi potest. Ve-
rosimiliter tamen illo ipso Seculo XIII.
non diu post jus Provinciale prodiit.
Sub initium quippe sequentis seculi jam
in Bohemiam ac Poloniam migrasse vi-
letur. f)

106. Porro iisdem temporibus nul-
lum est dubium à Principibus etiam
constitutiones literis esse promul-
gatas ac scripto comprehensas. Ean-
dem fortunam experta sunt gentium
quarundam, ut Frisiorum & Helvetio-

D 3

rum,

d) *Conr. c. 31. p. 192. seq. conf. c. 26. p. 157. Gryph. c. 47.* Extat
hæc Bulla cum articulis post finem Speculi Saxonici. e)
*Conr. c. 31. p. 194. De Polonia adde Meibom. Introd. ad
Hifor. infer. Saxon. p. 79. Ubi plura huc pertinentia. f)
Conr. c. 30. p. 187. Gryph. c. 49. 59.*

rum & urbium liberiorum statuta. Inter urbium Leges præ aliis olim eminenterunt, ad quarum exempla multæ aliæ compositæ sunt, Colonienfes, Aquisgranenfes, Lubecenfes, Magdeburgenfes. g)

107. Uti vero Jus Lubecense h) adhuc hodie in Germania magni ufus effe teftatur commentatoris Mevii præfatio ad illud jus (quod tamen à veteribus confuetudinibus multum recessiffe & paffim mutatum effe conftat.) i) Ita inter omnium Germanicarum urbium statuta & confuetudines prima femper fama Magdeburgenfia fuere, iisque ufæ funt Poloniae, Bohemiae, Marchiae-Mifnenfis & Lufatienfis, item Silefiæ urbes, unde & in controverfis dubiis ad Scabinatus Hallenfem & Magdeburgenfem appellatum fuit. l) Quorum Scabinorum tanta fuit autoritas, ut refponfa eorum pro lege pene valuerint eoque plurima eorum in libros digefta funt, m) qui poft Speculum Saxonicum legi poffunt.

108.

g) *Conr. c. 28.* h) de origine juris Lubecenfis *Meibom. introd. ad hift. inf. Saxon. p. 82. & p. 84.* ubi citat Sibrandi jus publ. Lubecense. i) vide *Joach. Kollii Puffen. Rechts-Buch anno 1586.* & conf. eum Codice alio Juris Lubecenfis à magiftratu eodem anno edito. Adde *Mauritium in præfatione ad Confilia Ghiblinenfia.* l) *Conr. c. 29.* m) *Conr. c. 31. p. 197.*

108. Cum autem Scabini Magdeburgenses mores Saxonicos sequerentur & interpretarentur, non mirandum est, ut Weichbildum Magdeburgense, cuius autor incertus circa initium Seculi KIV. vixisse videtur, pene omnia ex Speculo Saxonico desumeret, ita ut hoc Weichbildum sit Juris Saxonici quasi Epitome. n)

109. Uti vero non diffitendum, in iuris Saxonici tribus partibus hactenus nemoratis, pro more illius Seculi multas esse ineptias, quoties de legum & morum origine historica agitur: o) ita tamen nullum est dubium, mores ipsos eadem recensitos continere thesaurum incomparabilem antiquitatum jurisprudentiæ Germanicæ illorum temporum, & clare monstrare, tum quidem non solum inquinatum eam fuisse legibus Romanis, parum ex Jure Canonico tum fuisse receptum in causis secularibus, quod & ex aliis Imperatorum constitutionibus illorum temporum patescit. p)

D 4

110. Lon-

n) *Conr. c. 29. p. 176. seq. Gryph. c. 51. 52.* o) quos subinde notarunt *Conringius & Gryphander* locis hactenus citatis. p) *Conr. c. 31. initio.*

rum & urbium liberiorum statuta. Inter urbium Leges præ aliis olim eminenterunt, ad quarum exempla multæ aliæ compositæ sunt, Colonienses, Aquisgranenses, Lubecenses, Magdeburgenses. g)

107. Uti vero Jus Lubecense h) adhuc hodie in Germania magni usus esse testatur commentatoris Mevii præfatio ad illud jus (quod tamen à veteribus consuetudinibus multum recessisse & passim mutatum esse constat.) i) Ita inter omnium Germanicarum urbium statuta & consuetudines prima semper fama Magdeburgensia fuere, iisque usæ sunt Poloniae, Bohemiæ, Marchiæ-Misnensis & Lusatiensis, item Silesiæ urbes, unde & in controversiis dubiis ad Scabinatus Hallensem & Magdeburgensem appellatum fuit. l) Quorum Scabinorum tanta fuit autoritas, ut responsa eorum pro lege pene valuerint eoque plurima eorum in libros digesta sunt, m) qui post Speculum Saxonicum legi possunt.

108.

g) *Conr. c. 28.* h) de origine juris Lubecensis *Meibom. introd. ad hist. inf. Saxon. p. 81. & p. 84.* ubi citat Sibrandi jus publ. Lubecense. i) vide *Joach. Kollii Pöbischs Rechts-Buch anno 1586.* & conf. cum Codice alio juris Lubecensis à magistratu eodem anno edito. Adde *Mauritium in præfatione ad Consilia Ghibensia. l).* *Conr. c. 29.* m) *Conr. c. 31. p. 197.*

108. Cum autem Scabini Magdeburgenses mores Saxonicos seqverentur & interpretarentur, non mirandum est, cur Weichbildum Magdeburgense, cujus autor incertus circa initium Seculi XIV. vixisse videtur, pene omnia ex Speculo Saxonico desumserit, ita ut hoc Weichbildum sit Juris Saxonici quasi Epitome. n)

109. Uti vero non diffitendum, in juris Saxonici tribus partibus hactenus memoratis, pro more illius Seculi multas esse ineptias, quoties de legum & morum origine historica agitur: o) ita tamen nullum est dubium, mores ipsos ibidem recensitos continere thesaurum incomparabilem antiquitatum jurisprudentiæ Germanicæ illorum temporum, & clare monstrare, tum quidem nondum inquinatum eam fuisse legibus Romanis, parum ex Jure Canonico tum fuisse receptum in causis secularibus, quod & ex aliis Imperatorum constitutionibus illorum temporum patescit. p)

D 4

110. Lon-

n) *Conr. c. 29. p. 176. seq. Gryph. c. 51. 52.* o) quos subinde notarunt *Conringius & Gryphiander* locis hæc enus citatis. p) *Conr. c. 31. initio.*

110. Longe alia ratio est Glossatorum, ad speculum Saxonicum, ut qui diu post compilationem Speculi Saxonici & verosimiliter Seculo XV. q) vixerunt. Hi enim non solum Historiæ omni ignari, sed & ipsius juris Saxonici parum periti, tortura juris Civilis & Canonici ad mores Germaniæ, dum per illa hoc exponere intenderunt, inepta hac mixtura omnia corruerunt. Ut adeo antiquitatum Germanicarum cupido vel plane à Glossatoribus speculi Saxonici sit abstinendum, vel certe illi cum maxima præcautione legendi sint.

111. Porro uti mores Saxonum à moribus Francorum & Svevorum parum differentes fuerunt, ita verosimiliter decimo quarto r) seculo autor incertus mores Svevicos similiter libris duobus inclusit, in quorum primo jus provinciale tractat, in secundo jus Feudale, & ad imitationem speculi Saxonici etiam iis titulum Speculi præfixit. Quin & pleraque capita ex Speculo Saxonico de verbo transcripsit, nisi quod ex legibus Romanis

q) *Com. c. 30. p. 187. Conf. Gryph. c. 53.*

nis quædam quamvis fatis inepte admisceat. s)

112. Cæterum non solum hoc speculum Svevicum si conferatur cum Saxonico, in multis capitibus mores Germaniæ & Saxonicos longe melius explicat, quam glossatores inepti, sed & usus hujus speculi & autoritas magna fuit & esse nondum desit. t) Hinc & Meichsnerus id irruenti in mores Germaniæ juri Romano opponere volens in seculo XVI. sub titulo *Kaiserlich auch Königlich Landt-und Lehn-Recht*/ edidit, & cum hæc editio rarior esse inciperet, u) Goldastus idem Tomo I. *Der Reichs-Sagungen* inseruit.

113. Scilicet ut ad Jus Romanum & Justinianæum redeamus, de eo sic tenendum

D 5

dum

- r) Schilterus putat cum Lambecio speculum Saxonicum esse posterius Svevico. *Ex. 13. th. 9. l. a. & Exerc. 17. th. 12.* item Svevicum esse perspicuius Saxonico & hoc ex illo explicandum. *Ex. 16. th. 33. & exerc. 17. th. 12. Conf. Eius præfationem ad jus Feud. Alem.* Hæc assertio uti in secundis curis fusius examinanda erit, ita si maxime alia argumenta deficerent, sufficerent tamen ad sententiam Conringii stabilendam ea quæ adduximus in *dictatis ad Instit. quib. mod. tut. sen. posit. penult. & ad Schæpferum initio tit. de testamentis.* s) *Conr. c. 30. p. 188.* t) *Conr. c. 31. p. 192.* u) Testatur Goldastus T. I. *Der Reichs-Sagungen* p. 310. quod nullum ejus exemplar invenire potuerit.

dum est; uti Ostrogothi Romanas leges in Italia non abrogarunt, x) ita devictis Gothis magna Justiniani per Italiam omnem fuit existimatio, itaque à Præsidi- bus ejus publicatum per Italiam esse no- vum illud corpus juris, non est dubi- um. y)

114. Postea Longobardi in ea Italiae parte, quam occupaverunt, leges Justi- niani non abrogavere. z) Quin potius Justiniani illius universi operis extat in Historia Longobardica mentio. Mul- to minus ergo id factum Romæ aut in Exarchatu Ravennatensi, aut in aliis Ita- liae locis à Longobardica dominatione liberis. a) Quin & Johannis Papæ, qui seculo IX. vixit, extat epistola, quæ usum Juris Justiniani docet. b) Ætate tamen Longobardorum Regum mansisse in u- su quædam Juris Romani ante Justinia- num usitati contra Cujacium Salmasius docere voluit. c)

115. Regno Longobardico ad Caro- lum M. translato, hic in proœmio Legum suarum Longobardicarum testatur sese in Italia utramque legem, Romanam & Longobardicam, invenisse, qui & Ro- mani

x) *Conr. c. 20. p. 106. y) Id. ibid. p. 111. z) Id. p. 116. a) Id. p. 106. b) Id. p. 111. c) Ibid. p. 112.*

mani Juris usum in sat multis negotiis veteri Italiae plebi, Longobardico regno subditae, permittit, idemque fecit filius ejus Pipinus. d)

116. Eodem vero tempore & Romae leges Romanae viguerunt, quas cum Lotharius Imperator, Ludovici Pii filius, abrogare vellet, quo minus id fieret, intercessit Leo IV. Pontifex. Inde tamen Lotharius plebi Italicae optionem dedit, legem aliquam sibi eligendi ex istis tribus, Romana, Longobardica, Salica, quod haecenus insolitum fuerat. e)

117. Cum igitur haec arbitraria juris Romani electio ad Lotharium Saxonem usque manserit, f) nihil vero ex Pandectis adductum ea aetate legatur, sed interdum ex Codice, plerumque autem ex Novellis, g) patet, ante Lotharium Saxonem in Italia juris Romani & quidem maxime Justiniani usum aliquem arbitrarium, exiguum ubivis, frequentiore tamen Romae, inque aliis Exarchatus locis, quam in Regno Longobardico, & Novellarum praecipuam fuisse autoritatem in nonnullis rebus ecclesiasticis. h)

118. Germaniam Transrhenaniam & Galliam quod attinet, ibi leges quidem

d) *Ibid.* p. 106. f) *Ibid.* p. 107. g) *Ibid.* p. 108. h) *Ibid.* p. 112.

dem Justinianæ nunquam floruerunt, i) at Codex Theodosianus apud Burgundiones & Francos etiam usque ad tempora Carolingorum in usu fuit, qui adeo intelligendus est, quoties in capitularibus Francicis legis Romanæ fit mentio. l)

119. Communi quidem persuasione m) traditum fuerat, ac si leges Romanæ antehac sepultæ Lotharii jussu in Scholas pariter ac fora omnibus aliis antiquatis reductæ sint, atque ita ex eo tempore solæ illæ leges in Italia & Germania vim & usum obtinuerint. n)

120. Sed præterquam quod ex hæcenus dictis patet, ante Lotharium II. aliquem juris justinianei usum in Italia superfuisse, insuper fufius demonstravit Conringius, non tantum incertum sed & falsum esse, Justinianæ leges in Scholas Lotharii jussu & autoritate esse reductas o) ac pari falsitate illam sententiam laborare, quando asserit, abrogatis receptis omnibus legibus solas Romanas Lotharii

i) *Id.* p. 106. l) *Id.* p. 109. Confer quæ de transmissione duplici ap. Francos, vel secundum legem Romanam, vel secundum Salicam diximus *ad Instit. tit. de Libertinis.* m) autore incerto. *Cour. c. 24 p. 149. & de Antiq. Acoll. suppl. 51.* n) *Cour. c. 20. p. 105.* o) *Id. c. 21.*

rii iussu esse reductas in fora Italica, p) tantum abest, ut ab hoc Imperatore leges Romanæ in Germaniam traductæ fuerint. q)

121. Quamvis autem minimæ circumstantiæ, quibus jus Romanum in Scholis & foris Italiæ magni fieri cœpit, dari nequeant, dissentientibus ea in re historicis, eo tamen modo id circiter factum esse verosimile est. Cum Innocentius II. & Lotharius II. adversus Rogerium Siciliæ Regem pugnarent, forte Amalphi inventæ sunt juris Pandectæ supra omnem memoriam diu ibi servatæ, & Pisanis, qui Cæsarem juverant, sunt donatæ, unde Pandectæ Pisanae diu sunt appellatæ, donec Pisæ in Florentinorum potestatem redactæ fuerint a quo tempore dictæ sunt Pandectæ Florentinæ. r)

122. Docebantur eo tempore Bononiis artes liberales. Cum vero jura ex præfatis Pandectis descripta eo venirent, primus Pepo, qui ibi artes liberales docebat, ea interpretari cœpit. Sed cum non admodum aptus ad id videretur, hoc munus Irnerio est demandatum. s)

123. Fa-

p) *Id. c. 22.* q) *Id. c. 24.* r) *Contr. c. 21. p. 128. Pancir de cl. Leg. interpr. l. 2. c. 3. p. 100. Et c. 13. p. 120.* s) *Pancir. l. 2. c. 4. p. 101. Et c. 13. p. 119.*

123. Factum id esse à Lothario cum communi & hætenus rejecta sententia dicit Guido Pancirolus. t) Alii contra Irnerium svasu Mithildis Comitissæ hanc explicationem suscepisse tradunt, u) alii, quod probabilius, Irnerium privata autoritate interpretationi legum initia dedisse asserunt. x)

124. Ostiensis aliam etiam occasionem refert: *As*, inquit, *i. e. XII. uncia. As ergo quandoque ponitur pro obolo. Propter quod verbum venit Bononiam studium civile, sicut audivi à Domino meo. y)* (Azone)

125. Non mirum adeo, quod & in anno, quo professio juris Civilis orta est Bononiæ, non convenient; Sigonio annum 1102. nominante, z) Bononiensibus annum 1128. a) Helvico b) annum 1150.

126. Quicquid sit, ipse Irnerius cum tanto applausu Jus exposuit, ut inde lucerna juris fuerit appellatus. c) Posuit autem Irnerius initio operam in evolvendis Codice, Digesto veteri & novo atque

c] *d. c. 3. p. 100* u] *Urspergensis. Conring. c. 21. p. 117. 118. 120. 124. seq.* x] *ipsi Bononienses. Contr. d. c. 21. p. 117. seq.* y] *Contr. ibid. p. 126.* z] *ap. Contr. p. 118. a]* *ib. p. 126. [seq. b]* *in Tabb. Chronol.* c] *Pancir. II. 13. 140.*

atque institutionibus Bononiam tunc perlati. Inde oblatum illi infortiatum, sed primo tribus partibus mutilatum, mox integrum. Tandem inventus liber authenticorum. d)

127. Scholia brevia primus edidit, quæ glossas; hoc est interpretationes vocavit. e) In eo vero non parum erravisse visus est, quod ex duabus Græcarum Novel-larum versionibus aliam elegantiore[m] velut adulterinam rejecerit, & eam, quæ minus latina esset, & de verbo ad verbum Græcum textum interpretata erat, seductus à Justiniano, f) receperit, ac eam authenticam vocaverit. Unde posteri etiam errorem hunc secuti sunt. g)

128. Idem Irnerius vulgo etiam creditur, ut laborem studiosorum sublevar[et], authenticas interpretationes novel-larum angustis verbis coarctatas codici apposite inseruisse. h) Sed ostendit Strauchius, Irnerii hunc laborem non fuisse, sed antiquiorem, quamvis
Pa-

d) *Contr. p. 126. Pancir. II. 13. 121. seq.* e) *Pancir. d. p. 120.*
f) *l. 2. §. hoc autem Cod. de V. 7. 6, 8.] Pancir. ibi.*
h) *Pancir. p. 121.*

Papienses & postea Irnerius eas forte au-
xerint. i)

129. Sed cum Irnerius totum Jus sin-
gulis annis solus explicare non posset,
quatuor alios juris interpretes assumpsit,
qui cum eo Bononiis jura publice profes-
si sunt: Martinum Gosiam, Bulgarum,
Jacobum, Hugolinum, vel Hugonem à
Porta Ravennate. l) Ex quo patet, quam
acri studio Itali statim juri Romano in-
cubuerint. m)

130. Nec ergo mirandum, quod idem
Jus Romanum mox ex scholis in foro e-
tiam maximos progressus fecerit. Quod
factum spontaneo populi studio, penes
quem arbitrium erat, vel Longobardi-
cas vel Romanas Leges sectandi. Idque
enata opinione, Jus Romanum Longo-
bardico & æquius & plenius & utilius ef-
se, ad gloriam quoque pertinere, non am-
plius hære in majorum institutis qua-
si rudioribus, & multum barbaris, sed
prisca Romana sectari. n) Quamvis & ad
hoc

i) *Beyer de O. J. n. 60. seqq.* Lis tamen ingens inde orta non
ita pridem Pagenstechero cum Cornelio van Bynkershoek
de qua tamen nostra parum interest. l) *Pancir. d. L. p.*
122. junct. c. 14. 15. 16. 17. m) *Comp. c. 23. p. 141* n)
Comp. c. 23. p. 137. 138. 142.

hoc populi studium paulatim & Cæsarum cura accesserit, ut mox videbimus.

131. Quanta vero in autoritate fuerint quatuor illi Irnerii & discipuli & socii, exinde patet, quod, dum Irnerius in extremis laboraret, & Scholares ex illo quærerent, cujus doctrinam ipsis post mortem suam commendaret, sic respondisse fertur :

Bulgarus os aureum : Martinus copia legum ;

Hugo mens legum ; Jacobus est quod ego o) i. e. Juris lucerna.

132. His florentibus statim sub Fridrico I. Imperatore, cum in Italiæ campis Roncaliis jus diceret, Jus Romanum, etiam Imperatore approbante, fere unice in foro observatum. Eos enim tanquam legum Romanarum valde peritos, ut sibi jus dicenti assisterent, adhibuit. p)

133. Quamvis multiplicatio litium usurpato hoc Jure simul ex eo appareat, quod Imperator videns multitudinem eorum, qui cruce s bajularent, (secundum

E mores

o) *Conn. Antig. acad. suppl.* 51. p. 141.

p) *Conn. O. I. G. c.* 23.

mores Italorum coram Judicio agentium) misertus illorum, ad quatuor illos Juris Professores dixerit: mirari se prudentiam Latinorum, qui, cum præcipue de scientia legum gloriantur, maxime legum invenirentur transgressores, quamque sint tenaces Justitiæ sectatores, in tot esurientibus & sitientibus justitiam evidenter apparere. q)

134. Cæterum Martinus cum sæpe neglectis juribus Romanis ex æquitate sibi metæ excogitata responderet, statim diversis sectis causam præbuit, cum eum Placentinus & Albericus à Porta Ravennate maxime secuti fuerint, propterea ab autore Gosiani appellati. Adversarius fuit Bulgarus & hujus Affectuæ Azo & Accursius, r) ex quibus ipsum Azo etiam clavibus interemisse, quamvis falso dicitur. s)

135. Causa dissidii inter Martinum & Bulgarum præcipua fuit, quod Imperator Fridericus, cum ei in Italiam venienti Dertonenses & Cremonenses portas occlusissent, in campis Roncaliis quatuor præfatos Doctores Juris interrogaverit, an

q) *Id. d. p. 141.* r) *Parric. N. 14. p. 114.* s) *Id. p. 126. C. 1. 25. p. 142.*

an rerum omnium Cæsar dominium haberet, quæ ejus indulgentia velut precario Jure à possessoribus tenerentur. Hanc autem quæstionem Martinus affirmavit ac Bulgarus negavit, t) ac tantum Imperatori imperium competere asseruit. u)

136. Itaque Martinus cum Cæsarem ambiciosius coleret, magno in honore semper extitit, ac de multis ad leges Romanas pertinentibus, cum eo familiariter collocutus etiam nonnullas opiniones, quarum autor extiterat, Imperatoris autoritate comprobari obtinuit. x)

137. Inter alias illa celebris fuit, de qua semel adversus Bulgarum contendit, inanes contractus addito Juramento jure confirmari, de quo cum uterque apud Cæsarem disputasset; ille Martini sententiam lege data recepit. y)

138. Sed nec multo minor fuit autoritas Bulgari, qui & ipse, ut Bononia se dederet Imperatori, autor fuit. Quare

E 2

&

t) *Pancir. II. 14. p. 124.* u) *Conr. c. 23. p. 143.* Similis his inter J. Fr. Horninm & VVittebergenses. x) *Pancir. d. L. p. 125.* y) *Pancir. ibid. 126.* Habes occasionem famose *Authenticæ sacramenta paberum. C. si adbers. Gradis.*

& à Friderico, ut vice ejus jus diceret, Bononiæ creatus est. z) Vir etiam cum proprio damno tradita juris Romani defendens. a)

139. Erant & aliæ rationes ac modi, quibus Professores juris Romani se insinuarent Imperatoribus. Ortæ jam fuerant sub Conrado III Duce factiones, quæ Italiam diu lacerarunt, Gibellinorum, qui jura Imperatorum contra Pontificem defenderent, & Guelphorum, qui Pontifici adhærerent, dominium mundi sub titulo servi servorum prætendenti. b)

140. Et si vero Martinus per factionem Gibellinorum Cremonâ patria expulsus esset, tamen cum ipse Cæsarem sibi faventem sentiret, agnatos Gibellinæ factionis Principes fecit, qui tamen postea adversa parte Bononiæ prævalente omnes patria ejecti fuere. c)

141. Sci-

- z) *Pancir. II. 15. p. 127.* a) Exemplum ap. *Panciroi. p. 128.* Ubi & de ejus secunda uxore, cum interpretaretur *legem: rem non novam neque insolitam aggredimur.* b) Originem nominum vide ap. *Aneam Sylvium hist. Frider. L. p. 18. & 19.* & ibi *Bæcl. in addit. p. 129. Bartolum peculiari tractatu de Guelphis & Gibellinis. Schilt. de Lib. Eccl. German. V. 10. 2. Einleitung zur Deutschen Historie p. 817. 855.* Plura de illis factionibus *Platina* hinc inde in *Sitis Pontificum.* c) *Pancir. II. 14. p. 123. & 126.*

141. Scilicet cum Jacobus ex illis quatuor Professoribus memoratis Bononiæ juradocheret, Gratianus Monachus Decretum compilabat, d) quo anno 1150. absoluto illud Eugenio III. Pontifici offerendum Romam detulit. e)

142. Scripserat antea ad istum Eugenium Papam Bernhardus ægre ferens usum legum Romanarum in Italia: *Quotidie perstrepunt in tuo palatio leges, sed Justiniani, non domini. Rectius etiam? istud tu videris. Nam lex domini immaculata convertens animas: ea autem non tam leges quam lites sunt, & cavillationes subvertentes judicium. f)*

143. Igitur Pontifex haut dubie ægre ferens, quod juris Romani Professores adhærerent partibus Imperatoris, hac occasione arrepta opus Gratiani in Scholas introduxit, idque tantæ autoritatis fuit, ut qui id ita edidicisset, ut aliis prælegere posse videretur, Doctoris titulo fuerit honestatus. g)

144. Fecit hoc decretum in scholis receptum tantos progressus, ut jam tum sub Friderico I. Cæsare Doctores De-

E 3

cre-

d) *Pancir. II. 16. p. 129.* e) *Pancir. III. 2. p. 404.* Ubi & de Cardinali Vocato Palea. f) *Conr. c. 23. p. 143.* g) *Pancir II. 2. p. 405. Conr. c. 26. p. 155.*

cretistæ appellati in foris Italicis causas egerint. h)

145. Ab illo tempore perpetua fuit æmulatio inter Decretistas seu Canonistas & Legistas seu Juris Romani Professores, his Gibellinorum, illis Guelphorum partes tuentibus. i)

146. Vel hoc igitur intuitu Fridericus I. & sequentes Imperatores studia Juris civilis approbarunt & adjuvarunt, quoniam ad antiquorum Cæsarum jura adspirabant, Romani vero juris Doctores jam tum, quæ in legibus illis de Cæsaribus antiquis dicuntur eorumque potestate, sui temporis Cæsaribus tribuebant. Et forte inde nata fuit Friderici constitutio de privilegiis Scholarium, l) ut quæ non nihil huc facere videtur. m)

147. Habes simul originem, qua ratione Jus Justinianicum ad definiendas juris publicæ controversias fuerit adhibitum, Legistis ulterius pergentibus, ac non solum Duces & Comites æquiparantibus Præsidibus, ac Præfectis Romanorum, sed & doctibus, nec majora Episco-

h) *Cour. d. l. i.) Gryphander de Weisbildis Saxon. c. 48. n. 7. l) Aust. Habita C. ne filius pro patre. m) Cour. c. 23. p. 143.*

scopis quam olim deberi, cum contra Canonistæ ex adversa parte Pontificem extollerent, decretisque Papalibus adductis Cæsaream Majestatem opprimerent. n)

148. Pertinet huc, & simul ad genium Legistarum seu glossatorum intelligendum, disputatio Azonis Bulgari Asseclæ & successoris, cum æmulo Jcto Lothario, quæ à multis cum modo memorata dissensione Martini & Bulgari misceri solet. o) Cum Henricus 17. Imperator anno 1190. Bononiæ esset & inter Azonem Lothariumque medius per urbem equitaret, ab iisque quæsvisset, cui nam merum imperium competeret? Tum Lotharius, Te solum Cæsar, respondit, jus gladii habere arbitror. Contra Azo etiam Præsidibus merum imperium competere asseruit. Cæsar Lothario tanquam rectius sentienti equum dono misit. Unde Azo dixisse fertur: dixeram æquum, sed perdidici equum. p)

149. Idem Lotharius matronas intemperantius sectatus aliquando formosam

E 4

mu-

n) *Conr. in præfat. ad German. Taciti p. 16. seq.* o) *Conr. c. 23. p. 143.* p) *Pancir. II. 25. p. 142.*

mulierem, cujus causa ipsi & Azoni ut arbitris compromissa fuerat, ut ejus ad spectu frueretur, non per nuncium, ut alii consueverant, sed ipsemet domiconventam impudenter citare volebat. Ob id magnam cum Azone, facti indignitatem ægrè ferente, contentionem exercuit, dicens, arbitros per se, non per alios in jus vocandi potestatem habere, sicut & olim Tribuni plebis ipsimet jus apprehendendi, non per alium in jus vocandi autoritatem habuisse feruntur. q)

150. Sub Imperatore Friderico II Accursius Azonis discipulus & Martini asseclarum adversarius cum sero r) ad juris studium pervenisset, in solitudinem secedens ex aliorum glossis novas conflavit, quæ postea ut absolutiores & ordinatiores solæ in manibus studiosorum versari coeperunt, quod opus anno 1220. perfecit. s) Ubi tamen multa sibi adscripsisse videtur, paucorum tantum nominibus quandoque recitatis. t)

151. Sub Alberto Austriaco Dynus Muggellanus Bononiæ docens tantæ doctrinæ

q) *Pancir.* II. 26. p. 143. r) Secundum alios anno 40. ætatis, secundum alios anno 28. *Pancir.* II. 29. p. 147. s)

Panc. d. L. t) *Id.* II. 4. p. 101. seq.

næ fuit, ut eo disputante tota legalis Philosophiæ Synodus adesse crederetur. Sed vulgo Pontificiæ legis experts habitus fuit, quod in Commentario ad titulum de regulis juris in sexto solum Jura civilia adducat. Admotus tamen fuit à Bonifacio IIX. ad sextum illum Decretalium librum cum aliis ordinandum. Quod vero non fuerit adulator Cleri, exinde patet, quod vir quidam sanctitate insignis retulerit, sibi in somnis visum fuisse, Dylum ad inferos esse damnatum, quod inique respondisset, testatorem, qui se piæ causæ debitorem confessus fuisset, ex eo dicto ad solvendum non arctandum. u)

152. Similis ingenii fuit priori coætaneus Petrus de Bella Pertica, ut qui plura contra jus per imperitiam à Pontificibus statuta credere maluit, quam ipsa Jura conciliare, & cum quis canonem citabat, solitus est respondere: transeat cum erroribus Canonistarum. x)

153. Sufficiat ista pauca de origine & progressu juris Civilis in Italia dixisse, deque ingenio & moribus Professorum juris.

E 5

ris.

u) *Id.* II. 45. x) *Id.* II. 46.

ris. Plura eam in rem suppeditabit Guidonis Pancirolli Tractatus de claris legum interpretibus magna diligentia conscriptus, in cujus libro I. de Jctis Romanis, in II. de Glossatoribus Juris Romani seu Legistis, in III. de Canonistis, in IV. de Europæ academiis multa non vulgaria, pleraque tamen ex ipsis glossatoribus excerpta exhibet.

154. Ibi non solum de vitis Juris Consultorum, sed & de modo ac methodo studendi jura ejusque origine, de modo & origine creandi doctores, de diversis Doctorum officiis, de variis modis interpretandi leges, de antagonistarum origine, de origine methodi singulas leges pervulgatum: præmitto, scindendo &c. exponendi; de modo contrarias leges conciliandi, de modo tractandarum quæstionum, de pronunciatione docentis, de discentibus, de vestitu ac habitu Doctorum peculiaribus capitibus agit. Quin & in vitis Juris Consultorum multa notabilia ad ista capita pertinentia inspergit.

155. Ex quibus omnibus lucem capiunt multæ antiquitates Academicæ etiam
Con-

Conringio prætervisæ ; præprimis autem conditio jurisprudentiæ apparet, & quam gravibus nævis ea laboraverit, dum videlicet Glossatores per aliquot Secula pro conditione illorum temporum omnes antiquitates Romanas, & ita etiam rationes legum Romanarum ignorarunt ; dum singuli quidem stupenda diligentia memoriam excoluerunt, judicium vero simul excolere nec voluerunt nec potuerunt ; dum nimio studio conciliare voluerunt distinctionibus quibuscunque excogitatis antinomias, etiam veras ; dum ex illis rationibus, & insuper ex perpetua æmulatione ac corruptissimis quorundam moribus, necessario Sectæ & præjudicia autoritatis ac simul maxima juris incertitudo orta fuit ; dum his omnibus non obstantibus maxima illorum temporum ingenia in magna copia his tamen defectibus fuerunt inquinata, & eos fere in totam Europam incredibili & rei literariæ & Reipublicæ damno propagarunt.

156. Pertinent eo præter hætenus dicta, quæ Pancirolus ipse de corrupto do-

docendi more, y) de turpi æmulatione Baldi & Christophori Castellionei, z) de ineptis modis conciliandi antinomias, a) de decem millibus auditoribus Azonis ac neglecta disciplina, b) de Bartoli & Baldi æmulatione & moribus, c) de stulte affectata omniscibilitate Philippi Cassoli, d) de moribus Bartholomæi Socini, e) Jasonis Maini f) Philippi Decii, g) Mariani Socini h) observavit.

157. Simul vero ex Socinorum, Maini ac Decii, vitis constat, quanta in autoritate doctores juris fuerint non solum apud proceres Italiae, sed & apud Reges externos & quantis stipendiis ad profitenda jura ac multis precibus fuerint conducti.

158. Creverant interea etiam æmulationes inter Canonistas ac Legistas, & prolixis tractatibus jura imperii & defendebantur & oppugnabantur. Integra volumina pro imperio editorum tractatum collegit Goldastus i) jam sub Friderico II. Petri de Vineis pro imperio &

y) II. 4. p. 102. 103. z) II. 5. p. 104. a) II. 7. p. 109. b) II. 25. p. 140. c) II. 67. p. 189. & II. 70. p. 200. d) II. 70. p. 203. & II. 73. p. 211. e) II. 126. p. 279. f) II. 127. p. 283. g) II. 138. h) II. 162. i) *Tribus Tomis de Monarchiâ Imperii.*

& Sinibaldi Flisci, postea Innocentii Papæ IV. pro autoritate Pontificis scripta & fatum infelix prioris recenset Panciro-
lus. l)

159. Quantis ineptiis vero hic ab utra-
que parte pugnatum fuerit, uti ipsa scri-
pta ostendunt, ita solebant Canonistæ
textus Scripturæ Sacræ, Legistæ verò
leges Justinianas misere torquere; inter
alias frequenter provocabant juris Civi-
lis Doctores ad constitutionem Antoni-
ni, quæ se mundi dominum vocavit;
quamque ut communiter in exemplari-
bus Juris Justiniani corruptam, sano
sensui restituere voluit Jacobus Gotho-
fredus. m)

160. Ejusmodi ineptiæ occasionem
dabant aliis; ita Veneti exemptionem su-
am ab imperio Romano & libertatem de-
monstraturi, facile inveniabant Legistas,
qui eandem constitutionem Antonini eo
torquerent. Neque infrequens erat il-
lis temporibus, ut autoritas ejusmodi
doctrinarum ineptarum stabiliretur, vel
in-

l) III. 5. m) Peculiari dissertatione ad l. 9. ad l. Rhod. de
jactu. Sed cum ea dissertatione omnino conferri mere-
tur erudita commentatio Binkershukii ad eand. legem.
& Illustris Spanhemii Orbis Romanus.

invektivis in adversarios tanquam in hæreticos, vel fomniis, quod dissentientes ob denegatum assensum in inferno vel purgatorio flammis torquerentur. n)

161. Cum tamen illa tempora eruditionem solidiorem non ferrent, & laici sub jugo clericali gement, ac Monachorum & Canonistarum ineptiæ Legistarum nævos longe superarent, non adeo mirandum, quod barbaries illa Glossatorum extra Italiam etiam in alia Europæ regna cum magno quidem applausu, institutis ad exemplar Italicarum, etiam in Gallia & Germania passim Academiis, fuerit suscepta.

162. Postquam enim in Galliam & Hispaniam Seculo jam XIII. leges Romanæ penetraverant, o) tandem & in Germaniam cum Academiis fuere introductæ, cum antea sub Caroli IV. temporibus Bartholus Crus, à Perusinis ad Cæsarem Pisas legatus missus esset, & hac occasione Imperatori cognitus p) ad confectionem etiam Auræ Bullæ ab eodem adhibitus fuisset.

n) *Joh. Daut. hypotyp. sect. 1. 2. 3. 4. p. m. 156. seq. Conf. Pancir. II. 67. p. 193.* o) *Conr. de O. I. G. c. 24. p. 147.* p) *Pancir. II. 67. p. 194.*

fuiſſet. q) Quæ etiam maxime verofi-
milis ratio afferri poterit, cur aurea Bul-
la latino idiomate fuerit conſcripta. r)

163. Sub Carolo IV. anno 1346. à Ru-
perto II. Palatino Heidelbergens, tum
anno 1356. Viennensis, ab ipſo Carolo
IV. 1360. Pragensis, tum anno 1388. Colo-
niensis, 1392. Erfurdiensis, ortæ ſunt, quas
ſequenti ſeculo 1403. Herbipolensis, 1409.
Lipſienſis, 1419. Roſtochiensis ſecutæ
ſunt. s)

164. In his ergo Academiis & ſi non
ſtatim in omnibus, indubie Italicarum
Scholarum exemplo, ad quarum nor-
mam omnes noſtræ conſtitutæ ſunt, Ro-
mana jura doceri coepta ſunt. Multi-
plicatis autem intra breve tempus Aca-
demiis, & ſic paſſim docentium & diſcen-
tium illa jura inſtitutiſcoetibus, brevi
tempore magna juris illius peritorum
multitudo initio ſtatim ſec. XV. ſucce-
vit. t)

165. Porro cum Profefſores academi-
ci de jure ſtatim inciperent reſpondere,
&

q) *Limn. ad A. B. obſ. 30. ad proem. Conf. Thulem. de bul-
lis c. 6. §. 15. p. 61. ſeq.* r) de quo alias diſputat *Lim-
neus 16. obſ. 1. Adde Conring. c. 27. p. 165. s) vide Heſſig-
ij Tabb. Chronol. t) *Ceter. c. 33. p. 209.**

& partim ipsi, partim eorum discipuli consiliis Principum & judiciis tantum non superioribus adhiberentur, non potuit non usus Juris Romani simul ex scholis in fora Germaniæ esse traductus. u)

166. Eadem est ratio juris Feudalis Longobardici, ut circa quod non longius rationes sunt quærendæ, quo pacto in Germaniam transferit. x) Videndum saltem, quomodo in Academies Italicas fuerit inductum. Id vero ex Odofredo jam notavit Alvarottus, quod sub Friderici II. temporibus Hugolinus librum Feudalem novellis Justinianeis, ut decimam collationem, aptaverit. y)

167. Quemadmodum autem viri eruditi conqvesti sunt, quod introductio juris Romani in Galliam & Hungariam causa fuerit multarum calumniarum, sycophantiarum & multiplicatarum litium, z) ita postquam in Germania sub Sigismundo magna pars proventuum ecclesiasticorum ad sustentandos etiam Professores Juris fuerat destinata, a) mox sub Frideri-

u) *Connr. c. 32. p. 204.* x) uti videtur facere *Conringius c. 32. p. 208. & c. 33. p. 221.* y) Ut memorat ipse *Conring. c. 26. p. 153.* z) *Connr. c. 32. p. 202. seq.* a) *Ibid. p. 198.*

derico III. anno 1441. status imperii non absque justis rationibus in publicis Comitiis de Legistis pariter ac Canonistis conqvesti sunt, atque eorum remotiones a consiliis Principum pariter & judiciis instanter petierunt. b)

168. Etsi vero ipse Fridericus III. de juris Doctoribus minus benigne senserit ac dixerit, juris æquitatem ab eis subverti justitiamque foedari, nihil tamen durius statutum est, sed potius declarationes articulorum præfatæ reformationis ita sophisticæ positæ sunt, ut sub iis pristinam auctoritatem non difficulter retinere potuerint. c) Uti & paulo post omnia pene consilia, omnia judicia solis illis fuere concedita. d)

169. Sub Maximiliano eadem fata continuarunt. Nam quamvis & ipse Glossatoribus parum æquus esset; e) cum tamen idem una cum pace publica iudicium Camerale instituerit, communiter etiam dicitur, jus Romanum simul in fora Germaniæ introduxisse.

F

170. Et

b) Videatur ipsa reformatio Friderici III. ap. Goldastum. *Conring. c. 32. p. 199. dissert. at. nostra de hac reformatione.* c) *d. dissert. nostr.* d) *Conring. d. l. p. 204. e) Ehrens Spiegel des Hauses Oesterreich in cap. de Virtutibus Maximiliani.*

170. Etsi vero communem hanc sententiam peculiari dissertatione impugnaverit Conradus Sincerus, tamen si accuratius momenta omnia inspicias, nullum quidem est dubium, etsi forte non statim initio, pedetentim tamen in Cameram una cum Doctoribus Juris Romani, etiam legibus imperii Jus Romanum introductum fuisse, non tamen ut jus ordinarium, sed saltem ut subsidiarium deficientibus nempe moribus communibus Germaniæ aut statutis locorum particularibus. f)

171. Neque tamen diffidendum, Legistas, cum semel obtinuissent receptionem juris Romani in Cameram tanquam juris subsidiarii, non contentos fuisse hac tolerantia, sed etiam intendisse, ut jus Romanum tanquam jus ordinarium reciperetur, & mores Germaniæ pedetentim supprimerentur. Hinc obtinuerunt, ut in ordinatione Camerali Augustana de anno 1590. §. 18. jus repræsentationis Collateralium in successione ab intestato approbaretur, & contrariæ Germanorum consuetudines abrogarentur. Hinc.

f) *Cour. c. 33. & præfat. secunda ad Tacit. de M. G. p. 70. seq. Du. Stryke Diss. proæm. de usu moderno Pand. Contr. Sincerus peculi. Diss. De re de pace publ. l. 4. c. 6. n. 101. seq.*

Phil. Dat. Cyp. 1082. 12. vide Ad. Evid. hujus anni pag. 366. & Compil. Wundent. vid. Ad. 27. 1698. p. 577. seq.

Hinc in ordinatione Notariorum Coloniensi 1512. c. 1. Observatio legum Romanarum in successione testamentaria moribus videlicet Germaniæ incognita, sed tamen saltē quoad notariorum functionē introducta fuit. Imo integer Processus Cameralis in ordinatione Camerali Ratisbonensi de Ao. 1507. allegatis ubiq; Glossatorib; ad normā processus tædiosissimi non tam legum Romanarum quam ex jure Canonico & Romano mixti fuit ordinat9.

172. Sed non ubique obtinuerunt Legislatæ intentionem suam. Cum enim in juramento Assessores Camerae deberent etiam promittere, quod vellent judicare secundum consuetudines tam communes quam speciales, non poterant jus representationis in linea collateralis sic introducere, ut mores Germaniæ contrarii cum effectu abrogarentur. Tentarunt eqvidem sub initium regiminis Caroli V. ut Constitutio Maximiliani renovaretur, sed contradixit tum & sollemnissime protestatus est Elector Saxoniae, idque jure factum fuisse fusius deduximus alibi. g)

F 2

173.

g) Dissert. de stat. imper. potest. legisl. contra jus comm. §. 56.

173. Cum ergo sic non possent finem obtinere, aliis modis rem aggressi sunt. Caroli V. ordinatio criminalis, dum plurimos articulos dubios non determinavit, sed iudices ad Collegia juridica remisit, per indirectum saltem auctoritatem Juris Romani multum adjuvit, etsi per collegia juridica non præcise intelligi debeant Facultates Professorum Juris, sed Scabinatus sub isto nomine potissimum comprehendantur.

174. Atque hæc ita obtinuerunt in aula Imperatoris & iudicio Camerali. In territoriis Principum & Statuum usus juris Romani tardius receptus est, in Frisiam, Hollandiam, Saxoniam demum Seculo XVI. penetravit. Ulricus Huttenus tempore reformationis adhuc scripsit Saxoniam moribus antiquis viventem, Bartolum, Baldum ac Justiniani Pandectas ignorare, h) sed penetravit tandem ita, ut ubivis hodie floreat & vigeat jus Justinianicum & ubique in judiciis allegetur, Jus vero Germanicum antiquum non solum plane ignoretur, sed & communis persuasio sit orta, ac si à Jure Romano plane sit deglutitum.

175. Qvi-

h) *Comm. c. 32. p. 205.*

175. Quibus artibus Legistæ receptionem istam universalem vel quasi tandem obtinuerint, quæ remedia à juris Patrii defensoribus contra adhibita fuerint, prolixior & peculiarem dispectionem meretur; jam sufficet, saltem ejus summa capita per indicem proponere.

176. Opposuerunt se incremento juris Romani potissimum Scabinatus, ut qui ad veti erant, secundum leges & mores Germanicos pronunciare. Item Senatus urbium commercia maritima tractantium, & quæ procul remotæ essent ab Academiis. Hæ enim dum non facile Doctores juris recipere in Senatum, diutius jura patria conservarunt. Quinimo Doctores juris non uno in loco ex Senatu aut Scabinatibus moti sunt. i). Speculum Saxonicum variis editionibus, typis impressum est, ne ejus oblivio facile irruere posset. Simili intentione à Meichsnero Speculum Svevicum è tenebris in lucem protractum est, quod ipse satis in præfatione declarat. Scabinatus non obstantibus præjudiciis Facultatum juridicarum oppositis, secundum mores patrios

F 3

pro-

i) *Conring. c. 32. p. 202.* etiam Lipsiæ sub Rauschero Consule. Vide *Peifferi Lipsiam.*

pronunciare continuarunt &c. Tandem nostris temporibus Juri quidam excellentissimi, sed & paucissimi, præprimis vero Johannes Schilterus Jura Germaniæ hæctenus plane incognita in notitiam multorum revocarunt.

177. Contra progressum Juris Romani promoverunt, quod Lutherus ex sua peculiari status ratione in Canonistas & jus Canonicum sæpe in vectus, sæpe Juris Consultos Romanos commendaverit; quod plerumque Electorum & Principum Consilarii essent Doctores juris, adeoque omnia Collegia juridica & Scabinatus Doctoribus juris replerentur, quod assessores Camerales l) sæpius pronunciarent contra jura Germanica, m) & quod iidem editis observationibus Cameralibus nihil fore quam jus Romanum & Canonicum ac utriusque juris Glossatores allegarent, n) quod Doctores juris in Saxonia inciperent in Spe-

- 1) De assessoribus Cameralibus primorum temporum vide peculiarem tractatum in *Waltherii Chronico Chronicorum Politica* T. II. p. 441. seq. m) Illustre exemplum habes in *Dissert. de quasi emancip. Germanorum*. n) Probavi id de Mynsingero & Gailio in *dissert. de jurisdictionis Germanicæ differentia*. Adde *Deckherri dissert. de cultu juris Cameralis* c. 8. p. 41.

Speculum Saxonicum commentarios scribere, in commentariis vero secundum ineptum morem Glossatoris antiqui nil nisi jus peregrinum ostentare, o) quod Meichsneri Speculum Svevicum mox fuerit suppressum, quod Doctores in Saxonia, ut Heigius, Colerus, Schultzius, Hartmannus & Modestini Pistorum alique editis quæstionibus practicis primaria dicta allegatione juris Romani corroborarent, jus patrium sparsim & saltem obiter adducerent, quod in Commentariis ad Institutiones aut peculiari- bus libellis, ut à Schneidewino & Oldendorpio factum, usus Juris Justinianeï practicus ad minimum in charta ostende- retur; quod Doctores juris, ut ex consul- tationibus constitutionum Saxonicarum videre licet, intenderent, sententias suas contra sententias Scabinorū multis ratio- nibus defendere, atque definitiones Prin- cipum sibi faventes elicere; quod sub Au- gusto Electore editis constitutionibus in multis, etsi non in omnibus approbationē obtinerent, quod in scabinatus iterum re- stituerentur ac, scabinatus tandem omnes

F 4

Do-

o) Ut fecit Melchior Zobel.

Doctoribus juris replerentur; quod etſi manſerit fere perpetuum diſſidium inter Scabinatus ac Facultates juridicas, tamen diſſenſus faltem reſpiceret diverſas opiniones explicandi Jus Romanum, & Jus Germanicum hodie æque à Scabinis ac juris Doctoribus ignoretur; quod denique intra Seculum à Doctoribus juris fere plerisque imperii ſtatibus fuerit ſuppeditatum, ut conſtitutiones provinciales, ordinationes politicas, aut proceſſum juris reſpicientes renovarent, ac in illis renovationibus multas poſitiones Juris Civilis Romani infererent ac clauſulam adjicerent, ut in dubio non amplius ſecundum Jus Saxonicum, (nam Svevicum ne titulo tenus quidem fuit cognitum) ſed ſecundum jus Cæſareum debeat pronun-
 ciari &c.

178. Et tamen hoc Juris Romani progreſſu evidente auſus ſum ſæpius afferere, Juris Juſtiniani & Pandectarum præprimis vix decimam vel vigefimam partem eſſe in uſu in foris Germaniæ.

179. Aſſertionem ipſam multis rationibus demonſtrare non eſt hujus loci, quia in Collegio Schœpferiano rem ipſam

psam per inductionem, qui est maxime palpabilis & sensibilis demonstrandi modus, ostendi. alia vero occasione cum ad juris Canonici explicationem perventum erat, demonstravi Jus Canonicum, utpote aliquot secula ante Jus Romanum in fora Germaniæ introductum, adhuc magis in usu esse, quam Jus Romanum. p.)

180. Jam saltē, quod alii, dum de usu moderno Juris Romani tractant, communiter facere negligunt, distincte proponam statum controversiæ, ne sub specie usus Juris Romani aliquid obtrudatur, quod tamen ad ejus genuinum usum nequaquam pertinet.

181. Ergo quæritur: An legum Romanarum sit magnus usus practicus in foris Germaniæ? Cum vero singula ferme hujus quæstionis verba probe considerari debeant, ut quæ singula contra dissentientes ac omnia confundentes justas suppeditent responsiones, de singulis seorsim videndum.

F 5

182. Ac

p) vide interim *Grund-Lehren Part. 2. c. 7. p. 166. Pagenstech. Bened. p. 119. seq.*

181. At I. quidem de LEGIBUS quaeritur. Sunt vero leges praecipua dirigentia actiones voluntarias subditorum, non vero actiones intellectus.

183. Hinc igitur (1) pro legibus non habenda sunt definitiones. Ergo & falso putatum fuit a plerisque, ac si Jctis non liceret recedere a definitionibus Justiniani, v. g. Juris Naturae, Justitiae, Juris prudentiae, actionis &c.

184. Neque pro legibus habenda (2) principia & axiomata Ethica & politica in jure Romano repetita, sed eorum explicatio, ampliatio, limitatio vel etiam vocatio in dubium cuilibet ex regulis communibus moralibus licita est.

185. (3) Non sunt leges, sed ad primam philosophiam pertinent regulae interpretationis. Igitur & harum frequens & insulsa applicatio v. g. non omnium dari posse rationem, q) legem duram esse, ita tamen scriptam r) &c. Sed & in sufficientia & falsitas absque violatione potestatis Legislatoriae ostendi potest, uti pecu-

q) *L. non omnium ff. de LL. 1) l. 12. §. 1. qui & a quib. manum junct. l. 32. C. ad L. Jul. de adult. l. 3. C. cod. Brissou. ad L. Jul. de Adult. Conf. Tacit. l. 13. & 14. annal. & sit. ff. de Scto Sylviano.*

culiari disputatione ostendimus, vulgarem regulam; beneficia Principis late explicanda esse, nullo fundamento niti.

186. Eadem est ratio (4) casuum specialissimorum, quibus fere totum Corpus Juris refertum est. Uti enim, lex & casus specialis plane sunt diversa, si non opposita, & leges ad casus speciales applicari debeant, applicatio autem nunquam vim legis habere possit, cum fiat aut fieri debeat ex principiis intellectus per modum conclusionis pure philosophicæ; ita nec decisiones casuum in corpore juris vim legis habere possunt, sed recte rejiciuntur, si rationes subsint, v. g. quando Julianus respondit s) illam heredum institutionem esse invalidam, si Titius hæres erit, Cajus heres esto, & si Cajus heres erit, Titius heres esto. t)

187. (5) Sed nec rationes legum pro legibus habendæ. Sæpe enim aperte falsæ sunt, ut quando Tribonianus dicit, uxorem esse Dominam dotis constante matrimonio, u) & liberos incestuosos nequidem alendos esse. x) Sæpe applica-

s) l. 16. de cond. inst. t) Ansh. der Vernunftlehre c. 3. no. 78. u) l. 30. C. de jure dot. x) Nov. 89. c. ult.

ratio rationum est inepta, ut quando **Cajus & Ulpianus** y) dicunt partum ancillæ ideo non esse in fructu, quia omnes fructus hominis gratia sunt comparati, aut quando **Tribonianus** asserit, legem **Æliam Sentiam** ideo interdixisse promiscuas manumissiones minoribus, quia libertas sit res inæstimabilis. z)

188. Ex dictis vero patet, quod ex adverso, si definitiones, axiomata moralia & politica, regulæ interpretationum, decisiones casuum specialium, rationes Legum in decisionibus quæstionum juris Germanici allegentur, vel id parum apte fiat, vel argumentum non ideo robur habeat, quia dixit Justinianus, sed quia cum ratione convenit, adeoque saltem non possint illa argumenta præbere specimen usus moderni Legum Romanorum.

189. II. Quæstio est de legibus ROMANIS, i. e. Jure positivo Romanorum, non de præceptis Juris Naturæ & Gentium, repetitis in Corpore Juris, aut de dicta-
mi-

y) L. 28. §. 1. de usufr. l. 62. pr. de usufr. §. 37. Instit. de R. D. ibique Vinn. z) §. 7. qui & quibus ex caus. manum. non poss.

minibus ex natura rei desumptis, V. g., quid emtor & venditor ex natura emtionis præstare sibi debeant &c. Uti n. talia ubique & perpetuo ita fuerunt & sunt, ubi Jus Romanum vel non est cognitum, vel quando nondum fuit, ita si in iis Jus Romanum aberret, jure ab eo dissentire licet, ut quando usucapio dicitur impium præsidium, a) quando venatio, occupatio bellica, alluvio &c. dicuntur in Republica esse modi acquirendi juris naturalis, b) quando Justinianus in specificatione ineptam distinctionem adhibet c) &c.

190. III. Quæritur an legum Romanarum SIT aliquis usus? &c. non an esse debeat? an non melius foret, si Jus Romanum esset receptum, quam Jus Canonicum? quod facile essemus affirmaturi in multis articulis v. g. comparando Processum Romanum præprimis tempore Liberæ Reipublicæ & sub primis Imperatoribus cum Processu Juris Canonici, comparando effectum Juramentorum secundum principia Juris Romani cum effectu eorum secundum principia Juris Canonici &c.

a) Nos. 9. b) §. 12. 17. 20. de R. D. c) §. 25. cod.

191. IV. Quæritur: an leges Romanæ sint in USU? Hoc est (a) an sint usu receptæ, non ut vulgo quæstionem explicant, annon sint abrogatæ? Cum enim supra ostensum fuerit, jus Romanum in Germania saltem receptum esse ut jus subsidiarium, alleganti usum juris Romani probanda est receptio, non ut vulgo, etiam, quod mireris, Schilterus docet, adversæ parti injungenda probatio non receptionis vel abrogationis.

192. Deinde cum de eo, quod semel aut bis fit, non fiant leges, multo minus verotalia, quæ rarissime contingunt, usum & consuetudinem faciant, non quæritur, (b) an in seculo forte unum vel alterum exemplum dari possit, sed an res sit in viridi observantia. Exempla dedimus ad titulum Pandectarum de adoptionibus.

193. V. Quæstio est de usu PRACTICO. Ergo I^{mo} non est nostra intentio, docere, quod jus Romanum non habeat ullum usum, aut quod non sit discendum à juris studiosis. Unum debebat fieri, alterum non negligi. Non debebant negligi à studiosis juris principia Philosophiæ morales & prudentiæ Civilis, minime vero omnium Jura patria.

194. Neque II. est quæstio de usu Theoretico, v. g. si quis definitiones, principia Ethica & Politica, vel juris Naturæ & Gentium dictamina, regulas interpretandi, decisiones casuum specialissimorum, rationes legum in jure civili adductas conferat cum principiis rectæ rationis communibus, easque rationabiles deprehendat, aut ad negotium præsens easdem applicet, v. g. calamitas matris non debet nocere ei, qui in ventre est; d) expedit Reip. ne quis re sua male utatur e) &c. aut decisio Jcti in casu, ubi testator uni legatario textores omnes, alteri vernas omnes legaverat. f) Unde impertinens est ad hæc & similia legum allegatio.

195. Similis usus saltem theoreticus est, quando Doctores argumentis Topiceis utuntur & leges Romanas allegant. Huc pertinent pleraque argumenta legum, casus in terminis terminantibus, rationes à simili, v. g. à patria potestate, emancipatione, decurionibus &c. ad Germanorum potestatem parentum, modos liberandi ab eadem, magistratus &c.

196. Ergo nec tanquam usus practicus allegari potest, quod quotidie Advocati in positionibus aut Jcti in rationibus decidendi nihil nisi jus Romanum allegent. Nam & hic usus saltem theoreticus est.

197. Hue

d) *pr. Inst. de ingen.* e) §. 2. *de h. qui sui vel al. jur. sunt.* f) §. 36. *pr. de Leg. l.*

197. Huc pertinet etiam quando aliqui Doctores expositionem libri 40. Pandectarum, ab aliis omissam tractantes præ-tendunt, quod legum ibi contentarum usus sit in explicandis aliis textibus. Nam & hic usus saltem est theoreticus.

198. VI. Quæstio loquitur de *foris* Germaniæ, non de uno foro, sed quid communiter in Germania usu forenfi observetur. Ergo non poterunt gloriari dissentientes, quando exemplum aliquod afferunt Juris Romani in uno aliquo foro aliquando observati, sed deberent probare receptionem communem & frequentatam in pluribus foris, eamque continuatam; at hanc docere nequeunt, quia vix quatuor aut quinque fororum observantiam sciunt, & fora foris, collegia collegiis etiam in una civitate sunt contraria; imo singula collegia sententias & opiniones pronunciandi diversis temporibus mutant, & alibi g) ostensum, observantiam judicalem accurate loquendo non esse speciem legis vel consuetudinis.

199. Denique VII. loquor de foris GERMANIÆ, non Galliarum, Italiarum, Hispaniarum &c. Ergo iterum errant dissentientes, quando ex Jctis Gallis, Italis, Hispanis usum Juris Romani probant, aut eorum opiniones & dicta in foro allegant & gaudent, quando in iis casum, ut ajunt, in terminis terminantibus inveniunt. Sed ista quidem hactenus. FRANC.

g) *Dissert. de jure consuet. & observ.*

FRANCISCI HOTMANI JC.
ANTITRIBONIANUS

sive

DISSERTATIO

de

STUDIO LEGUM,

Denuo edita ex Bibliotheca

GEORGII BEYERI, D.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

LECTORI

INTERPRES.

QUum non ita pridem
ex academia Julia Hambur-
gum venissem, nihil potius ha-
bui, quam ut amplissimum clarissi-
mumque virum, eundemque eximia
erga me humanitate & benevolentia
FREDERICVM LINDENBROGIVM Jctum,
decus & ornamentum civitatis, officii
causa convenirem ac salutarẽ. Ibi tum
ego quæ solent advenientes, ille de a-
cademia, ejusque studiis, & Professo-
ribus non pauca percontatus est: in-
ter alia incidit sermo in controversiam
de jurẽ sub Lothario Saxone in scho-
las reducto, in qua idem cum venera-
bili D. CALIXTO, & clarissimo D. CON-

G 2

RIN-

RINGIO sentire ipsum, idque multos ante annos in præfatione legum antiquarum scripsisse non ignorabam. Quare cum proterviam litigiosi cujusdam Bartholdi mirarer, qui nullis historiæ testimoniis instructus, commentitiam de jure Justiniano, quasi Lotharii jussu publice revocato, opinionem tueri non desineret; incideram nunc, inquit LINDENBROGIVS, in opusculum FRANC. HOTMANI, viri in historia seculi illius versatissimi, qui tamen hac in causa nisi unicum ex abbate Urspergeni testimonium, quo etiam nos utimur, potuit afferre nullum: simulque libellum, qui nunc nostra opera Latinus conspicitur, ex instructissima sua bibliotheca Gallicum protulit. Eum ego cum sedulo domi perlustrassem, reperi quod quærebam: nimirum vixisse sub Lothario Wernerium, docuisse jus Justinianicum, edidisse illud in vulgus, quatenus hæc ab Urspergeni sunt

i sunt tradita ; ceterum de Lothar̄li
 assu nihil ; nihil de publica auctorita-
 e, quæ ab his, qui aut splendida quæ-
 is facile amant, aut incauti ficta pro-
 eris habent, speciosa, sed inania in-
 ulgus sparguntur. Hæc mihi prima
 idendi ac legendi libelli causa. Po-
 ea animadverti, non hæc modo quæ
 ixi, sed omnia quæ eo continentur,
 se & legi & cognosci dignissima. Scie-
 am equidem, nullum fere paulo ce-
 briorem fuisse Jurisconsultum, quin
 e Justiniano, aut quod potius est, de
 riboniano sæpius quereretur : sed
 ui unus tot tantasque res desideraret,
 uique tam accurate id exponeret,
 eminem me invenire memineram.
 cepi igitur statim cogitare, esse me
 peræ pretium facturum, si pulcherri-
 um libellum latinitate donassem. Sed
 nim ambiguum me reddidit, quod
 ituros conjiciebam, qui vulgata jam
 ordine, male dicendi de Jurisconsul-

tis & eorum disciplina, me quoque te-
 neri censerent, ideoque ea contemne-
 re, quæ consequi me posse diffiderem :
 ac prope fuit, ut omnem quam con-
 ceperam animo voluntatem plane ab-
 jicerem. Diu certe abstinui, donec di-
 versa nuper cogitationes subierunt.
 Nam quum otio frueret, sed ita incer-
 to, ut nihil insigne, aut aliud magno-
 pere quam hoc suscipere possem, sic
 mecum putavi : Si interpretes damnan-
 dus est, certe & prius, & longe justius
 damnabitur HOTMANUS, qui & inve-
 nerit hæc, & vernacule, quo vel in cir-
 culis intelligerentur, proposuerit. hunc
 tamen nemo negat & jurisconsultis-
 simum, & librorum Justiniani fuisse
 callentissimum. Præterea si vera hæc
 sunt, quid est quod abstertere me de-
 beat, ne veritatem sub Gallico involu-
 cro delitescentem Latina luce omni-
 bus exhibeam? si falsa sunt, quid pub-
 lico bono convenientius est, quam à
 peri-

peritionibus ea refutari? Accedit singularis amor, cujus mihi sum conscius erga nostram hanc Jurisprudenciam, qui tantus est, ut nihil malim, si per veritatem liceat, quam omnia hæc, & si quid præterea in juris nostri libros inclementius dicitur, firmis & invictis rationibus refelli. Nam quod Gallice hæc scripta erant, non eo minus profecto scripta censebam, neque eo magis dicta fieri posse indicta. Sed de me quidem quantumvis recte faciente, suo arbitrio, meaque bona aut mala fortuna quisque judicabit: istius autem rationis sive argumenti ad reprehendendum levitatem nunc prodidisse satis esto. Enim vero cui præter bonum & æquum, adeoque præter meritum nostrum succensere nobis libuerit, ei Taciti illud in aurem succinemus: *bactalia, sira scare, adgnita videntur.* Cæterum ne quis temere à me factum judicet, quod H O T M A N U M la-

tinitate instruere si auctus, is ita habeat: Si expectandum fuit, dum aliquis elegantiam ac nitorem exquisitæ **HORMANÆ** latinitati parem adferret, nimis fortasse diu fuit expectandum: si alius est utraqve lingua me promptior, qui laborem hunc non defugit, ei ego libenter omne arbitrium defero, aut emendandi nostra, aut prorsus alia, dum meliora, substituendi. Fiet id sine ulla mea invidia. Quo candore qui sibi satisfieri non patitur, ei nec satisfacere volui. Feliciter!

ANNO **clj lxxv** mense
Octobr.

FRANC.

FRANC. HOTMANI JC.
ANTITRIBONIANUS.

Prefatio,

In qua autor pro legum studio testato proloquitur.

CAP. I.

Nemo ignorat, quanti momenti sit educatio & institutio juventutis. Nam præterquam quod antiquorum scriptorum libri pleni sunt ejusmodi præceptorum, experientia id quotidie nobis declarat. Hoc est, quod Lycurgus, magnus ille reip. Spartanæ conditor, eximiam administrandæ reip. regulam censebat, juventutem rectè educandam & erudiendam curare: nec pulchriorem majoremque rem posse Principem instituire, & in Patriam inferre, quam hanc ipsam disciplinam & educationem. Eadem Aristoteles habet octavo de rep. libro, ubi Lacedæmoniorum instituta summopere laudat, quibus tam sedula sit juventutis erudiendæ cura. Hinc est quod ego, cum de disciplina, cui bona pars juventutis Gallicæ innutritur, non nihil dubitem,

G 5

ei

eique diffidam, induci me patior, ut sententiã meã, quam modestissime quidem & mollissime fieri potest, declarem: sperans, si ea non probetur, me tamen iis excusatum fore, qui sciunt, affectum illum, qui me ad hoc faciendum induxit, non minus remotum esse à privato meo lucro, quam consilium huic contrarium mihi & honorem, & commodum, & utilitatem fuerit allaturum. Pars juventutis Gallicæ adducta est studio librorum Justiniani, quos vulgo jus civile appellant, & in hanc rem conditæ sunt magnæ & celebres istæ Universitates, Aurelianensis, Bituricensis, Andegavensis, Pictaviensis, Valentina, Tolosana, aliæque; quin in Italiam usque mittuntur juvenes, ad continuanda hæc studia Bononiæ, Paduæ, Papiæ aliisque in scholis istius provinciæ, ut annis juvenilibus circiter quinque aut sex in his Universitatibus exactis, Palatia & judicia suprema ingrediantur, ad discendam (sic ipsi loquuntur) practicam, utque semet provehant ad honores, munia & administrationem rei judicariæ. Hoc pacto istæ universitates Gallicæ id esse videntur, quod antiquitus in Persia scholæ erant, quæ

iuræ Justitiæ vocabantur, in quibus ju-
 ventus sic instituebatur, ut quandoque ju-
 titiæ in patria sua recte administrandæ
 esset idonea. Et Justinianus quidem Im-
 perator duobus aut tribus in locis suos le-
 gum libros templum Justitiæ appellat, at-
 que sub initium pandectarum Ulpianam
 introducit asserentem, Jurisconsultos es-
 se sacerdotes, hoc est administratos & dis-
 pensatores justitiæ. Ego vero antequam
 in hoc argumento progrediar, constitui
 estato animi mei sententiam declarare,
 quam ut lectores memoria conservent
 rogo, atque hæc est: post Theologiæ
 studium, & cognitionem cultus divini, le-
 gum disciplinam utilissimam, & ad conti-
 nendam hominum vitam maxime neces-
 sariam judico, nec remp. magis subsistere
 in legibus posse, quam corpus sine ani-
 ma. Quod amplius est, concedo & fateor
 præterea, si ulla unquam resp. hac arte &
 disciplina felix fuit, eam esse Romanam:
 ipse quæ maximo numero produxerit
 magnos & egregios Jurisconsultos, eosque
 antea ingenii perspicacia & subtilitate præ-
 litos, ut jure nobis imitandi videantur.
 Neque usquam Græca, aut Latina historia
 pro-

proditum legimus, fuisse unquam populum, qui aut tam sedulo huic studio incumberet, aut Jurisconsultos tanti faceret, aut certe qui in tanto honore & estimatione eos haberet, tam longo præsertim tempore. Nam Imperator Justinianus mille & ducentos non minus annos numerat, quo spatio hoc studiorum genus fama & autoritate præ reliquis omnibus viguit. Verum enim vero si differentiam inter jus civile Romanum & libros Imperatoris Justiniani statuo, nihil à veritate remotum dicere me censeo. Quo apertius autem sententiam meam exponam, quam potero accuratissimum ordinem hac dissertatione servare meditator. Etenim primo in universum hoc studii genus considerabimus, quasi id omnium optime constitutum esset, librique Justiniani perfectissime essent facti & conditi: unde constare poterit, quid utilitatis juventus inde relatura sit, ad publici boni & Galliæ nostræ regiminis augmentum: deinde propius excutiemus artificium & perfectitudinem horum librorum, non omisso effectu, quem ab iis ut plurimum proficisci videmus.

Cap.

CAP. II.

Inutile esse studium artis extra
usum positæ.

ERuditi omnes hanc ab omni ævo maximam, regulamve servarunt, & approbaverunt, debere leges quas-
cunque statui & formæ reip. accommodari, non remp. legibus, idque Aristoteles libro tertio politicorum expressit. Leges enim constituuntur ad conservandam in suo ESSE, forma & qualitate rempublicam: quemadmodum diæta & vivendi ratio à medicis præscribitur ad conservationem corporis, cui juxta habitum & naturam ipsius commoda esse debet diæta, non corpus diætæ. Id ex tribus reip. formis intelligitur, quas Græci antiquitus Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam appellarunt, hoc est, imperium unius, virorum egregiorum, & populi. Nam leges reip. populari propriæ, ejusque formæ & statui aptatæ, ut plurimum inutiles sunt regno: quemadmodum vestimenta hominis gibbosi, recto: atque omnis resp. quoties formam mutavit, simul leges & statuta variavit.

avit. Exemplum extat in historia Romana, Quamprimum Reges ejecti sunt, firmatumque imperitum populare, spatio centum & quinquaginta annorum, nullus ferè sermo fuit, nisi de fingendis novis & democratix accomodis legibus. Quin ut obviam iretur turbis & novis rebus, quæ bonarum legum inopia exoriebantur: utque satisfieret populo, legati usque in Græciam ad liberaſ civitates Athenas, & Lacedæmona missi fuerunt, qui statuta illarum cognoscerent, eaque descripta referrent, ut eorum exemplo nova resp. uteretur. Everſo populari imperiò, & occupata per Cæsarem tyrannide, ex templo reducta & suscitata est antiqua lex Regia, quæ potentiam & auctoritatem supremi Monarchæ muniebat; tribunorum magistratus, quo popularis status nitebatur, comitia populi, provocaciones, autoritas Senatus, & similes res brevi conciderunt. Antea populus leges condebat, penes illum pacis, belli, fœderum arbitrium erat; quæ omnia in manus Imperatori sunt tradita. Magistratus igitur tam civiles, quam militares rursus mutati sunt, quo novæ reip. essent convenientes: & quod ei rei consequens est, leges

ges quoque sunt mutatae. Nimirum leges & magistratus se invicem respiciunt, quemadmodum antiqui dicebant, legem esse magistratum mutum, & magistratum esse legem loquentem. Porro, posita hac regula, quae mea opinione pluribus probari opus non habet, consideranda nobis sunt duae partes juris civilis, quod vocant, ut exposita utraque judicemus, possintne libri Justiniani singularem aliquam utilitatem statui Galliae afferre. Sequimur autem hac in re consilium Aristippi philosophi; qui consultus quid adolescentibus discendum putaret, id respondit, quod, cum viri evasissent, ad usum vitae maxime commodum esset futurum. Non discrepat pulcherrima Plinii secundi sententia, qui libro octavo epistolarum ad Aristonem Jurisconsultum sic scribit: *Quotus enim quisque tam patiens, ut velit discere quod in usu non sit habiturus?* Adde quod difficile est tenere quod acceperis, nisi exerceas. Duae igitur juris civilis partes sunt, quarum una ad statum reipubl. pertinet, altera ad rem cujusque privatam. Status reip. apud Romanos divisus erat in id, quod religionem, quodque magistratus concernit:

cum

cum præsertim religio non minus, quam magistratus inventum ipsorum & artificium esset. Sciunt autem omnes, formas magistratuum plane diversas; quin contrarias esse in tribus istis reip. formis; quas supra nominavimus, neque modum, aut rationem ullam apparere, usurpandi in rep. populari publicum jus Monarchiæ accommodatum, aut rursus in Monarchia jus Democraticum. Quod amplius est, non omnes Monarchiæ, nec omnibus in rebus, nec ubique uno eodemque modo exercentur. Hæ potestate & auctoritate sunt solutiore, illæ strictius continentur: harum ampliores sunt termini, latiusque imperium, illæ contractiores sunt & angustiores: hæ plures magistratus militares habent, illæ plures quorum in pace usus est: hæc gens militiæ additior est, illa litibus. Et consequenter, unius Monarchiæ leges sæpe inutiles sunt alteri, haud fecus, quam medicamenta non quævis quibuslibet hominibus conveniunt, ut ut ejusdem sexus, ætatis & nationis sint. Et revera translato Constantinopolin Romano Imperio, quid sibi simile in magistratibus & provinciarum rectoribus mansit, nisi solum nomen & titu-

titulus? Inspiciantur leges Justiniani, five Codicis, five Novellarum, ad magistratus attinentes, fiatque judicium, ecquænam similitudo sit inter hos, & eos, qui sub prioribus Romanorum Imperatoribus fuerunt. Nihilominus nemo unquam hominum magis laudavit & extulit jus civile Romanum, quam Justinianus. Quæro igitur, si quis Triboniano, qui primum inter consiliarios ejus locum habuit, proposuisset antiquitatem & auctoritatem legum Romanarum, tum fructum & utilitatem ab iis profectam, quodque imperium illarum æquitate (ea enim fama erat) eo crevisset, aut certe tam diu sustentatum, & in amplitudine ista conservatum esset; non ille responsurus fuerit, quem admodum non omnes Monarchiæ inter se sunt similes, ita imperandi rationem non debere ejusdem esse formæ. Perinde ut non quævis lupata cuivis equo conveniunt; quin ea quæ juniore equo apta fuerant, non conveniunt vetulo. Hoc est, quod antiqui sæpius dixerunt, leges juxta cum populi moribus & conditionibus mutari.

CAP. III.

Statum reipubl. Romanæ multum differre à statu Galliæ, & nihilo secius ex libris Justiniani non posse addisci.

CUM hæc ita sint, cumque tale in genere sit jus publicum Justiniani, inspiciamus nunc, quid Galliæ nostræ professe possit sollicita investigatio & cognitio magistratum Romanorum, sive libertatem, sive principatum consideremus: in tanta præsertim Galliæ nostræ, & Romanorum reip. differentia. Atque si distinctius agere libet, videamus modò differentiam, quæ inter patricos & plebejos fuit. Nam in sola hac differentia conditionis & qualitatis personarum omnis status publicus latebat: seu summos magistratus, honores, & munera respiciamus, seu comitia, auguria, auspicia & sacrificia, seu infinitas res alias, quibus patricii soli fruebantur, reliquis plane exclusis. Uno verbo, his duabus qualitatibus, & differentiis personarum, tanquam duobus cardinibus sustinebatur ac vertebatur status reip. Romanæ. Sed hac vice de eo statu loquamur, cujus mentio facta est

est in libris Justiniani: quem triplicem esse omnes norunt. Durante democratia Consules, prætores, ædiles, proconsuleserant, de quorum officio & administratione tam parum nobis constat, ut amatores bonarum literarum id singulari tristitia & querelis prosequantur. Nam reliquum nobis nihil est, præter parva quædam segmenta, & particulas: quemadmodum si quis nobis exponere velit artificium formamque antiquæ istius Argus, è pauculis quæ inde extarent fragmentis. Etiam de principatu nonnulla sunt reliqua, veluti quæ ad potestatem & majestatem Imperatoris pertinent, de fisco & ærario regio, de rescriptis, de mandatis aut constitutionibus, de administrationibus provinciarum. Sed in omnibus his ingens est varietas & inconstantia. Nam administratio ex libidine hujus aut illius principis mutabatur; qui interdum egregii Imperatores erant, haud raro crudeles tyranni, nonnunquam fœda & abominanda monstra. Tum reliquæ hujus juris adeo leves & minutæ sunt, ut nullum in iis momentum ponere liceat. Estant tempora Justiniani, & quæ de iis his copiose sunt consignata. Confide-

remus hic, an ullo modo leges adeo variaæ statui hujus regni possint accommodari. Etenim si studium librorum Justiniani utile est, oportet fructum inde aliquem ad usum vitæ & publici boni pervenire. Quod attinet leges in democratia & libertate populari conditas, quid de iis sperare licet, cum status & forma democratia regno plane sit contraria? Exemplo nobis sit officium Consulium. Munus eorum erat, una cum Senatu reip. negotia administrare, audire legatos nationum exterarum; querelas provinciarum accipere, vectigalia & quæstiones observare. Omnia hæc hodie privato, quod vocant, Regis consilio expediuntur. Quid causæ est, cur adeo sollicitè discamus & evolvamur leges ad Consulatum, aut alios in rep. Romana magistratus pertinentes, quæ nec recipi, nec ad usum conferri in hoc regno possunt. Quod attinet statum qui sub Imperatoribus fuit, idem fere de eo dicendum est. Nam etsi Monarchia obtinebat, non secus atque nunc in Gallia, forma tamen plane diversa erat: quodque amplius est, forma imperii non eadem semper mansit, sed inde à primis Imperatoribus mutationibus

bus fuit obnoxia, idque auctum est trans-
 lato Constantinopolim imperio. Exem-
 pli loco sumamus statum, de quo libri
 Justiniani loquuntur. Consulibus ibi fit
 mentio, qui si antiquos spectes, nihil nisi
 nomen retinebat: adde Præfectum præ-
 torio, Præfectum urbi, Præfectum Au-
 gustalem, Procuratorem Cæsaris, Præ-
 fidem aut Proconsulem provinciæ; eo-
 rumve legatos, aut vicem obtinentes,
 Præfectum prætorio Africae, Magistrum
 militum, Magistrum officiorum, Comi-
 tem sacrarum largitionum, Comitem re-
 rum privatarum, Comitem sacri patri-
 monii, Comitem Orientis: huc refer re-
 ctorem Pannoniæ, Pisidiæ, Armeniæ,
 Thraciæ, Lyconiæ, Paphlagoniæ, Cap-
 padociæ, Arabiæ, Palestiniæ, Siciliæ, Ca-
 riæ: Cypriæ, Scythiæ. Quis eum non ju-
 dicet hominem male de mente constitu-
 tum, qui vitam & ætatem omnem in ex-
 cutiendis talium magistratuum officiis, in-
 structionibus & notitiis collocaret, ut ea
 ad Galliam nostram accommodaret, cum
 tamen nos ingenio & moribus ab istis na-
 tionibus adeo simus separati. Paucis di-
 cam. Si hominem juvenem ad inservien-
 dum aliquando reip. Gallicæ preparamus,

consideremus, cui ex duobus studiis applicare se potius debeat, utrum ut magistratus Romanos & Constantinopolitanos, an ut administratos coronæ, & judiciorum hujus regni cognoscat : exempli causa, ut intelligat jus majestatis regię, potestatem & auctoritatem trium statuum, jus Reginae, Delphini, fratrum Regis & eorum appennagii, Principum, barstardorum Regis & ipsius fratrum, Constabili, Parium, Marefcallorum Francię, Magistri regii cubiculi, Admiralii, Ducum, Comitum, Vice-comitum, Vicariorum, Baronum : item Thesaurariorum Francię, Præfectorum fisci, & rationum : in re judiciaria jus Cancellarii, privati consilii, magistrorum supplicum libellorum, Parlamenti, Ballivorum, Senesciallorum. Quod si quis dicat, debere juvenes non modo suę gentis legum & statutorum gnaros esse, sed aliorum quoque ; quis nescit, quod ad Romanos magistratus attinet, plus uno anno, ex lectione Græcorum & Latinorum historicorum atque id longe majore cum delectatione & suavitate, quam totis sex annis ex his fragmentis & centonibus, qui in libris Justinia-

Justiniani supersunt, posse cognosci? Recordemur quinam illi sint, qui superioribus annis tot præstantes libros de antiquitatibus Rom. scripserunt, quo liqueret forma istius reip. ejusque magistratum: e magno istorum numero non tres nominare possis, qui JCTi laudem affectaverint. Si quævis inter eos JCTus est, toto libro vix tres ab eo leges citatas videas: libri quippe Justiniani propemodum vacui sunt ab omni doctrina ad notitiam reip. Rom. pertinente. Præterea celandumne est, quod experientia magno cum pudore & ignominia nostra nobis demonstrat? scil. nullos esse juvenes omnis historiæ, seu exteræ, seu Gallicæ magis ignaros, quam eos, qui ex Universitatibus redeunt. Si de quatuor mōnarchiis eos perconteris, respondebunt de quarta Trebellianica. Si de jure Consulibus Rom. quæras, sic respondebunt: consules & seorsum singuli manumittunt: sed non potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere. Ecce propemodum omnia, quæ hac de re pulchris pandectarum libris sunt consignata. Uno verbo: quod ad historiam veri imperii Rom. spectat (id enim nos à spurio illo,

cujus sedes Constantinopoli fuit, separamus) certum est, ex uno libro Livii, Svetonii, aut Taciti plus intelligi, quam ex quinque magnis voluminibus Justiniani, atque millies majore cum voluptate & oblectatione. De Constantinopolitano imperio (dicta est ea civitas nova Roma) confiteor, apparere hinc inde vestigia quædam & signa, præcipue in tribus postremis libris Codicis, sed ita parva & disjecta, ut omnium judicio trium partium duas divinando assequi oporteat. Imo tantum abest, ut ex tribus istis Codicis libris cognosci possit status declinantis imperii Romani, ut impossibile sit eos intelligere, nisi historicorum lectione præviâ status notitiam acquisiveris: tales sunt Julius Capitolinus, Nepiscus, Ammianus, Procopius, Zonaras, & iis similes, ut plane ridiculum sit, libros Justiniani historiae gratia legendos dicere. Nam contra necesse est historiam nosse, ut libros istos intelligas, neque vel sic difficultate res carebit, & sæpius conjecturis, quam certis rationibus erit utendum. Et certe stultitia est, juventutem historiae causa in istas legum

Uu-

Univerſitates amandare: tum experientia probat, nihilo inſtructiores eos redire, quam profecti fuerant. Quare ſic colligo, ex his duabus rebus clare apparere, quam parum utilitatis ad iuventutem noſtram ex ſtudio librorum Juſtiniani perveniat. Primum enim, temp. quod actinet, noticia ſtatus Romani Gallicæ regimini inſervire non poteſt, cum formæ utriuſque reip. nulla ex parte ſibi ſint ſimiles. Secundo, hæc noticia ex libris Juſtiniani non poteſt acquiri, quibus nulla accurata diſquiſitio de ſtatu libertatis popularis, aut de ſtatu principatus vere Romani, aut deniq; Conſtantinopolitani continetur. Quin potius in iis acervus eſt multarum particularum & diverſorum fruſtorum, ex qualibet trium iſtarum formarum, adeo ruditer collato, ut nō modo antehac nemo ea perceperit, ſed jam quoque, poſtquā reſtitutæ ſunt bonæ literæ, non niſi tertia pars intelligi poſſit, ut ut Græcorum & Latinorum hiſtorico-
rum lectio præceſſerit.

CAP. IV.

De jure personarum ejusdemque differētiæ causa.

Tempus nunc est, ut aliam juris civilis partem tractemus, quæ commodum, cuiusque privatum concernit: quæ in re antiquam, & ab omnibus receptam partitionem sequemur, de statu personarum; de rerum qualitate, & acquirendo ipsarum dominio, & denique de actionibus. Personarum divisio prima & generis olim erat, quod quidam essent liberi, quidam servi: liberorum alii per se liberierant, & vocabantur ingenui, alii per accidens, qui liberti appellabantur. Horum porro jura inter se necessario differebant. Circa hæc antiqui Jurisconsulti (quorum libros & commentarios se nobis tradidisse Justinianus jactat) de jure libertatis & manumissionis disputarunt: quando libertinus se civem Romanum in universum, aut ex parte dicere posset: quando civis Romanus esset, aut Latinus, aut dedititius: quo in loco magistratus libertatem dare posset, pro tribunali, an in via, aut in cubiculo suo, aut in balneo: an legatus Proconsulis pro-

provinciam administrans libertatem dare posset: quali modo, quo tempore, quo loco, quo numero, qua in causa. Præterea disputarunt de jure & autoritate, quam domini retinebant servo manumisso; quod jus patronatus nominabant, idque cernebatur in certis quibusdam operis & officiis quæ libertus patrono præstabat. Primam hanc distinctionem alia excipiebat statui Galliæ nostræ nihilo convenientior: alios civium Rom. esse patresfamilias, alios filiosfam. Jus patrum erat, habere filios subjectiores quam mancipia: quod Dionysius Halicarnassensis diserte testatur. Etenim patri licebat filio eripere, quicquid is corporis sui labore acquisiverat, idque suo arbitrio consumere, pignori dare filium, vendere, occidere: quin ter eum vendere jus erat. Verum est desisse tandem hoc jus observari: sed nunquam expresse ei derogatum est, modus tantum inventus est, veritatem fictione commutandi. Nam pater filium in libertatem daturus, ter eum imaginarie vendebat, atque iste actus Emancipatio appellabatur, quæ id poterat, ut miser ille emancipatus nec sibi, nec alteri per eam quicquid

acqui-

acquireret, sed a familia, & stirpe patris dejectus, non plus juris in ea retineret, quam aut spurius, aut alienus. Est a. verissime infinitam hanc potestatem innixam fuisse pravæ, barbaræ & detestandæ sive legi sive consuetudini, qua iusantes recens natos pro libitu aut suffocabant, aut strangulabant, aut etiam tanquam derelictos projiciebant, quod ipsis erat exponere. De qua plusquam bruta consuetudine præter libros paganorum, qui de illa pleni sunt, nihil relatum velim, nisi querelas Tertulliani ex apologia contra Gentiles, & Lactantii Firmiani lib. 8. div. Instit. c. 20. Circa hunc igitur modum alienandi liberos suos) Cui disputabant, esset ne emancipatio coram magistratu competente facta, suo tempore & loco, adhibitis quæ requirebantur solennitatibus. Huc pertinet materia adoptionum & adrogationum, quibus Romanos mire usos fuisse constat, eos præsertim qui matrimonia averfabantur, quorum numerus adeo magnus fuit, ut tandem præmia, honores, & emolumenta iis fuerint proponenda, qui uxores ducerent cujus rei indicium sat certum præbet lex Papia Popæa de maritandis ordi-

ordinibus. Sed hæc quocunqve modo se habeant, Jctorum disputatio erat, an adoptio adhibitis solennitatibus facta esset, an coram competente magistratu: quæ differentia esset inter adoptionem & adrogationem, quo casu pupillus posset adoptari, quod jus successionis filius adoptatus haberet, qua cautione, aut satis datione adoptio fieri deberet, possetne cœlebs, aut castratus, aut surdus, aut mutus, aut mulier adoptare. Quæ res unversæ tot asperas & spinosas inter veteres Jctos disputationes moverunt, ut in contrarias sententias (sicut in aliis quoque capitibus) discesserint. Ad matrimonia quod spectat, duo eorum genera agnoscit jus vetus Romanorum, quorum unum coemptione fiebat, ementibus se invicem viro atque uxore, eratque uxor in potestate viri, ita ut in successione tantundem juris haberet, quantum liberi naturales: alterum erat ex usu, vel potius experimenti causa, ubi intra annum discedere licebat, sine ullo pudore aut impedimento. Hæc à Christianis Imperatoribus abolita esse liquet: sed ego subtiles nostros doctores judices facio, annon libri pandectarum, & pars Codicis disputationes & controversias hujusmodi contineat, quæ

intelligi nequeunt non cognitis his priscorum Romanorum moribus. De tutelari materia sic judicandum est, nihil de personis tradi, cujus major in Gallia usus sit, quam superiorum, nihilominus tertia disputationum pars supervacua est: ut de tutoribus ex lege Julia, Attilia, Titia, Junia, de fiduciaria, & patronorum tutela. Ecce tibi tanquam compendio, quæ de statu & conditione personarum dici possunt; atque his rebus libri omnes Triboniani superstructi sunt. Consideremus nunc, quid utilitatis juventuti nostræ afferre possit ingens & continuus ille labor, qui huic juris parti addiscendæ insumendus est, simulque inspiciamus statum & conditionem personarum, quæ hodie obtinet in Gallia, quam scire non modo utile est reip. sed omnino necessarium cuivis homini, qui inibi vivere vult, & negotiis intervenire. Prima apud nos est generalis divisio, quod alii nobiles sunt, alii plebeji, estque suum jus singulis speciebus. Horum usus in omnibus causis multum momenti habet, neque tamen libri Triboniani quicquam de iis loquuntur. Patritiorum & plebejorum nomina (quæ quam vim habuerint, antea com-

commemoravimus) nihil habere quod his comparari possit, constat. Quin nec mentio eorum fit in libris Triboniani. Deinde aliam distinctionem habemus, ut quidam sint domini feudi, quidam vasalli; adde Castellanos, eosque qui habent merum & mixtum imperium, quive minus, quive sunt prædiorum domini. Alia est distinctio eorum, qui sunt liberæ, quive servilis conditionis: quæ prorsus separata est ab illa veterum Romanorum. Servilis autem conditionis hominum alii pro sibi tributum injungitur, alii certum solvunt, alii manus mortuæ sunt, alii matrimonii libertatem non habent. Alia etiam divisio est, quod quidam naturales subditi Regis sunt: quidam beneficiario jure, sive albini. Item alia, quod quidam barstardi sunt, quidam scortis nati. Et in materia tutelari quidam sunt custodes, quidam legitimi, & in custodiis quandoque nobilis, quandoque civilis est custodia: quæ res longe absunt à disciplina Triboniani. Et illegitimos quod attinet (de quorum jure & conditione pleni sunt statutorum scriptores) verum est, late & fuse de iis dictum esse in libris Justiniani, sed ita ut ipse sibi contra-

di-

dicat, tum longe aliter omnia quam in Gallia usus est. Contradictionum causa est, quod novellis Justiniani constitutionibus eversa sunt, quæ in Pandectis præcepta & instituta continebantur. Antiquitus enim quinque illegitimorum liberorum erant genera, nati ex concubina, nati ex publico scorto, nati ex vidua vel puella honestæ vitæ, nati ex adulterio, & denique nati ex incesto concubitu. Justinianus novissimis constitutionibus quatuor postrema genera sustulit & abolevit, nec alios, nisi natos ex concubina jus successionis parentum habere voluit. Concubinas vero eas demum esse voluit, quæ domi non ut uxores haberentur, idque sub expresso nomine concubinæ: cuius rei initium fuit ab Imperatore Constantino. Porro solos hoc genus illegitimos legitimationis capaces esse voluit, cujus hæc vis esset, ut patre intestato defuncto legitimatus filius partem suam æque caperet, atque reliqui liberi, possetque heres institui à patre, modo ne major ei pars quam reliquis tribueretur. Legantur jam statutorum Gallicorum scriptores, ut appareat, quid doctrina ipsorum & Justiniani commune habeat, si atque

atque iudicium, quid iuventus Gallica iis debeat, qui ipsis duces sunt ad tempus iis in rebus ponendum, quæ neque utilitatem habent, neque usum in vita, suntque, ut ait Justinianus, nil nisi antiquæ fabulæ. Id namque perinde est, ac si sacerdotes & monachi novitios suos ideo doceant in supplicationibus solennibus saltare, quod Salii Romani id olim facere consueverint. Hæc igitur dicta sunt circa primam instituti sermonis partem, de statu & conditione personarum.

CAP. V.

De natura & qualitate rerum, ejusdem illius differentię causa.

TRanseamus nunc ad secundam argumenti nostri partem, de natura & qualitate rerum quæ sunt in commercio, deque legitimis modis transferendi dominium. Primum divisio ista rerum mancipi & nec mancipi, cujus magna vis magnumque momentum erat inter cives Romanos, I. dubi-

dubium non est, quin ab ipsis sit inventa; tanquam præcipuum aliquod jus & prærogativa civitatis Romanæ, præ aliis vicinis & fœderatis. Quare cum jus civitatis omnibus Imperii Romani subditis ab Imperatore Antonino concessum esset, cumque Imperium Romanum sede sua motum in Græciam migrasset, Imperator Justinianus non potuit non delere & extinguere memoriam hujus distinctionis. Pandectas tamen sine illa distinctione intelligere celeberrimorum nostri ævi doctorum judicio res est impossibilis. Idem accidit in alia divisione & differentia modorum acqvirendi dominium, qui appellantur jure Quiritum, & in bdnis: quam distinctionem cum pragmatici Græculi sua lingua exprimere velent, duas dominiorum & proprietatis species effinxerunt, ut aliud esset dominium Quiritiarium, aliud Bonitarium. Hoc jus Quiritiarium, quod aperte nihil erat, nisi prærogativa civitatis Romanæ, tribus modis acqvirebatur, quorum primus erat Mancipatio, quæ fuit emptionis forma, cum adhibebatur libra, cujus in una lance ponebatur res vindicata, aut ejus pars, in altera æris nonnihil,
aut

aut (quod postremis temporibus fiebat)
moneta argentea , qua ferire aut percutere
lancem oportebat , prolata certa ver-
borum formula , quam referre nihil atti-
ner. Hic autem modus emptionis & u-
sitatissimus erat , & maxime firmus , adeo
ut res sic vendita nec evinci , nec avocari
posset , atque venditor eventui & evictio-
ni respondere tenebatur. Alter mo-
dus acquirendi jure Quiritium , scilicet in
jure cessio , coram magistratu expedieba-
tur , cum is qui acquirebat certis quibus-
dam verbis utebatur , & rem ex jure Qui-
ritium suam esse declarabat. Deinde
posteaquam hic vindicaverat , Prætor in-
terrogabat eum qui cedebat , an contra
vindicaret : quo negante aut tacente ,
tunc ei qui vindicaverat eam addicebat ,
idque Legis actio vocabatur. Tertius
acquirendi Jure Quiritium modus erat
per usucapionem , hoc est per acquisitio-
nem usu & possessione aliqua factam , re-
rum mobilium anno , immobilium bien-
nio. Sed Imperator Justinianus pro uno
anno tres , pro biennio decem inter præ-
sentes , viginti inter absentes constituit.
Denique insignis hæc civium Romano-

rum prærogativa, modusque acquirendi ipsorum proprius, qui tam sollicitè quingentos annos & amplius conservatus erat, à Justiniano Imperatore ridiculus judicatus, & constitutione ipsius abolitus est. *l. un. C. de nudo jure Quirit.* Fatentur tamen celeberrimi quique doctores, Pandectas sine hac cognitione nullo modo posse intelligi. Unde in promptu est judicare de miseria, & infelicitate hujus studii, quod non nulli tantopere exornant & commendant, tanquam jus Civile Romanorum; cum tamen præcipua, maximeque solennia capita & observationes ejus disciplinæ evanuerint; utpote suppressæ & abolitæ ab Imperatoribus Constantinopolitanis, & imprimis à Justiniano. Age jam, sit excellens aliquod ingenium in Gallia, quod magno & continuo labore harum rerum notitiam sibi quæsierit, easque non minus exacte teneat, quam Cato, aut Scævola, aut Manilius, veniatque ille sola hac scientia instructus in palatium, aut quodvis hujus regni judicium: quis nescit eum æque novitium & peregrinum fore, quam si in orbem novum, & Americæ so-

solitudines venisset. Nam isthuc nihil crepari audiet, nisi *d'heritages cottiers, ou surcottiers, des droits seigneuriaux, de justice directe, censive, reconnaissance, & his similia*, quæ ipsam nova & inexpectata videbuntur, quam si nunquam de jure aut de rep. quicquam audivisset. Hi ergo, quibus juventutis Galliæ commodum cogit est, considerent nunc, quod ex duobus his studiis sit utilius; idne quod in rebus quotidianis versatur, ut respondere possint cum quid ex ipsis quæretur, an illud quod eas res tractat, quæ non magis in usu sunt, quam mores priscorum nostrorum Druidum, quæque non nisi per conjecturas & hariolationes intelligi possunt, easque ita incertas, ut nec tres ex peritissimis inveniantur, qui idem sentiant. Veniamus nunc ad aliam divisionem acquisitionis rerum singularium, aut per universitatem. Acquisitionis per universitatem princeps modus erat hereditas.

CAP. VI.

Mira varietas juris succedendi.

DUæ sunt successiones, legitima & testamentaria. Quod ad legitimam attinet, nullam esse puto materiam in libris Justiniani quæ infelicitatem & exiguum hujus studii fructum clarius ostendat. Antiqua XII. tabularum lex jubebat, ut in hereditatem defuncti primo loco succederent liberi, sed ii solum, qui in patria potestate essent retenti: post hos succedebant agnati, hoc est cognati defuncto per virilem sexum conjuncti, (quippe qui nomen defuncti ferrent) eo fine ut familiæ conservarentur. Hoc pacto emancipati, nec ulli per foeminas descendentes (quippe qui nomen defuncti amisissent) ad hereditatem defuncti admittebantur. Ita exclusis liberis præferebantur agnati, nomen defuncti habentes, quantum vis sexto etiam gradu remoti. Hæc lex in emancipatis quamquam tempore satis longo observata, tamen juri naturæ adversari visa est, edixitque Prætor, ut emancipati ad successionem admitterentur una cum illis, qui essent in potestate. De descenden-

dentibus per fœminas Justinianus diserte profietur, sibi eam legem videri naturæ contrariam. Ab aliis quoque Imperatoribus correctæ est, qui constituerunt, ut hujusmodi liberi succederent amissa tantum tertia hereditatis parte, quæ illis cederet; qui nomen defuncti ferrent. Sed Justinianus constituit, ut sine ulla differentia admitterentur, perinde ut reliqui. Hæc circa successiõnem patrum obtinent. Ad successiõnem matrum lex XII. tabularum non magis admittebat liberos, quam ad horum successiõnem matres. Postea edicto prætoris constitutum est, ut matribus locus esset in liberorum successiõne, modo hi sine suis heredibus decederent, nec alio quam in cognatorum ordine post agnatos matres vocarentur. Post Imperator Claudius edixit, ut in solatium liberorum amissorum illis matres succederent. Hoc mutatum est Senatusconsulto Tertulliano, quod Imperatoris Hadriani autoritate conditum est, ex quo mater ingenua trium, aut libertina quatuor liberorum parens iis succederet. Supervenit lex Justiniani quæ disposuit, ut mater cujuscunque conditionis integram liberorum heredi-

tatem auferret: nisi sorores defuncti superstites essent, quas dimidiam partem ferre iussit, aut fratres, quo casu hereditatem æqualibus partibus dividi voluit. Liberis Senatus ex autoritate Imperatoris Marci successionem matrum concessit. Hoc ab initio in liberis primi gradus constitutum est, donec edictis posteriorum Imperatorum ulteriores etiam descendentes jus succedendi obtinuerunt. En tibi pulchram certitudinem & stabilitatem doctrinæ, quæ libris Justiniani de jure successionis directæ continetur, quam considerari ab iis velim, quibus semper in ore est sapientia, excellentia, dignitas juris Romani: ut cum merces suas satis laudaverint & commendaverint, vitrum pro adamante, aut unione Indico nobis obtrudere ne sperent. Accedamus nunc ad successionem transversalium, in qua quod fratres, sorores, patruos, materas, aliasque personas ejusdem cum defuncto sanguinis & nominis attinet, quos agnatos dicimus, iis lex XII. Tabularum successionem defunctorum ita tanquam propriam addixerat, ut sceminæ masculique indifferenter & æqualiter her-

re-

reditatem participarent. Deinde aliæ leges supervenerant, quæ masculis adeo favebant, utpotè qui bello & reip. administrandæ utiles essent, ut fœminæ jam non amplius admitterentur: ita ut tu quidem filia fratris tui, & filia patrui, & materteræ succederes, illæ autem ad hereditatem tuam non admitterentur. Demum ab Imperatore Justiniano duodecim Tabularum lex restituta est, obtinuitque, ut ejusmodi respectu sexus non habito, quisque ad hereditatem defuncti cognati admitteretur. Quid firmum aut stabile in tota hac juris parte reperitur? Porro facile esset persequi hoc argumentum, aliasque incertitudines & varietates Justinianeï juris monstrare: sed cum videam quam ignobilis hæc sit opera, vereor ne jam plus satis verborum fecerim. Adde quod ex iis quæ dicta jam sunt haut difficile est judicare, quænam sit stabilitas talium legum, quæque felicitas studii earum & disciplinæ: dum locotrium, quatuorve brevium articulorum, quibus universa directæ & transversalis successiōnis lex comprehendere poterat (qui antiquis Græcis & Romanis mos erat)

mens nunc fatiganda est in pernoscenda prolixa hac enarratione antiquissimarum legum, quæ hinc inde dispersæ tot subtilitatibus & spinosis quæstionibus involvuntur, ut nulli rei serviant, nisi torquendis miserorum studiosorum animis. Sed aliud majus infortunium est, quod cum bene desudaveris, invenies maximam Galliæ partem legibus & usu successionum omnino differentem, inprimis, quod matres attinet, Rex noster non ita pridem edicto suo Senatus consultum Tertullianum expresse abrogavit. Transeamus nunc ad testamentorum materiam, ubi primo loco considerari velim, quid nobis de jure civili Romano sit reliquum, sive in ea testamentorum forma, quæ fiebat per mancipationem, adhibita libra, iisque solennibus, quæ ante memoravimus, sive in iis quæ scripta, vel nuncupativa vocabantur, quæ fiebant certa verborum formula, quæ tam stricte esset observanda, ut exigua quævis omissio omne mysterium turbaret. Utar testimonio Ulpiani ex Institutionibus ipsius sumpto: Heres institui potest his verbis, Titius heres esto, Titius heres sit, Titium heredem esse jubeo. Illa autem

autem institutio, heredem instituo, heredem facio, plerisque improbata est. Præterea statim initio testamenti heredis institutionem fieri oportebat, si legatum institutionibus esset interjectum, de tota re actum erat: Utrumque suis formulis sustinebatur. Verum est, hoc omne à Constantino & Justiniano esse mutatum, idque haud injuria: nam translato in Græciam imperio iniquum fuisset Græcos Latinorum formulis adstringere. Interim sic res est: tot disputationibus refertæ sunt Pandectæ, ut sine his antiquitatibus intelligi nullo modo possint. Ut ut autem sit, haud difficulter omnes fatebuntur, in maxima regni hujus parte nec libertatem, nec solennitatem testamenta faciendi, ac constituendi de bonis suis per ultimã voluntatẽ, esse receptam: quin obtinet, ut defuncto aliquo bona ipsius ad eũ redeant, ad quẽ jure naturali pertinent. Est ea res tum juri divino, ac naturali æquitati cõueniens, tum aptissima præscindendis controversiis & litibus: quãdoquidem omnes pragmatici fateentur, quod materia testamentaria sit fons & nutrícula maximæ litium partis, captionumque quæ istic fiunt, ubi jus civile viget. Certe

te Alexander in præfat. ad Tit. de vulg. & pup. substit. Raphaelem Cumanum refert ex ore ipsius Baldi audivisse, quod ex sola substitutionum materia lucratus esset quindecim millia ducatorum: tum hæc verba subjungit, **IDEO ADVERTATIS.** Hoc loco repetenda est legatorum testamento relictorum materia, quæ Romani, juxta diversas quibus utebantur formulas, alia per vindicationem, alia per damnationem, alia sinendi modo, alia per præceptionem appellabant. Horum autem singula suum jus, suasque proprietates habebant, secundum quas Latini Jurisconsulti & scripserunt, & disputarunt, & interrogantibus responderunt. Supervenit Justinianus, qui uno styli ductu & nomen & observationem hujusmodi solennitatum sic abolevit, ut interim ingens quæstionum & disputationum copia ex antiquis Juris Consultis maneat reliqua, quæ sola ista diversitate, quã diximus, nituntur, in quibus percipiendis juvenes ingenium fatigent oportet: & vix tamen divinare licet, ad quam è quatuor istis speciebus disputatio sit referenda. Non dico nunc de tot aliis rebus

rebus ad testamentariam materiam spectantibus, veluti de cernenda, aut ad eunda hereditate, de rebus caducis, de solennitatibus quæ in acquirenda hereditate exiguntur, quæ omnes à Justiniano sunt abolitæ: ut jure possis dicere, tertiam materiæ testamentariæ partem non antiqui juris Romani esse, sed à sola Justiniani inventione. Eorum vero quæ à Justiniano inventa sunt, nec dimidia pars in hoc regno in usu mansit.

CAP. VII.

De fideicommissis & de jure
accrescendi.

IN hoc autem testamentario sermone fideicommissorum non oblivisci oportet, in iis enim inter cætera inconstantia & varietas juris Justiniani evidenter spectatur. Sciunt omnes fideicommissa ab initio nihil aliud fuisse, quam dolum & calliditatem ad fraudandam legem, & ad devolvendum astute bona defuncti ad eos, qui-

quibus directe relinquere non licebat: quales erant deportati, proscripti, aut alias quavis de causa incapaces. Testator enim adhibitis solennitatibus declarabat, se ei directe bona sua relinquere, qui ea capere poterat: sed clam eundem rogabat, ut sic ea collocaret, quemadmodum inter ipsos convenisset. Fideicommissa namque appellata sunt, quod obligandi vim non haberent, sed sola integritate, fide & amicitia ejus confisterent; cui commissum erat, ut in alium accepta transferret, atque hoc illud est, quod Hieronymus ait in quadam ad Nepotianum epistolâ *per fidei commissâ legibus illudimus*. Cæsar Augustus vero sub linitia imperii *aut gratia personarum motus* (uti textus ait) *aut quia per ipsius salutem rogatus heres diceretur, jus sit consulibus autoritatem suam interponere, & jus litigantibus dicere, quemadmodum ipsis æquius videretur*. Hic mos cum inter cives Romanos auctus esset, successu temporis fideicommissa vim & potestatem obligationis acceperant. Tandem Imperator Justinianus jus & potestatem eis parum cum legatis testamento relictis tribuit, statuitque ut nulla inter legata & fidei commissâ esset differentia. Unde
 fa-

factum est, ut tot eximiæ & subtiles antiquorum Jurisconsultorum disputationes, quæ legatorum & fideicommissorum differentia nitebantur, inutiles & frivolæ redderentur. Et certe res mira & incredibilis est, quemadmodum Justinianus fideicommissa præter omnes reliquas obligationum species iuverit & approbaverit, constituens, ut etiamsi nec testes, nec scripta adsint testimonia, ex nudo tamen actoris juramento, affirmantis fidei heredis commissum esse, heres necesse haberet jurare: quod si recusaret, pro confesso & convicto haberetur. Quæ Justiniani voluntas originem habuit ex rescripto quodam Diocletiani & Maximiani infamium & abominabilium tyrannorum, qui ut aulico cuidam suo gratificarentur, constituerant, ut fidei commissum simplici epistola, aut libello, aut signo, aut capitis nutu sine verbis valeret, & obligandi vim haberet. Omitto quod isti nomine tenus heredi, ne commodo successionis omnino privaretur, permissum est lege (de Scto Trebelliano loquimur) quartam hereditatis partem retinere. Inde ob deductionem seu detractionem hujus quartæ, itemque supputatio-

tionem, imputationem, attributionem & compensationem, quæ circa eam occurrebant, tot disputationes contentionesque & nostrorum, & antiquorum Jurisconsultorum ortæ sunt (quarum tamen nullus usus est in duabus tertiis hujus regni partibus) ut ea me commemorare jam pudeat. Antequam vero finem facio hujus testamentarii sermonis, è re fuerit, uno verbo attingere materiam quæ vulgo appellatur de jure accretendi, in qua vix credibile est, quam vehementer antehac Doctores depugnaverint, quamque etiamnum hodie decertat, tanquam in omnium asperrima & intricatissima. Certum tamen est, omnes eorum tragœdias non nisi quæstionibus quibusdam Grammaticis deberi, & quidem tribus his particulis sive conjunctionibus ET, QVE, CVM: quod apparet ex *l. Triplici. 142. de V. S. & l. Re conjuncti. 88. ff. de legat. 3.* Ubi disputatio est, primum sine differentia inter has tres propositiones: Titius & Mævius heredes sunt; Titius cum Mævio heredes sunt, Titius Mæviusque heredes sunt. Secundo disputatio est an conjunctio realis à testatore facta sine istis tribus syllabis ha-

habeat eandem vim, ac si per illas facta
 esset: exempli gratia, Lucius Titius, P.
 Mævius heredes sunt. Item sitne diffe-
 rentia inter has duas dispositiones: Titio
 & Mævio singulos servos do lego: &
 Titio servum do lego, Mævio alterum
 servum do lego. *l. hujusmodi 84. §. quibus ita.*
de legat. 1. Item de hac dispositione: Mæv-
 vio fundi partem dimidiam, Sejo partem
 dimidiam lego: eundem fundum Titio
 lego, *l. Mævio. 41. de legat. 2.* Ecce tibi, ne
 quid dissimulemus, omnem prope dispu-
 tationem horribilis istius materiæ, in qua
 tot magni & sapientes Doctores noctes
 diesque animum & intellectum fatigant,
 & de qua recens adhuc tam laboriose
 scripserunt duo famosissimi & celeberrimi
 in nostra Gallia viri, Franciscus Du-
 arenus & Antonius Goveanus. Quorum
 libri de hac materia scripti & vulgati pla-
 ne referti sunt istiusmodi quæstionibus,
 quæ melius decerent bonum Grammati-
 cum, quam Philosophum politicum de
 ratione & æquitate loquentem, qualis es-
 se debet Jurisconsultus. Atque hoc loco
 factum Goveani notandum est, qui in pu-
 blicum edito libro, de quo diximus, post-
 quam Duarenus item de ea re scripserat,

K.

sed

sed prorsus aliter quam ipse : Goveanus post decennium circiter librum suum retractavit, his verbis in præfatione operis usus: *Sententiam hujus legis ut ante me fortasse nemo, ita neque ante hunc diem ego intellexi.*

CAP. VIII.

De obligationibus, & præcipue de stipulationibus.

UT redeam ad institutum, & sermonem de rebus, modisque eas acquirendi prosequar, dicendum nunc nobis de obligationibus. Ex quatuor igitur obligationum generibus, quæ Romani olim habebant, quorum nomina erant re, verbis, literis, consensu, nobis non nisi duas, primam & postremam, reliquas esse inventio. Nam verborum obligationem quod attinet, dubium non est inde sic nominatam, quod certis interrogationum & responsionum formulis consisteret, quarum pronuntiatione civis Romanus captus & obligatus tenebatur: Sed si in proloquendo lapsus quis esset, ut cunque verbis clarissimis, & omnium maxime propriis, qualia vel ipse Cicero adhiberet, usus esset, omne hoc sacrum pro-

profanatum erat. Atque hac de re libelli erant vulgati, quos Jurisconsulti longe excellentissimi & celeberrimi composuerant, iique publice sic probati & recepti erant, ut sinu eos singuli circumferrent, adeoque ipsi etiam rustici, qui sine his formulis nec ovem nec vitulum emere voluissent. Quod intelligi potest ex libro secundo Varronis de re rustica. *Eos (verba sunt Varronis de bobus loquentis) cum emimus domitos, stipulamur sic, Illosce boves sanos esse, noxisque solutos praestari. Cum emimus indomitos sic, illosce iuvencoſ sanos recte, eque pecore sano esse, noxisq; solutos praestari spondeſne.* Post addit: *Paulo verbosius haec qui Manilii actiones sequuntur lanii, qui ad cultrum bovem emunt: At qui ad altaria, boſtia sanitatem non solent stipulari.* Hic declarat Varro fuisse suo tempore libellos à Manilio magno & celebri Jurisconsulto compositos, qui stipulationum formulas continebant, quibus lanii utebantur in emendis bobus, quos in macello venderent, eosque libellos ad usum in marsupio portabant. Alio etiam loco sic scriptum est: *De emptione aliter dico atque fit: Quod capras sanas sanus nemo dixerit: nunquam enim sine febrisunt. Itaque stipulamur paucis*

exceptis verbis, at Manilius scriptum reliquit sic: Illasce capras hodie recte esse & libere posse, habereque posse licere: Hæc spondesne? Et alibi: Emptio equina similis fere ac bouum & asinorum, quod eisdem verbis in emptione dominum mutant, ut in Manili actionibus sunt perscripta.

Uno verbo, contractus & conventiones quæ fiebant Romæ, simulque jus quod inde consequeretur his formulis subjectum erat: quas Cicero tribus quatuorve locis aucupia appellat, innuens miseros contrahentes a Jurisconsultis non aliter capi, quam visco aut decipula aviculas. Porro omnes illæ eximiæ disputationes prisceorum Jurisconsultorum, quæ celebri isto de verborum obligationibus titulo continentur, quæque ex omni jure omnium subtilissimæ habentur, solis his formulis, & syllabarum in iis interpretationibus superstructæ sunt. Quæro igitur, cum hæ formulæ jam ante tempora Imperatoris Justiniani à Leone sublatae fuerint, neque hodie ullo in usu sint, quid magnopere opus sit animum corpusque iis cognoscendis impendere. Præsertim cum maxima earum pars Gallice exprimi non possit ea præsertim proprietate & pondere,

quo

quo à Jurisconsultis sunt prolata. Id ita esse videamus in exemplo fatis vulgari, cui Aquilianæ stipulationis nomen fuit: *Quicquid te mihi ex quacunque causa dare, facere, oportet, oportebit, præsens in diemve, quarum rerum mihi tecum actio, petitio, vel adversus te persecutio est, eritve, quod tu meum habes, tenes, possides: Quancunque earum rerum res erit, tantam pecuniam stipulatus est Aulus Agerius, spondit Numerius Nigidius: Quod Numerius Nigidius A. Agerio promisit, spondit, id haberetne à se acceptum, Numerius Nigidius A. Agerium rogavit, A. Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.* Age jungant industriam omnes in Gallia pragmatici & ingeniosi advocati, ut hanc formulam probis vocibus Gallicis exprimant, quæque eandem vim & efficaciam habeant cum Latinis: paratus sum multam solvere, si cum honore suo id facient. Nam in minima illa formula, (quæ tamen frequentissima & usitatissima est) DARI SPONDES: quibus verbis uti poterunt, cum neque Gallicum verbum *donner*, neque *bailler*, ullo modo huc quadret: tantundem est de istis verbis DARE FACERE OPORTET, quibus quæ conveniat

Gallica non reperiuntur. Nihil dico de differentia & proprietate trium verborum *Habere, Tenere, Possidere*, quibus in nostra lingua nullus est locus. Idem de istis dicemus: *Habere licere spondes*. Et de istis: *ut mihi ire agere liceat*. Interim stipulationum differentias non attingo, Prætoriarum, judicialium, & communium, in quibus intelligendis hodie perfectissimi & eruditissimi Doctores ita animum fatigant, ut confiteantur praxin earum nullam esse, scientiamque ad usum vitæ omnino inutilem. Hoc tantum dicam, cum ab Imperatore Leone aliisque Principibus formulæ stipulationum sint abolitæ, qui constituerunt, ut omnes conventiones, quibuscunque etiam verbis inclusæ, sint obligatoriæ, error esse videtur, tempus impendere exigendis, exanimandisque verbis, particulis & syllabis antiquarum formularum. Testimonii causa non citabo nisi Jurisconsulti Pauli auctoritatem, qui de simplicitate loquens, quæ aliis contractuum & obligationum generibus inerat, sic scribit: *Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non responderit: Si tamen consentitur in id quod responsum est, valet quod actum est, quia hi con-*

tractus non tam verbis, quam consensu confirmantur. Quare si obligatio sine verborum formulis contracta non est stipulatio, nomenque stipulationis sine effectu remansit, quid magnopere opus est impendere ingenium intelligendis tot subtilitatibus, quæ solis his stipulationum formulis & syllabis nituntur? Quid alia ex parte dicemus de obligationibus ex delictis & maleficiis? Nam ubi nunc est poena, mulcta, actio, aut forma litigandi, quibus veteres utebantur? præsertim cum Justinianus suo jam tempore maximam earum partem aboleverit, quales sunt actiones furti concepti, furti oblato, furti prohibiti, furti non exhibiti, de damno injuria dato tum infinitæ similes aliæ leges, quas commemorare longum foret: neque hæc ullum apud nos locum, aut usum inveniunt, non magis quam illæ, quæ ad crimina publica & capitalia pertinebant. Unde in promptu est judicare, quam felicem se juventus existimare possit, quæ in tali studio tempus transigit & consumit. Nam quemadmodum oculus se conservat ac confirmat colore qui splendore & elegantia ipsum delectat, ita similiter studium ingeniis

maxime commodum, illud est, quod propter commodum, quod hominum vitæ affert, honorem industriæ debitum studio reddat, ecce jucundum laboris sui fructum.

CAP. IX.

De actionibus & formulis litigandi.

Videmur hactenus sufficienter esse locuti de statu personarum, & consequenter de natura ac qualitate rerum, deque modis eas acquirendi. Restat ut de actionibus agamus, quæ vox apud Latinos omnes in universum formas litigandi complectebatur. Quod si juris Romani ulla pars obsoleta & extra usum est, ea præcipue hæc est: nec enim consistebat nisi in formulis, sive in iudicium vocarent, sive postularent, sive defenderent, sive sententiam pronunciarent, sive quavis litigandi causa facerent. Quod disputationem de fundamento causæ cujusque attinet, quod in ratione & æquitate situm est, de ea verbum propemodum nullum: Exemplū apparet in interdictis, quorum
 usus

usus erat, dum controversia incidisset de
 rebus sacris, aut publicis, aut de possessi-
 one. Nam post solemnitates à partibus
 adhibitas, Prætor certas verborum for-
 mulas pronunciabat, constituens & jus
 reddens uti res requirebat. Quod quie-
 dem impossibile est hodie in usum redu-
 cere, partim quia non nisi exiguæ nobis
 conjecturæ restant ejus quo ipsi uteban-
 tur modo, partim quia formulæ ipsorum,
 quæ Latinæ erant, in nostro sermone lo-
 cum habere nequeunt. Idem de actio-
 nibus dicimus, quæ formulæ erant pro-
 cedendi in controversiis privatis de pro-
 prietate & obligatione, sitæ in certis vo-
 cabulis & syllabis, ita stricte observan-
 dis, ut qui una lapsus esset, totam rem
 perderet. Hinc est distinctio illa, quod
 quædam *in personam* erant, quædam *in rem*.
 In istis enim persona reorum expresse
 nominabatur, secus in his, in quibus sim-
 pliciter in rem oratio dirigebatur. Præ-
 terea ante litigandum ad tabulam ma-
 gistratus eundem erat, quam vocabant
 Album Prætoris, quo omnes actionum
 formulæ erant redactæ, quas neque mutare,
 neque innovare licebat, non magis quam

magicas incantationum syllabas, atque ex iis seligere unam oportebat, & adversario indicare, velle se ista uti. Inde ad Prætozem ire oportebat, tum ut ab eo venia ad litigandum impetraretur, iudexque nominaretur ac constitueretur, qui causam cognosceret, tum ut certis vocibus ac formulis includeretur auctoritas ac potestas huic iudici data ad cognoscendam & expediendam causam. Sed ut revertamur ad has actionum differentias & formulas, nihil instituto nostro convenientius aut aptius est, quam illæ quæ nominabantur *bonæ fidei*, & *stricti juris*. Illæ sic nominabantur, quod Prætor cum iudici potestatem cognoscendi causam dabat, hæc verba adjiciebat, Quantum ex bona fide dari fieri oportet; his ea non adjiciebat. In illis infinitam iudici potestatem dabat, juxta prudentiam suam & æquitatem quæstionem decidendi: in his juxta probationem petitioni conformem, idque tam strictè, ut si is qui centum solidos petierat, nonaginta novem in probationem deduceret, necessario totam summam perderet, nec in posterum ullam ad persequendum actionem haberet. Idem dicimus de divisione actionum in civiles & præ-

& prætorias: quarum illæ erant perpetuæ hæc annales: quoniam Prætoris officium erat annuum. Sed inter omnes hæc subtilitates nullæ magis solennes sunt, quam illæ actionum *directarum, utilium, in factum, & præscriptis verbis*. Nam nulla est in libris Justiniani intricatior ac contentionis plenior disputatio, quam cum dubitatio incidit, sitne danda actio directa, an utilis, an præscriptis verbis, id est num formulis in prætorio albo & edicto propositis uti sit convenientius, an vero aliæ novæ sint fingendæ opera & auctoritate Jurisconsulti cujusdam. Ubinam locus est in omni jure civili hac difficultate non implicatus? Quis adeo pertinaciter huic studio favet, ut non fateatur turpem & non tolerandum Triboniani errorem esse, quod ubique refertos his rebus libros suos reliquerit, præsertim cum Jurisconsultus Paulus suo jam ævo scripserit, usum istiusmodi res refutare. *Non refert, ait, directa quis an utili actione agat vel conveniatur, quia in extraordinariis judiciis, ubi conceptio formularum non observatur, hæc subtilitas supervacua est: maxime cum utraque actio ejusdem potestatis est, eundemque habet effectum.* Sive autem à Paulo, sive à Triboniano hæc scripta

scripta sunt (ut suspicax non nemo dubitare possit) apparet tamen hanc juris civilis partem ante mille amplius annos esse abolitam : deinde nullam esse rationem modumve eam restituendi, si id maxime cuperemus ; quippe cum tam pauca inde nobis sint reliqua. Hæc de actionibus. De exceptionibus & defensionibus quid dicemus ? Certissimum est, nihil justius aut æquius esse, quam reo subvenire justa quadam exceptione. Sed Romanorum exceptio prorsus in dolum forenses erat conversa : non solum propter formulas, verum etiam quod locum non habebat, (uti Justinianus testatur) nisi actio contra reum iniqua esset, neque tamen eam abnegare posset : exempli causa, si quis per vim, aut fraudem obligatus esset, Prætor nihilominus tenebatur contra reum actionem concedere, sed propter evidentem iniquitatem exceptionem adjungere licebat. Quod si obligatio ex contractu bonæ fidei descenderet, hoc casu nulla exceptione opus erat, quod natura actionis eam ipsa secum ferret. Deinde subtilitas quædam erat, quæ hodie futura sit ridicula. Duo modi erant solven-

vendi aut distrahendi obligationes, altera apud Prætorem *ipso jure*, altera apud iudices à Prætore datos, quam vocabant *per exceptionem*. Exempli gratia si obligatio distracta esset solutione, aut Acceptilatione Aquiliana, de qua supra locuti sumus: reus enim si hanc defensionem allegaret apud Prætorem, ipse causam cognoscebat & decidebat. Sed si voluntaria liberatione, aut pacto gratuito inter partes convenisset, ne quid in posterum peteretur, aut aliud quid tale, Prætorem oportebat exceptionem addere, & iudici committere, ut de ea cognosceret. Atque hæc pars est ejus quo Romani causas tractabant modi, quæ sicut omnis reliqua ipsorum administratio non nisi in formulis, & verborum superstitionibus consistebat, plane eodem modo, quo Magi characteribus, incantationibus, & verbis occultis utuntur, quæ ita stricte & superstitiose observanda sunt, ut qui una syllaba labatur, omne sacrum sit turbaturus. Conferatur jam Galliarum nostrarum mos ut intelligamus, quid studium illud commodi sit allaturum. Audimus hic *sergent royal ou à cheval*,
 yia-

viator regius, aut equestris, *d' exploits*, de vadimonii actis aut scriptis, *de records*, de antestatis, *des relations*, de actis viatorum, aliaque, quæ inter pragmaticos potius jactantur, quam ut ex Romanorum libris, aut in legum universitatibus possint addisci. Quin non minus hæc remota sunt à more & forma judiciorum Romanorum, quam mores Gallorum à moribus Tartarorum & Trogloditarum distant. Adeoque si doctissimus quisque Jurisconsultus Gallus, quiqve in libris Justiniani sit exercitatisimus, palatium aliquod ingrediatur, ibique silvestres has cantilenas audiat, ita novitium se & impeditum sentiet, quasi nec de legibus, nec de judiciis unquam aliquid audivisset.

CAP. X.

Comparatio modi jus docendi antiquorum, & nostri.

EX his evidenter apparet an Galliarum Universitates jure jactent (sicut supra diximus) se pares esse priscis in Persia ludis, quæ Justitiæ scholæ nominabantur. Nam Xenophon ubi de his scholis loquitur addit, juventutem istic exerceri solitam in legum, quas addicerent usu: nec ma-

magistros nisi alteram diei partem erudiendis adolescentibus impendisse, alteram vero exercendis iisdem tribuisse, ut quasi in iudicio agerentur causis, quæ didicerant ad usum adhiberent. Sic de Cyro Rege adhuc puero narrat, castigatum esse à magistro, quod in cognitione causæ inter æquales male adhibuisset legem quam didicerat, nec domino rem suam adjudicasset. Cum n. puer grandior breve suum pallium, cum longiore alterius minoris pueri comutasset, eidem id ex bono & æquo adjudicaverat: non respiciens legem quæ cuique quod suum est tribuit. Sed Perfas relinquamus, loquamur solum de more Romanorum, quem in tradenda iuventuti Jurisprudencia servabant. Cicero nos id diserte docet, in libro quem Oratorem inscripsit, ubi de Rep. florentissima, ac vigente in ea maxime Jurisprudencia, his verbis utitur. *Alteros enim (de Jctis loquitur) respondentes audire sat erat, ut ii qui docerent nullum sibi ad eam rem tempus ipsi seponerent, sed eodem tempore & discipulis satisfacerent & consulentibus. Item alio loco: Ego autem juris civilis studio multum opera dabam Q. Scævola P. F. qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulenti-*
bus

bus respondendo studiosos audiendi docebat. Quibus in locis aperte monstrat, adolescentes Romanos ea tantum discere solitos, quæ mox judiciorum usu celebrari viderent, juxta mentem Afranii Poetæ, apud quem Prudentia usum patrem, matremque memoriam agnoscit. Nam Jurisconsulti (quod ex diversis Ciceronis, Senecæ, Valerii, aliorumque locis constat) primo diluculo ad galli cantum in atrium descendebant, ibique in solio, quod erat sedile magnificum & ornatum, confidebant. Introducebantur deinde qui de jure consulebant, quorum controversias studiosus aliquis præsentibus ipsis proponebat: respondebant Jurisconsulti, ac sententiam suam declarabant, ad manus habentes libros aliquot præstantissimorum inter antiquos Jurisconsultorum. Dum discessissent, in forum descendebant juvenes, causis in judicio agitandis adfuturi. Hæc mihi videtur (salvo tamen aliorum judicio) via brevissima & expeditissima: tum quod artis exercitium præceptis tradi non potest (unde est quod Cicero ait, *indocilem usus disciplinam*) tum quod princeps artis & disciplinæ cujusque pars in actione consistit: quod

quod in pictura apparet. Etenim artis primaria pars non est, didicisse præcepta quædam de lineamentis, aut de colorum proprietate, sed manu penicillum prehendere, ac pingere: nam, ut veteres dixerunt, manus instrumentum est sapientiæ. Atque si de jure civili Romanorum dicendum est, asseram præterea, non esse id factum aut conditum, ut æquitatem, & jus naturale omnibus gentibus æque cõueniens repræsentaret, sed ut prærogativa esset ad conservandos cives Romanos in dignitate & gradu altiore, quam essent reliqui Italiæ populi. Quod ut verum esse intelligamus, soli cives Romani jure erant patres aut filii familiarum, soli nuptias contrahere poterant, ut jure maritali uterentur, soli adoptare poterant, soli negotiari, vendere ac emere: hac enim de causa certas formulas habebant ipsis solum accommodas & proprias. Soli cives Romani poterant acquirere per mancipationem, per cessionem, per usucapionem: soli testamenta facere poterant, instituere heredes, & institui, actuumque legitimorum testes esse. Hinc est quod Romanis cum in provinciis negotiarentur, & reverentia habebatur, tanquam hominibus majore quam reliqui digni-

L

gni-

gnitate præditis. Hinc item est, quod civitas Romana tanto in pretio & existimatione habebatur, quodque aliarum regionum ac nationum principes viri magno eam emebant, uti apparet ex actis Apostolorum c. 28. 22. ubi centurio ait, *se multa summa civitatem istam esse consecutum.* Inde est quod B. Paulus ab exteris magistratibus judicari recusavit, Romamque mitti voluit. Hinc illa est prærogativa quam allegat, quod inique plagas sibi infligi, & corpori injuriã inferri queritur, quia Porcia lex prohibet cives Romanos virgis cædi, & capitis supplicio affici, nisi populus in eam rem convocatus causa cognita jusset: quasi corpora eorum pretiosiora essent & sanctiora, quam aliorum hominum. Sed hæc latius persequi supervacuum esset, præsertim cum ex iis quæ supra diximus duo hæc satis comperta sunt: unum, iniquum fieri, quod librorum Justiniani studium, juris civilis studium vocatur, cujus nec vicesima pars nobis reliqua mansit: alterum, quod nec decima pars ejus quod restat, in nostra Gallia in usum potest deduci.

CAP. XI.

Specimen artis quam Tribonianus in compositione Pandectarum adhibuit.

Tem

TEmpus est, ut ad alteram sermonis nostri partem deveniamus, deque arduo & audaci magni Triboniani instituto loquamur: ubi primum considerabimus subjectum & materiam in qua versatus est, deinde specimē artis quo semet nobilitavit. Materiam quod attinet, erant ipsius seculo in civitate Romana infinitæ leges, partim quoque sub imperatoribus conditæ: quæ pro temporum varietate & diversa reip. forma (quod ab initio dictum est) necessario sibi invicem repugnabant, contradicebant, & alia aliam abrogabant. Præterea ingens librorum à JCtis multitudo scripta & divulgata erat, qui partim expositionem istarum legum, partim disputationes, consilia, responsa, aliaque continebant: ut Julius Cæsar, qui quingentis ante Tribonianum annis vixit, cum hoc diluvium congeriemque videret, remedium & emendationem ei adhibere cogitaverit. Sed post ipsius excessum aliæ etiam turbæ supervenerunt, prioribus longe majores atque enormiores. Nam Augusti & Tiberii temporibus duæ JCtorum sectæ sunt exortæ, quæ ita acriter & obstinate contenderunt, ut hereditarium fieret bellum, quod trecentos annos, & ultra duravit.

Harum partium altera nomen sibi sumpsit Sabinianorum, altera Proculianorum, Hæ factiones Romanam civitatem innumeris rixis & scriptis inter se contrariis repleverunt, idque in maxima juris parte, quod Justinianus his verbis testatur: *cum per contrarias interpretantium sententias totum pane jus conturbatum est.* Hæc confusio cum auctoritatem Jurisconsultorum valde minuisset, ipsi Imperatores ruente jam imperio suum quasi officium facere cœperunt, ipsiq; partibus & iudicibus id postulantibus jus scripto reddiderunt. Hæc juris pars vocabatur rescripta Principum, eaq; jus civile magis quam superiora omnia mutaverunt & impediverunt, quod magnus & Theologus & Jurisconsultus Tertullianus in apologia pro Christianis testatur. *Nonne, inquit, & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam veterem & squallentem silvam legum novis Principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & ceditis.* Atque ea rescripta non modo pro tempore & causa valebant, sed sollicitè servabantur & adnotabantur, ut essent pro legibus & præjudiciis in similibus quæ sese obtulissent causis. Hic cuique, qui bono sanoque iudicio valet, cogitandum relinquo, quænam æqui-

æquitas inesse possit his infamium tyrannorum rescriptis, qui rectius fœdorum & infelicium monstrorum, quam Imperatorum Romanorum nomen merebantur: quales fuerunt Heliogabalus, Commodus, Diocletianus aliique similes. Egregia & notatu digna est hac dere admonitio in historia Julij Capitolini, in vita Imperatoris Opilii Macrini, de quo quantum vis pagano sic scribit historicus: *Fuit in jure non in callidus, adeo ut statuisset omnia rescripta veterum principum tollere, ut jure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens, leges videri Commodi, & Caracallæ & hominum imperitorum voluntates, cum Trajanus nunquam libellis responderit, ne ad alias causas facta præferrentur, quæ ad gratiam composita viderentur.* Hæc sunt historici istius verba valde notanda. Ut vero ad institutum redeamus, hæc de Principum temporibus breviter dici possunt, quorum spatio quinque & viginti Imperatorum rescripta in Codicem relata sunt, ab Adriano ad Constantinum Christianorum Imperatorum primum, qui imperium Constantinopolin trāstulit. Post hunc imperium tenuit Julianus apostata, aliiq; tyranni, omnis virtutis & pietatis hostes: quorum rescriptis totus

L ;

Co-

Codex repletus est. Porro quo tempore in Græcia imperii sedes fuit, & Italiam Gothi, aliæque exteræ gentes tenuerunt, necessario judiciorum forma fuit mutanda, eiq; rescripta Imperatorum Constantinopolitanorum fuerunt accommodanda. Hoc igitur subiectum, hæc materia est, quam tempus istud Triboniano exhibuit in qua industriam suam collocaret, cum volumina bis mille (quod ipse testatur) ad minimum essent, eaq; à septingentis circiter annis confusa. Consideremus nunc quænam fuerit peritia artificis, qui opus adeo difficile & arduum aggressus est. Suidas talia habet: *Tribonianus gentilis fuit & impius, omnibus modis à Christiana religione alienus, adulator & impostor, qui persuadere conabatur Justiniano, eum non moriturum, sed cum carne in cælum assumptum iri. Fuit autem quæstor Justiniani. Hic & ingenii facultate utebatur, & ad summam pervenerat eruditionem, nemine sua artis inferior: pecunie ad miraculum avidus, jus pretio vendere solitus: & legum indices alias plerumque tollebat, alias scribebat, pro cuiusque necessitate accepto pretio.* Hæc verba sunt Svidæ. Idem testatur Procopius, qui Triboniani cœtaneus, eidemque Imperatori ab officiis fuit, additque eum habuisse publicum condi-

dendi

dendi & abrogandi leges mercatum, ut non abiret dies, quin aliquam figeret aut refrigeret, prout privato cuidam utile & commodum esse videret. Hæc igitur erat peritia & virtus Triboniani. Dominum ipsius Justinianum Imperatorem quod attinet, ecce tibi quæ Euagrius, & post eum Zonaras habent. Justinianus homo erat insatiabili avaritia, & alieni ita appetens, ut subditos suos vulgo venderet, iis præsertim qui magistratus obtinebant, quiq; vectigalia & tributa redemerant, aliisque qui insidias illis locarent, sub aliquo colore aut prætextu quo ipse uteretur: ditissimi vero cujusque bona in fiscum redigebat. Hoc de Justiniano testimonium esto. Quod tēporis istius statum & conditionē attinet, certum est, nihil fuisse, cur Triboniano facinus adeo magnum & audax aggredereetur. Etenim omnes sine dubio bonæ literæ & disciplinæ in Græcia tunc extinctæ, Jurisprudencia Romana vero Gothico diluvio plane sepulta erat. Porro dicere non ausim, fueritne peritia sede cim istorum artificum (quos architectus & dux Tribonianus operi adhibuit) multo major quam ipsius? Constat certe omnes natione Græcos fuisse, Hi tamen libros Latinos tractabant, quorum nonnul-

si sermone ita antiquo scripti erant, ut Ci-
 cero quingentos ante annos jam profiteretur,
 esse quædam in iis ob sermonis anti-
 quitatem tam obscura, ut nec sui ævi Juris-
 consulti ea intelligerent. Tum ex epistolis
 & præfationibus, quæ Pandectis & Codici
 præfixæ sunt, aut alias interpositæ, iis qui ju-
 dicio valent facile licet perspicere, quales
 fuerint artifices sedecim isti Doctores.
 Quicquid autem hujus sit, cum ingens iste
 Jurisprudentiæ acervus, duo voluminum
 millia in palatium Imperatoris, essent de-
 lata, sic in iis laboratum est, ut quasi quæ per
 cucurbitulam eliquantur, trium annorum
 spatio exstillata in quinquaginta libros re-
 digerentur: quod spatium, ut vere dicam,
 valde exiguum fuit, cum præsertim ea, quæ
 diximus dexteritate essent artifices & distil-
 larii. Quod ad rescripta & constitutiones
 Principum spectat, id diversum erat opus,
 & antea cœptum: post Novellæ etiam Con-
 stitutiones Justiniani in aliud volumen re-
 ductæ sunt. Quod si pretiosam hanc Tri-
 boniani reliquiarum capsulam præ mani-
 bus non haberemus, neque ex propinquo &
 oculis nostris judicium capere possemus,
 sed ex conjectura nobis statuendum esset,
 quid de negotio tam excelso & difficili co-
 gi-

gitaremus, cœpto præsertim à tali homine tam infelici tempore, in tanta librorum multitudine, in tanta legum confusione, per tales homines, tam brevi spatio? Verum ut dixi, opus inter manus versatur, ut ita præstantiam ejus æstimare liceat: nosque particulatim id considerare oportet.

CAP. XII.

Singularia quædam de opere
Triboniani.

PRimum igitur de consummato hoc opere notandum est, quod Tribonianus eo absoluto omnes antiquas leges, edicta Prætorum, Senatusconsulta supprimi & aboleri curavit: quod certe facinus, si aliud unquam, sacrilegii nomine fuit dignissimum, eorum etiam judicio, qui Jurisprudentiam Romanam maxime laudant & efferunt. Nam si Justinianus Pandectarum libros ædem Justitiæ, opus divinum potius quam humanum, sapientiæ civilis thesaurum appellat, quanto pretiosiorẽ & digniorem fuisse existimamus tot bonarum & salutarium legum ac statutorum collectionẽ.

L 5

Quod

Qvod enim dicit se loco istarum legum reliquisse nobis commentarios, & expositiones ab antiquis JCtis perfectas, quis tam exigui iudicii est, ut sibi hoc satisfieri patiatur? Aut quis Musas ita parum propitias habet, aut naturæ adeo hostis est, qui contentus esset, si loco Homeri & Virgilii librorum Eustathii & Servii commentarij offerrentur? Secundo considerandum est, quod Tribonianus jaçtat, se nobis JCtorum expositiones reliquisse, cum omnes tamen libros magnorum & eximiorum JCtorum veterum, qui vere Romani, & in summo honorum & auctoritatis gradu stante rep. fuerunt, suppresserit & aboleverit. Tales fuerunt duo Catones, Mucii, Manilius, Cascelius, Ser. Sulpitius, ea gravitate & auctoritate viri, ut sola ipsorum præsentia & majestas formidabilis futura fuerit posterioribus illis Græcis, Syris, Africanis, qui cum in Jurisprudentiam irrepissent, hoc eis primum fuit, ut veterum scripta morderent ac reprehenderent. Priscorum ergo scriptorum loco Tribonianus nobis tradidit libros & tractatus horum peregrinorum, qui è disitis provinciis Romam venerant, ut linguam Latinam, & demum Jurisprudentiam addiscerent, quique à digni-

gnitate veterum tam longe aberant, quantum advena novitius à vero nobili negotiis patriæ suæ innutrito, atque in iis exercitato. Hoc numero audiui quandoque, censeferi Africanum, Triphonium, Modestinum, Javolenum, & his similes, qui honoratos istos & eximios Jctos veteres tam ambitiose reprehendere & carpere conatī sunt: quemadmodum accidit non nunquam, ut advenæ habitandi causa in civitatem recepti civibus naturalibus molestiam exhibeant. Quamquam homines liberaliter educati, & in lingvæ Latinæ puritate exercitati ex illorum loqvendi modo facile perspiciunt, fuisse ipsos promptiores ad scribendum vernacula sua lingua Græca, Syriaca, Africana, quam Latina: tum ita hærere in exprimendo Latine id quod volunt, ut dimidia pars supplenda sit, & (ut vulgo dicitur) juvanda litera etiam divinando. Atque si quis temporis fallendi causa experimentum capere vult, consideret is modo sermonem celebris istius inter legulejos Callimachi, aut ut rectius dicam, celebrem & insolentem disputationem in lege Gallus: ut omittam scholasticorum Doctorum dicterium de Africano, *hec lex est Africani, ergo difficilis*. Quod si pluribus verbis
 uti

uti licet (quod ego profecto haud libenter facio, qui sciam quam pauci hæc possint concoquere) consideretur modo stylus & forma scribendi, qua usus est Tertullianus, qui cum inter Jurisconsultos esset, è quibus Pandectas suas exsculpsit Justinianus, post ad religionis studium se transtulit, scripsitque egregios istos libros, quos à Theologis in pretio & existimatione videmus haberi. Præterquam igitur, quod Lactantius Firmianus & B. Hieronymus de duritate & ruditate sermonis ipsius testimonium perhibent, Beatus Rhenanus vir magnæ eruditionis, magnique judicii, secutus illorum auctoritatem, in præfatione, quam Tertuliani operibus præfixit, ita loquitur: *Deprebendimus, inquit, Tertullianum, plerumque gracissare, figuris & constructionibus Gracis utentem, ut Victorini illius sæpe venerit in mentem, quem D. Hieronymus melius græce quam latine scisse scribit.* Sed, uti dixi, facile credo multos esse, quibus hæc oratio non sit placitura, eoque minus, si dicam (ut huic articulo finem imponam) Ulpiano, cum natione Syrus esset, quod ipse testatur, cumque bonam ætatis partem in scholis Græciæ, atque in Rhetorica exegisset (quod ex commentariis in Demosthenem, qui ipsi

tri-

tribuuntur , apparet) longe facilius fuisse Græce, quæ in lingua exercitatus erat, quam Latine scribere, quem sermonem declinante jam ætate didicisse eum oportuit. Non pergam in excutiendis novissimis his Jurisconsultis Græcolatinis, producam modo testimonium Plinii Secundi, quod de aliquo inter eos celeberrimo Javoleno Prisco protulit. Nam libro sexto c. 15. cum rem parum honorificam de eo narrasset, addit hominem turbati cerebri habitum esse. *Est omnino, inquit, Prisco dubia sanitatis, adhibetur tamen consiliis; atque etiam jus civile publice respondet, quo magis quod tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit.* Sunt alia quæ lector considerabit ut digna notari de consummato hoc opere, hoc est arrosionem, circumcisionem, & congeriem particularum, ex novissimis JCrts Græcolatinis congestrarum, in quibus Tribonianus ait, talem à se inventam esse permutationem, qualem apud Homerum Glaucus & Diomedes inter se faciunt, dissimilia permutando, χρύσια χαλκείων, ἐπεὶ τό μ βόια ἐν τε α βόιων.

Hæc enim ipsius verba sunt, veriora fortasse, quam ipse opinatus est. Tertio in omni hac congerie nullum nobis inte-

integram orationem reliquit, sed interruptos potius, atque hinc inde confarcinatos sermones, modo ex hoc, modo ex illo auctore, sine ullo disputationis vinculo aut ductu. Nam ex duobus aut tribus tractatum millibus per diversos auctores factis, ipse ex alio unum, ex alio item sex, & rursus ex alio novem aut decem versus sumit. Plane quasi victori similem se exhibere voluerit, qui ingentem doliorum, cuparumque numerum primum dissolveret, tum deinde ex diversorum generum afferibus aut costis vas aliquod nova forma effingeret. Fuere tamen homines adeo stulti, qui jus Tribonianicū in artem & methodum certam redigere satagerent; non secus quam si Geometra aliquis artificium & proportionem istius de quo loquimur vasis demonstrare conetur. Quarto Tribonianus in coagmentandis his segmentis nullum servavit ordinem, consequentiā aut dispositionem ulla in materia. Nam quando exempli causa de lege Julia & adulteriis, aut læsæ majestatis tractare incipit, primum frustum ex libris Triphonini excerptum ad decimum legis caput, sive articulum pertinebit: secundum ex Javoleno erit, ad sextum caput: tertium ex Papiniano, ad primum, atque ita de reli-

quis:

quis: ita ut lex quæ nunc loco postrema est, prima esse debuisset. Quodque amplius est, ita male cohærent omnia, ita trunca sunt & interrupta, ut aquila noctuæ similibior sit (quod dici solet) quam hæc præceptis à prudente & intelligente aliquo magistro profectis. Quinto cum hæc fragmenta & centones ex libris diversarum partium & sectarum sint de prompta, Sabinianorum scilicet, & Proculianorum, de quibus supradiximus, necessum est, infinitas contradictiones & discrepantes sententias remansisse, quas vulgo antinomias vocant. Nam quantumvis sæpe Tribonianus contrarium jasset, dicatque veterum libros harum contrarietatum plenos fuisse, suos autem iis purgatos & mundos esse, experientia tamen plane contrarium demonstrat. Neque illis hodie alicujus nominis & auctoritatis Doctor est, quin id libere fateatur. Sexto si Tribonianus singularem sollicitudinem conscientiam in transcriptione Jurisconsultorum præfert, testato dicens, nihil à se in Pandectis relatam esse, nisi expresse addito nomine & titulo auctoris, adeo ut multis in locis inscriptio legistotum versum, aut duæ etiam expleat, lex uno verbo contineatur: ut in *l. 2. ff. de incendi. naufr. Gajus libro vi.*

vicesimo primo ad edictum provinciale: Et Cocio.
Iterum in l. 3. ff. de usu & habit. Et clientes.
Rursus in l. 20. ff. de reb. aut. jud. vel surdo, muto.
Et in proxima: vel fatuo. Nihilominus postquam aliquo abhinc tempore hominum aures animosque bonæ literæ aperuerunt, compertum est, Tribonianum, non tantum de suo immiscuisse duo aut tria verba, sed integros etiam versus & sententias, quin paginas etiam, velut in *l. 2. ff. de orig. jur.* quam nihil nisi fabulas & deliria Triboniani esse patet, suppositamque sub falso nomine & titulo Pomponii: huc refer *l. cum indebito. 25. §. 1. ff. de probat. l. 1. de interrogat. act.* Sed ut sine ulla difficultate iudicium hac de re fiat, conferatur solum liber sententiarum Pauli, ante triginta abhinc annos inventus, cum legibus quas Tribonianus inde excerpfit, atque in Pandectas suas retulit, tum apparebit sancta illa & sollicita boni Triboniani conscientia. Quoniam vero nonnulli acriter se his opponunt, quasi per summam injuriam honor Triboniani violetur, volo ex Justiniani verbis ostendere, quid ipse fieri jusserit: Sic enim Imperator loquitur: *Sed in hoc studium vobis esse volumus, ut si quid in veteribus libris non bene positum inveniat, & hoc reformetis, & ordinetis*

moderato tradatis, ut hoc videatur esse verum, & quasi ab initio scriptum, quod a vobis electum & ibi positum fuerit, & nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam scripturam arguere audeat. Et paulo post: Et in tantum volumus eadem omnia cum reposita sunt obtinere, ut etsi aliter fuerant apud veteres conscripta, in contrarium autem in compositione vestra inuoluantur, nullum crimen scripturae imputetur, sed nostra electioni hac adscribatur. Septimo quantumvis Tribonianus sæpe gloriatur, nihil se superfluum, nihil tautologum, nullam sententiam iteratam reliquisse, plurimi tamen loci inveniuntur, non modo reapse inter se conformes, sed verbis etiam & syllabis convenientes, veluti in *l. si debitor. 80.* & *l. si debitor 83. ff. de jure dot. l. si mancipia. 18. ff. de jure dot. & l. pen. §. 3. ff. sol. matr.* Sed quod nunc referam vel imprimis animadvertendum est, tanquam specimen perfecti cujusdam artificii. Nam etsi jus civile Romanorum, aut ad minimum executio ejus præcipue in formulis consistebat, adeo ut nec carnitex munus suum expedire posset, nisi certa verborum conceptio ei recitata esset, formulæ autem istæ ab Imperatoribus Constantinopolitanis erant abolitæ; Tribonianus tamen disputationes librorum suorum iis, quasi utilissima doctrina referat, idque oratione non plena

M

quæ

quæque intelligi posset, sed minutis frustis & fragmentis, quæ sunt tanquam Sibyllæ carmina, aut ænigmata torquendis & divexandis ingeniis omnium optimis facta. Eadem hæc querela juventuti Constantinopolitanæ nobiscum communis fuit. Nam (ut exemplum exhibeamus) quid illos juvare poterant subtilitates istæ actionum directarum, utilium, in factum, & præscriptis verbis, de quibus supra diximus: quando omnis hæc juris pars non nisi in formulis Latinis consistebat, ipsi autem Græce lites agitant: tum formulæ istæ ducentos ante annos à Constantino erant sublatae. Nos vero quam imprudenter faceremus, si uegemus in Justiniani libris hanc disputationem esse frequentissimam, quæ tamen fructum & utilitatem affert omnino nullam.

CAP. XIII.

De successu & auctoritate librorum Justiniani.

Videamus jam quid acciderit, postquam egregii hi libri in vulgus sunt editi. Primum hi libri, ut ut Latine scripti, in Græcia tamen manserunt, ubi prælecti sunt in scholis Constantinopolitana, Berytiensi, aliisque Universitatibus, & consequenter in judiciis usurpati & observati: ita

ta-

tamen ut Imperatores Justinianum secuti aboleverint, mutaverint, & novaverint quicquid ipsis placuit, uti patet ex Novel-
 lis Leonis Imp. qui Imperium tenuit circa annum 740. sunt illæ Græce typis excusæ, & ante duodecim, aut quindecim circiter annos in publicum datæ. Italia interim à gentibus septentrionalibus occupata earum leges & statuta recepit, ac spatio sexcentorum annorum aut nullam, aut exiguam librorum Justiniani cognitionem habuit. Nam leges Gothorum, Vandalorum & Francorum usque ad tempora Lotharii Saxonis perdurarunt, qui imperium accepit circa añum 1125. id est sexcentos annos post leges Justiniani. Prodiderunt enim historici, fuisse istius Lotharii tempore Irnerium sive Wernerium magni nominis & auctoritatis virum, de quo historia ab abbate Urs pergenti composita sic loquitur: Eisdem quoque temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildæ Comitissæ renovavit, &c.

Hic locus testimonium perhibet, Wernerio non magis religionem fuisse his libris manum inferre, ubicunque ei commodum videretur, quam Tribonianus olim

omnia quæ in Pandectis sunt circumciderat, mutaverat, suppleverat. Quicquid autem sit Justiniani auctoritas sic imminuta est, ut Obertus de Orto tempore Frederici Barboroffæ post quadraginta circiter annos in suo de Feudis libro ita scripserit: *Legum autem Romanarum non est vilis auctoritas, sed non adeo vim suam extendunt, ut usum vincant, aut mores.* Accidit eodem hoc tempore res notatu longe dignissima. Nam cum in libris Justiniani, & præcipue in Novellis infinitæ leges & statuta religionem ac disciplinam ecclesiasticam, ejusque exercitium, simulque statum Episcoporum, ac Clericorum concernentia invenirentur, adeo ut de pronuntiatione præcipuorum verborum in Liturgia & sacramentorum administratione regulæ proponerentur; Pontifices Romani, qui à trecentis annis in possessione juris istius & administrationis erant, ægre id tulerunt. Quare Eugenius tertius Gratiano ordinis D. Benedicti monacho commisit, ut ad imitationem Pandectarum Justiniani coacervaret loca quædam ex conciliis collecta, & particulas è scriptis partim Ecclesiæ Doctorum, partim è Pontificum epistolis excerptas: quæ omnia ad amplificationem, incrementum & aucto-

auctoritatem fœdis Romanæ essent accommodata. Hunc librum, *Decreta* nominavit, eumque (quod ipse testatur) in publicum emisit anno 1150. Sed deinceps alii Pontifices supervenerunt, qui primum *Decretales* addiderunt, ac paulatim, ut Justiniani legibus obsisterent, corpus juris Canonici confecerunt: quando (ut ipsi dicunt) majoris ponderis & auctoritatis esse debet lex Ecclesiæ, quam Principum secularium. Inter hæc incredibile est quantum processerit studium librorum Justiniani: post annos enim vix centum, sub Imperatore Barbarossa, quatuor longe doctissimos & excellentissimos omnium qui post vixerunt Jurisconsultos floruisse invenimus, Bulgarum, Martinum, Jacobum & Hugolinum: de quibus Frisingensis in historia de rebus gestis Imperatoris illius Frederici lib. 1. c. 5.

Si vero Imperatores solliciti fuerunt de alendis in scholis suis Doctoribus & Professoribus juris civilis, Pontifices quoque ex sua parte non cessarunt, in colligendis undique prompti & excellentis ingenii viris, qui Canonibus ipsorum studia sua consecrarent. Quamquam

& excellentissimi quique juris civilis Doctores magnis & honorificis stipendiis fuerunt alliciendi; qui utriusque juris doctrinam ita commiscuerunt, ut eorum usus & practica (quam dicimus) prope inseparabilis facta sit. Qua ratione complures ex his Cardinales facti sunt, uti Hostiensis, Bursianus, Zabarella & Panormitanus. Quidam in sedem usque pontificalem ascenderunt, uti Gregorius nonus, Innocentius quartus, & Bonifacius octavus, alique. Hoc modo exteri Principes, qui civitates suas publicis scholis dotare voluerunt, coacti sunt ob hanc mixtionem juris quoque Canonici exercitium recipere, ita ut in pluribus Germaniæ partibus à juris Canonici lectionibus nondum expedire se possint: adeo ad magnitudinem sedis Romanæ exercitium librorum Justiniani accommodatum fuit. Etenim alterum alteri adhærebat, tanquam appendix necessaria. Inde fuit stolidus & barbarus ille mos, qui non ita dudum in Gallia adhuc obtinebat, omnia acta & instrumenta publica Latine consignandi: ita ut miseri homines qui Latine nescirent, quoties scripto committere voluerant aut matrimonii contractum, aut donationem, aut testamentum, necesse ha-

haberent rudi cuidam rabulæ se committere, qui omnia in contrarium sæpe, quam contrahentes voluerant, describebat. Inde erat, quod Parlamentorum decreta latine fiebant, quæ servitus adeo barbara erat, ut Franciscus Rex, cognomento pater literarum expresso mandato id abrogaverit, anno 1539. Causam fuisse nonnulli dicunt, quod loco verborum, quorum hodie usus est, *nous avons deboute, & deboutons*, dici & pronuciari consuevissent ista verba, *debotamus & debotavimus*. Quod ego tamen suo loco relinquo. Dico postremo verum esse, quod omni tempore vel pueris ludibrio fuerint asinitates Canonistarum, unde proverbium est: *magnus Canonista, magnus Asinista*. Hodieque quis est Canonistarum nisi plane truncus & bellua, (quemadmodum semper sub forma humana asini reperti sunt, qui carduis delectarentur) quem studii, seu professionis suæ non pudeat? Nihilominus utrumque jus intra trecentos annos tam inseparabiliter commixtum est, ut non modo in scholis, quod modo dixi, sed in judiciis etiam & auditoriis publicis non hoc pluris, quam illud æstimatum sit. Ita illi qui nobis studium librorum Justiniani adeo tenere commendant, tanquam

omnis scientiæ politicæ scaturiginem, videntur (ut vere loquar) aquam de fonte valde turbido nobis propinare. Sed ut his finem imponamus, aliud videamus notatu dignissimum, quod huic studio accidit.

CAP. XIV.

De miris in libros Justiniani glosfis & commentariis.

CUM magni isti quatuor Doctores & consilarii Imperatoris Friderici glosfas quasdam, & minutas remissiones in libros Justiniani reliquissent, sic eos æmulati sunt successores, ut intra trecentos annos plures tractatus, disputationes, commentarii, consilia, decisiones, observationes, annotationes, repetitiones, singularitates, apostillæ, & alii variorum generum libelli prodierint, quam ante Justinianum mille & quadringentorum annorum spatio. Nimirum volebat unusquisque Doctorum hoc pacto innotescere, & publice celebrari, ut postea à Principibus evocaretur, aut in legum Universitates accerferetur, aut pingvi stipendio ad scribendum consilia, instructiones & monitiones ad instruendas ites conduceretur. Supervenit aliud in-
spera-

peratum infortunium, atque si vere dicendum est, coram Deo & hominibus abominandum. Nam dubia & quæstiones usi vulgarissimæ ita varie à Doctoribus tractatæ & agitatæ sunt, partim ob opinionum diversitatem, partim ob avaritiam & corruptelas, ut omnes rectæ & sanæ conscientiæ viri fateantur, non esse ullam hodie materiam, in qua non evidens contrarietas inveniatur. Baldus adeo, qui inter primos habetur, in præfatione feudorum confitetur, se qui publice docuerit annis septem & quadraginta, adhuc quasi tyro-nem esse. Spinosis his, quæ ut plurimum in consiliis & scriptis Doctorum adhibentur, involucris factum est, ut miseri iudices qui iis uterentur, cum consilia & monitiones tot auctoritatibus suffertas viderent, ultro faterentur, oculos quasi præstigiis sibi eripi, seque non tam ex juris certi & indubii scientia, quam fortuito judicare. Contrarietatem quod attinet, uni nostræ ætatis viro me committo, qui in hac studiorum parte sic fuit exercitatus, ut longo tempore alius nemo. Celebrem illum Andream Tiraquellum dico, qui sæpe in libris suis, quos allegationibus his instructissimos reddit, postquam unanimitatem

& testimonia centum, aut centum & viginti sæpe Doctorem idem sentientium accumulavit, hanc aut similem orationem subjungit: ut videas amice lector, nihil esse in jure nostro non ambiguum, & disputationibus ac controversiis involutum, volo tibi totidem, aut plures recensere, qui sunt in opinione prorsus contraria. Et sub hæc ingentem aliorum Doctorem ordinem pertexit, qui opinionem contrariam defendunt. En tibi miseram conditionem, quæ ducentis annis proximis inter hos Doctores scholasticos visa est, quæ res adeo exosos reddidit, ut tandem non modo pro hominibus tardis, & inconditi cerebri, sed pro Sophistis, rabulis, calumniatoribus & Justitiæ perversoribus haberentur. Nam quod ruditatem turbati ipsorum cerebri attinet, quis est sani sensus & judicii, qui unam paginam legere possit eorum, quæ extra terminos & quæstiones practicas scripserunt, quin aut rideat tanquam in re joculari, aut præ fœditate angantur. Atque si quis tempus in his fallere cupit, is eum sibi laborem sumat, legatque Bartoli dialogum, ubi diabolum introducit cum virgine Maria disputantem, aut ea saltem quæ aut ipse, aut Baldus, aut Barbatias, aut alii ejus-

ejusdem numeri in Pandectarum præfationibus scripserunt. Quin sunt, qui observatum à se dicant, evenire, ut illi qui libris Justiniani in teneriore ætate se applicent, antequam philosophia & bonis literis mentem probe muniverint, facile cerebro turbentur. Atque hic mihi in memoriam venit, quod exempli gratia eos narrare memini de celebri & authentico quodam nostri sæculi Jcto; qui cum publicus Doctor esset in quadam Germaniæ universitate, animadvertit aliquando montem ab Oriente obstare, quo minus Sol emergens è schola videri posset, ideoque continuo Principem adiit, docuitque quantum detrimenti inde accederet Universitati, postulans, ut aut mons submoveretur, aut si id non obtinuisset, sibi abeundi licentia daretur. Hoc ita esse testari poterit is, qui ex ore Principis sæpissime id audivit, qui que apud se tum reputabat, quod de Javoleno supra diximus: ne quis miretur istiusmodi homines judiciis & litibus admoveri. Sed ut aliud potius agamus, neque tristem hic memoriam injiciamus, quam nostro tempore Jcti & majore sui parte, & excellentissimi quique, aut sine Deo, aut summe vitiosi, ac moribus corrupti vixerint: quis

quis est qui nescit, consilia eorum & partium de jure instructiones ita plenas esse obscuritatibus, altercationibus, disputationibus spinosis, allegationibus captiosis, ut non nisi fascinandis judicum oculis, & tegendæ causarum ex sua parte injustitiæ videantur conditæ. Plane quemadmodum sepia atramentum & spurcitiem suam diffundit, ut aquam obscuret, ne ipsa capiatur. Quod autem nonnulli de reliquo boni & rectæ conscientiæ viri dicunt, utile esse juvenes his fallaciis, cautionibus, captioni- bus calumniosis instrui, non ut iis utantur, sed ut ea caveant & evitent, iis ego idem respondeo quod olim Rex Cambyfes Cyro filio dicebat: hominem juvenem qui inimicos fallere didicerit, postea sine discrimine & amicos & inimicos, quoties sit occasio, fallere ac decipere. Porro experientiam illam stultorum magistram judicem facio, annon Cambyfis sententia & tutissima sit & optima in rep. recte instituta. Omitto interim maculam & malam avaritiæ opinionem, quam Doctores non modo vita, sed proverbio, quod semper in ore habent, sibi pepererunt, nimirum, *non querere se doctrinam, nisi que sit de pane lucrando.* Hinc est, quod alii eos Gallice appellent

pellant

pellant. *grippedenieris, escumeurs des bourses, harpies, quafidicas, nummorum raptores, crumenarum evacuatores, harpyjas, alii Latinitate Plautina, argenti extrobronides, nummorum expalponides, quod semel arripides, nunquam postea eripides.* Quamquam non hoc tantum tempore ob avaritiam male audiunt Jurisconsulti. Nam mille amplius anni sunt, cum Ammianus Marcellinus libro tricesimo ita scripsit: *Est genus eorum, ait, qui juris professe scientiam, quam repugnantium sibi legum abolere dissidia, velut vivacis ori impositis, reticenti jugi silentio umbrarum sunt similes propriarum. Hi velut facta natalitia pramonstrantes, aut Sibylla oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum composita tristiores, ipsum quoque venditant, quod vscitantur. Hi ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & Casellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jamdiu leges ignotas cum Euandri matre abhinc seculis obrutas multis. Et si voluntate matrem tuam finxeris occidisse, multas tibi suffragantes absolutionem lectiones reconditas pollicentur, si te senserint esse nummatum.* Hæc sunt Ammiani verba. Sed longum foret enarrare, quid nostro tempore, nec injuria, in hanc rem dicatur.

Hoc

Hoc tantum dicam, quod nostro instituto servit, hoc est ut de libris Justiniani agamus: quemadmodum hortulani violas & caryophyllos suos credunt suaviores emittere odorem, si ad radices eorum alia & cepas plantent, quandoquidem acor & asperitas quam cepæ habent, hoc modo se purgat & consumitur: ita juris Canonici & Sophistarum glossatorum fœtor libris Justiniani junctus omnem hætenus invidiam & indignationem, ob longos processus & lites sustinuit, quasi in ipsis solum causa esset, libri autem Pandectarum interim in pretio, honore & existimatione longe majore manserunt. Verum enim vero si hæc omnia accurate considerentur, ad nostrum institutum directe non faciunt. Nobis enim propositum non est, vitia & corruptelas demonstrare, quæ aliunde exercitio legum supervenerunt, sed intima potius vitia declarare, quæ naturaliter libris Triboniani, & eorum disciplinæ insunt.

CAP. XV.

Modus docendi Doctorum
nostri seculi.

JAM porro his relictis de alio eventu
Jdicendum est, quem quintum ponimus,
hoc est de tot controversiis & contentioni-
bus,

bus, quæ hodie inter Doctores eruditissimos, atque in bonis literis educatos & exercitados, quique se purgatæ Jurisprudentiæ professores nominant, intercedunt. Quis non videt maximam contentionum inter ipsos partem esse in disputationibus Grammaticæ Latinæ? Nam ob difficultatem, quæ nonnunquam est in rudi & scabro sermone novissimorum Jurisconsultorum Græcolatinorum, alius hoc vel isto modo eum intelligi debere contendit, alius contra aliter accipi debere defendit: atque ad eam rem exempla & auctoritates Ciceronis, Cæsaris, T. Livii adhibent, qui aliter hæc acceperint. Uno verbo maxima pars librorum ab ipsis scriptorum ita scatent citationibus ad Grammaticam pertinentibus, ut pragmatici per contemptum & fastidium usitato sermone *Humanistas & Grammaticos* eos vocitent. Plane in Academiis nostris duo hodie genera, & quasi partes sunt *Legistarum*, quorum alii *Bartolista & barbari* nominantur, alii *Humanista, purificati, & grammatici*: atque horum in numerum nonnulli referunt Franciscum Connanum, dicuntque ejus opera præter rem referta esse disputationibus etymologiam, proprietatemque verborum, & locutionum latinarum

rum explicantibus, in quibus tamen fastidiosi & delicati etiam homines vix operæ pretium inveniant. Huc aliud etiam pertinet, quod sexto loco licet numerare. Nam ex archetypo librorum Justiniani, quod Irnerius (ut supra diximus) divulgavit, innumera exempla transcripta, ac per scholas in hanc usque diem disseminata sunt. Post, cum Dux Florentinus, Cosmus Medicæus, ante quindecim aut viginti annos autographum imprimi permisisset (id enim ante istum diem, non secus ac sanctæ & pretiosæ reliquiæ solent, servabatur, nec nisi raro, atque adhibitis facibus, qui mystagogismos est monstrabatur) tanta diversitas & discrepantia inter exempla & istud autographum reperta est, ut id doctissimos quosque nostri seculi homines turbaverit. Nam primo infinita sunt loca in autographo affirmative scripta, in vulgata editione negative: è contrario non pauciora sunt, quæ in isto negativam, in hac affirmativam vim habent. Non opus est exemplis, cum scholæ juris novis his disputationibus nunc redundant: adde quod magna pars horum locorum à doctis viris observata est, inter quos existimatione primus est Antonius Augustinus Hispanus. Secundo ingens

le.

locorum numerus reperitur, in quibus id quod in autographo actori tributum est, in altero ad reum refertur: quod istic de herede, id hic de legatario dicitur: quod illic genere masculino, id hic fœminino efferitur. Quid facient miseri juvenes in hac confusione & perplexitate, nisi idem quod Doctores: qui dum in contrariis opinionibus & sententiis persistunt, scholæ contentionibus & rixis repletæ sunt, non modo in rebus exigui momenti, verum etiam in præcipuis disciplinæ capitibus. Inde alius nec injucundus ludus pragmaticis nostris ortus est, qui hujusmodi disputationum capitales sunt inimici. Nam quia magna pars regularum & maximarum in praxi receptarum vulgatæ editioni innituntur: quoties ipsis autographi Florentini auctoritas objicitur, mox exclamant, hoc esse fundamenta totius disciplinæ evertere, eaque ad prima literarum elementa redigere. Quod si è novis Doctoribus, quos purificatos & Pandectarum reformatores appellant, aliquis in eorum sit consortio, sive Florentinum exemplar citet, omnes contra illum, ceu hereticum, conspirant. Neque differendo in alteram partem quicquam proficere licet, scilicet in

N

omni-

omnibus actis & instrumentis ad autographum esse recurrendum, & juxta illud omnia exempla emendanda: idque adeo factum esse, cum aliquando inter Bartolum & Baldum controversia veram loci alicujus lectionem concernens incidisset, missosque Pisam, qui autographum inspicerent, quod eo tempore illic servabatur, post Florentiam est delatum. Quantæ sint hæc à quindecim aut viginti annis inter excellentissimos & probatissimos nostri seculi Doctores turbæ! sed alia ex parte formidabiliores etiam supervenerunt. Nimirum bonæ literæ & scientiæ postquam singulari Dei beneficio restitutæ sunt, animos Doctorum in iis exercitatos sic exacuerunt, ut partim ingenio & acumine suo, partim veterum Codicum adjumento ingentem vitiorum & erratorum numerum detexerint: quæ plagas & ulcera ipsi appellant, eaque in editione vulgari hæere confirmant. Qui hoc genus chirurgiæ primi instituerunt, sunt, ex Gallia Gvilhelmus Budæus, ex Italia Andreas Alciatus, & Germania Gregorius Holoander. Post hos numerus ita auctus est, ut si adhuc aliquot annos in applicandis emplastris pergent, quæ ipsi observationes, emendationes

nes

nes, transpositiones, lituras & mutationes appellant, Pandectarum corpus densius iis obiectum iri credibile sit, quam nullus unquam fuit æger venerea lue affectus: adeo ut ipse Justinianus, si redeat, vix opus suum agniturus sit, modo ne prorsus, ut alienum, repudiet. Aliud etiam malum est, quod ex centum hujusmodi correctionibus & mutationibus vix quatuor reperiuntur, de quibus hi docti viri consentiant: quin ita inter se disputant & digladiantur, ut miseri juvenes dubii, & tanquam inter cælum & terram, quod proverbio dicitur, suspensi hæreant. Adde quod ipsi Doctores fatentur, non esse hæc maximam partem, nisi conjecturas, aut simili scriptura, aut dimidiatis literarum ductibus, aut muscæ pede, aut conformitate & similitudine alterius loci innixas, aut in universum aliam quandam suspicionem. Quod amplius est, novum hoc bellum non modo vulgatis libris, verum etiam autographo Florentino motum est. Quod si conquæramur, inventum sic his rebus distineri, ut interim egregiam practicæ & usus doctrinam negligat, respondent Doctores, esse in omni scientia necessarium, ut de correctâ & emendata lectione prius consentiamus,

N 2

, quam

quam firmam aliquam regulam statuamus. Neq; hodie quisquam est, nisi plane omnium ignarus, quin fateatur, fuisse antehac in vulgari editione maximum numerum fœdissimorum errorum, quæ tam ex libro Florentino, quam ex inventionione & conjectura Doctorum nostræ ætatis felicissime & verissime sint correctæ. Interim ex his judicare licet, quænam sit hominum nostrorum felicitas, qui meliorem ætatis partem in studio horum librorum consumunt, quorum maxima pars aut abrogata, & extra usum est, aut perturbationis & confusions plena, aut contrarietatibus & antinomiis referta, aut vitiis & erratis infecta, aut per correctiones & mutationes, quæ ut plurimum fiunt, in dubium & controversiam vocata. Præterea ut ex animi sententia & vere quamur, vident omnes, neque artis excellentia, neque voluptate quæ ex ea percipiatur, tot homines ad hæc studia excitari (quod in reliquis artibus liberalibus evenire cernimus) sed sola spe commodi & questus: quemadmodum Vespasianus dicebat, odorem lucri ex qualibet re bonum esse. Annon autem mira res est, quod in numero tam infinito, tanta ingeniorum præstantia, & tanta in labore pertinacia, tam paucos

vide.

videmus homines in hoc studio excellentes? Nam in tot Universitatibus Galliæ Italiae, Germaniæ, Angliæ, Hispaniæ, Scotiæ, aliarumque regionum quam paucos Doctores numerare licet, qui fama & existimatione reliquos exsuperent. Quid est quod plurimi semper juvenes nobili & generoso animo præditi, cum temporis aliquantulum in libris Triboniani consumpserint, plane offenduntur, seque ad aliam quandam scientiam applicant: aut si necessitate huic affixi tenentur, semet tamen quoties possunt ei suffurantur, ac tempus in philosophia & historiarum lectione, aut quovis alio studio libentissime consumunt. Exempla ex ætate nostra sumere malo Guilielmi Budæi, istius Galliæ nostræ ornamenti, Lazari Baiffi, Antonii Augustini, aliorumque insignium virtute, ne opus sit, inter antiquos Tertullianum quærere, qui cum Jurisconsultus (ut Eusebius refert) magnus & celebris fuisset, abstinuit ea arte, ut religionis studio totum se dicaret: cujus exemplum ab iis observari velim juvenibus, qui Deum timent ac diligunt. Nam abyssus hujus studii & disciplinæ Tribonianæ tantus est, ut qui semel in eum incide-

rit , nunquam se postea expedire valeat , ut vel unam de die horam , vel unum de hebdomade diem legendæ sacræ scripturæ impendat: hoc tamen studium illud est , cui excolendo sine controversia homines facti sunt , non legendis hujusmodi libris Triboniani. Quicquid sit, fatis causæ videmur habere, ut de bona hujus studii correctione cogitemus: præsertim cum hæc non externa sint vitia, aut corruptiones aliunde accedentes, quales ex barbarie & ignorantia bonarum literarum in Theologiam, Medicinam, Dialecticam, aliasque artes liberales esse illatas omnes nuper deplorabant. Nos enim de vulgatis querelis, quæ ante annos circiter quadraginta aut quinquaginta contra sophisticas barbarorū artes cœptæ sunt, non loquimur, neque de asinitate aut barbarie Canonistarum, nec de luxuriosis juvenum moribus, nec de avaritia & impudentia quorundam Doctorum, qui graduum & honorum scholasticorum mercatum exercent, eosque pretio, tanquam mercem, publice cauponantur, nec de summa pretii honorum istorum à Pontificibus constituti (quos nonnulli pro patronis Universitatum istarum habent) quod ad summam trium

um

um millium tyronicorum accedit. Nos de naturali vitio loquimur, quod in disciplinæ materia & substantia hæret, quodque longe difficilius corrigitur, quam corruptiones quæ extrinsecus & per accidens e-
venerunt.

CAP. XVI.

Responsio ad objectiones
quasdam.

COmplures tamen, nec sine auctoritate & fama viri objectiones & difficultates nobis movent, quibus respondere convenit. Alii vetus Alcibiadis dictum citant, quod Thucidides scriptum reliquit, eos homines tutissime vivere, qui suis legibus ac moribus contenti sint, quanquam sit, ubi iis contradici possit: tum quod Plato sæpius ait, rem perniciosam esse, si juvenes afuescant contra leges in patria sua receptas disputare. Alii dicunt, non se ignorare vitia quæ sint in hoc genere studiorum, sed ob temporum infelicitatem de remediis desperare: estque ipsorum sententia, oportere velut gangrænam, ea relinquere intacta: Satius esse miserum hoc corpus sustentare potius, dum possit durare, quam remediis morbum ejus irritare. Cæterum libros Triboniani ob certamina

& controversias ex iis ortas non esse rejiciendos: cum præsertim eadem ratione condemnanda forent Philosophia, Medicina, & ipsa Theologia, in qua & plures sunt dissensiones, & longe damnosiores quam in aliis omnibus disciplinis & studiis. His ego respondebo: primum, non esse profecto privati munus in rep. manum immittere: sed esse boni civis, si quid vitii animadvertat, magistratui id indicare, eoque magis, si remedium sciat dare. Deinde officium magistratus esse, si vitium in rep. sua videat, ut ut difficilis sit sanatio, sapientum tamen consilia & sententias exquirere, quo facto remedia adhiberi possint: exitum vero & finem Deo committere. Adde quod nostro tempore mala vidimus, & specie & re ipsa centies incurabiliora, quæ tamen paulatim emendationem receperunt. Tertio respondeo: si Justinianus suo tempore tenebris & ignorantia pleno ausus est manum ac flammam tot, tamque pretiosis legum Romanarum libris & Jurisconsultorum scriptis injicere; hoc tempore, quotot; tamque excellentia ingenia, ac rebus civilibus adeo apta Galliæ concedere Deo placuit, haud injuria licere hos libros invadere, quæ omnium sanorum judicio antiqua-

quorum scriptis non magis, quam æs auro possunt comparari. Hoc unum forte metuendum est, ne nimii admiratores Justiniani præ dolore animam ponant: quod olim Lycurgus fecit, qui cum ægre ferret leges suas à Lacedæmoniis non nullis in locis corrigi, in solitudinem abiit, ibique fama contabuit. Respondebo præterea, quod contentiones attinet, quatuor esse differentias contentionum, quæ in libris Justiniani, quæque in aliis sunt artibus. Primum aliarum artium disputationes versantur tamen in rebus ad usum vitæ spectantibus, veluti in Philosophia & Medicina: nostræ vero maxima ex parte in sermonis & linguæ Jurisconsultorum Græcolatinorum intellectu vertuntur. Secundo aliæ disputationes in argumento integro versantur: nostræ vero inter tot frustra, fragmenta & schedas maxima ex parte non nisi conjecturis & divinationibus nituntur. Tum quod Theologiam spectat, est quædam differentie ratio magni ponderis & efficacie. Nam Deo concedente contrariæ circa religionem partes sunt: quandoquidem ad castigandam improborum ingratitude diabolo permittit, ut

doctrinæ suæ per quædam scripturæ sacræ loca colorem & umbram faciat. Nec fieri potest, quin in agro Dei (quod ipse Servator ait) & malæ & bonæ sint herbæ: in horreo ipsius & triticum & lolium: in reti ipsius boni malique pisces: atque, ut Paulus ait, necesse est hæreses esse, ut electi dignoscantur. Sed Dei voluntas expressa & declarata non est, ut in legum studio sint necessario contentiones, non magis quam in agricultura, aut architectonica, aut pictura, aut sutoria, aut sartoria arte. Deus enim solem quidem suum bonis malisque illucescere sinit, sed non omnibus æque spiritum sapientiæ suæ ad intelligendam scripturam largitur: quin expresse declarat, se magnos & sapientes eam celare, donare autem parvis & humilibus.

CAP. XVII.

Dissertatio de secunda aut adversa fortuna, quæ Galliæ per libros Justiniani accessit.

UT finem denique faciam, respondeo Galliæ regnum octingentos annos per Dei benignitatem floruisse, cum libros Justiniani nec magni faceret, nec exerceret. Nam plures quam trecenti anni non sunt, quod exercitium hujus studii Galliæ fuit

fuit cognitum : neque Doctores hujus disciplinae alpes transferunt, nisi diu post instaurationem Irnerii, de qua diximus. Quamquam propter longam Romanorum dominationem vestigia quaedam eorum juris videntur remansisse, aliquo etiam post tempore quam Franci regnum occupaverant. Aymoinus enim libro quarto, c. 28. de Regis Dagoberti primi temporibus, circa annum 643. loquens his verbis utitur. *Idcirco in publico Francorum conventu à quibusdam proceribus secundum leges Romanas (qua sanciuunt à paterna eos decidere hereditate debere, qui noluerint interfecti necem vindicare) omnibus paternis exspoliati sunt bonis, atque inanes relictii. Et Gregorius Turonensis lib. 4. cap. 24. de filiis Clotarii primi loquens, circa annum 570. à Gontrano (is filiorum istorum unus fuit) Celsum quendam patricium esse creatum ait, eumque describit: In certis tumidum, in responsis oportunum, & juris lectione peritum. Porro c. 46. de quodam Andrachio loquens, sic ait *Ad studia literarum positus bene institutus emicuit? nam de operibus Virgilii, legis Theodosiana libris, arteque calculi ad plenum eruditus est. Sed fuisse in existimatione istos libros, idque postquam Romanorum memoria per Francorum dominatum extincta est, nusquam traditur**

ditur. Argumento etiam hoc est, quod Franci, cum è patria sua Germania profecti Galliam occupassent, legès quoque suas intulerunt, quarum reliquias in latinam linguam translatas, eodem volumine comprehensas videmus, cum legibus Gothorum, Vandalorum, Longobardorum, aliarumque nationum septentrionalium. Atq; de Francis animadvertenda sunt, quæ in præfatione legis Salicæ scripta extant. *Gens Francorum inclyta cum adhuc ritu teneretur barbarico, dictavit Salicam legem per proceres illius gentis, qui tunc temporis ejusdem erant rectores. At ubi Deo favente Rex Francorum Chlodoveus, florens & pulcher, & inclytus, primus recepit Catholicum baptismum, & deinde Childebertus & Clotbarius in culmen regale Deo protegente pervenire, quidquid in pacto minus habebatur idoneum per illos fuit lucidius emendatum, & sanctius decretum. Longo post tempore Theodoricus (ut habet prologus legis Baiuvariorum) Rex Francorum cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante jussit conscribere legem Francorum & Alamannorum, & Baiuvariorum unicuique genti, quæ in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit quæ addenda erant, & improvisa & incomposita refecavit, & quæ erant se-*

secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quicquid Theodericus Rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthac Childebertus Rex inchoavit, sed Clotharius Rex perfecit. Hac omnia Dagobertus Rex gloriosissimus per viros inlustres Claudium, Chadum, Indomagum & Agilulfum renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti scripta tradidit, quæ usque hodie perseverant. Hæc legum nostrarum conditio fuit sub Merovingiis, quæ prima Regum stirps est, duravitque trecentos circiter annos. Carolum Magnum quod attinet, audiamus quæ de eo narrat Eginardus ipsius Cancellarius.

Hoc testimonio ostendit Francos tempore Caroli M. nec scivisse quid essent leges Justiniani: tum postea per quingentos annos temp. sine illis administraverunt, non minore fortassis cum Justitia, & immane quanto paucioribus litibus. Quod ut verum esse pateat, Ludovici Regis cognomento Sancti tempore tam paucas fuisse lites accepimus, ut ipse Rex litigantes audiret, eorumque controversias in eam podrimeret. Nam Jonvillæus, qui

qui valde familiaris fuit Regi, sic ea de re loquitur, historiæ suæ cap. 94. Solebat, inquit, imperare Domino Nellio, Domino Suefsionensi, & mihi, ut judiciis quæ ad portam appellantur, operam daremus. Tum mittebat qui nos ad se accerferet, quarebatque ex nobis, qui statu res esset, ecquod esset iudicium, quod sine ipsa exerceri non posset, ac sæpe accidit, ut re per nos ad ipsum delata, litigatores ipsos ad se accersiri imperaret, causamque ex bono & æquo disceptaret. Sæpe numero in saltum Vicennam animi causa exhibat, viridique in cespite ad quercus alicujus radicem considens, sibi nos assidere & si quis negotii quid haberet, eum ad se vocari jubebat. Quinetiam ipse clare pronunciabat, si quis litem & adversarium haberet, ut accederet, ut justa sua exponeret. Tum si quis accedebat, Rex attente ipsum audiebat, ac re cognita sententiam ex bono & æquo pronunciabat. Interdum negotium dabat Petro Fontaneo, & Godefrido Vitellio, ut litigatoribus operam darent, & causas disceptarent. Vidi etiam aliquoties cum bonus ille Rex Lutetia in hortum suburbanum exiret, tunica mediocri indutus: ibique mensam tapeto instrui temperabat. Tum silentio factò introduci ad se litigatores jubebat, causasque suas agere, jusque ex tempore reddebat. Hæc Ionvilleus: è quibus colligere licet, fuerint non eo tempore tot causæ & lites. Tum qui hæc

hæc leget non mirabitur in maxima Helvetiæ parte, aliisque in locis adhiberi judiciis homines, qui nec de Baldo, nec de Justiniano quicquam narrari audiverint. Huc referri potest quod Xenophon ait, obtinuisse in rep. Persarum, ut ex iis qui militaria munera sustinuisent, deligerentur, qui in juventute accuratius essent instituti, cumque ætatis annum quinquagesimum quintum attigissent, rerum civilium ac criminalium supremi iudices constituerentur. Sed nihil opus est inde è Persia hujusmodi institutum accersere. Nam prima constitutio Parlamenti Parisiensis (ea contigit anno 1294. sub Rege Philippo Longo) hæc fuit: ut una pars iudicum seu consiliariorum esset ex Prælatiis, altera ex Baronibus, tertia ex clericis & laicis, iisque tam equestri dignitatis, quam plebejæ fortis, quique aut nulla, aut tenui literatura essent imbuti. Testis est doctissimus Guilielmus Budæus in annotationibus suis ad Pandectas, ubi sic loquitur: *Eadem constitutione cautum esse comperimus (quod minus mihi crederent isti, qui omnia in scientia juris ponunt) ut tertium genus iudicum in eo tribunali ex laicis, clericisque constaret. Laici autem partim ex equitibus, id est equestri ordine præditis militibus, partim*

partim ex promiscuo genere hominum adsumerentur, quos omnes nominatim ibidem adnumeratos legimus, titulis eorum atque appellationibus nihil literaturæ præferentibus, nisi humanioris fortasse, & veluti miscellanea. Præterea in confirmatione academiæ Aurelianensis anno 1312. facta, invenio Regem Philippum Pulchrum confirmationis auctorem dicentem: non modo regnum suum moribus & jure non scripto regi ac gubernari, verum etiam iis in locis, ubi receptum est jus scriptum, incolaseo jure non teneri; teneri autem consuetudinibus, ad exemplum & imitationem juris scripti introductis. Ceterum ait, super negotiis & causis forensibus regnum nostrum consuetudine moribusque non jure scripto regitur, licet in partibus regni quibusdam subjecti ex permissione progenitorum nostrorum & nostrarum juriis scriptis utantur. In plaribus non ut juriis scriptis agantur, sed consuetudine, juxta juris scripti exemplar moribus introducta. Et paulo post: Non putet igitur aliquis nos recipere, vel progenitores nostros recepisse leges quaslibet, ex eo quod in diversis locis & studiis regni nostri per scholasticos legi sinantur, &c. Atque hic non possum non meminisse historiæ notatu dignæ de magno isto Hungariæ Rege Matthia Corvino, qui ante annos circiter centam

gnavit. Antequam reciperet leges Romanas, inquit historia, paucae erant lites, eaque parvo temporis spatio, sine proluxa cognitione dirimi poterant. Accidit ut in matrimonium Rex acciperet Ferdinandi Neapolitani Regis filiam, quam in Hungariam adduxerant & comitati sunt, una cum primariis viris compluribus, celebres aliquot & clari Doctores ex conlino regio. Hi Doctores cum saepius Rege praesente honorificam legum Justiniani mentionem facerent, praedicarentque quam profunda sapientiae mysteria in iis reperissent, per suaserunt ei, ut disciplinam & exercitium illarum in suas provincias reciperet. Re constituta vocati sunt ex Italia eruditissimi in his libris Doctores & Professores. Quid eventit? In locum quietae a litibus tranquillitatis, qua fuerat usa Hungaria, exiguo tempore omnia causis & calumniis repleta sunt, perinde quasi legum Doctores isti contraversias & lites ad se traxissent, quemadmodum Caecias nubes attrahere dicitur. Tandem, ut paucis dicam, Rex, quo tranquillitati & quieti subditorum consuleret, coactus est & libros Triboniani, & hos Doctores e regno ejicere, eo cum privilegio, ne quis in posterum de iis loque-

O

loque-

loqueretur. Et revera mirum est, in provinciis, ubi libri Justiniani auctoritatis plurimum habent, quam ubertim lites & causæ proveniant & propagentur. Quin videtur Justinianus libris suis non aliter caufidicos & rabulas progennare, quam Cadmus olim seminatis draconis dentibus bellatores produxit. Neque negari potest, tam in Italia quam in Gallia id experientia probari. Ex diverso in quibusdam Germaniæ locis, & præcipue in Helvetia, ubi parum auctoritatis & pretii his libris tribuitur, nec centesima litium pars invenitur, nec millesima pars caufidicorum scribarumque. Nam qui in Germania versati sunt, narrant in maximis & pulcherrimis civitatibus, veluti Argentorati, Norimbergæ, Augustæ Vindelicorum non plures esse ad omnes lites quam octo aut decem procuratores, advocatos vero etiam pauciores. Tum omnis ista regio, quæ duplo major habetur quam Gallia, unum habet supremum iudicium in civitate Spirensi, cum in Gallia octo, aut decem videamus: nec curias subalternas, seu præsidiales enumerem, quæ quotidie augentur: neu parva illa iudicia dicam, quæ in singulis pagis sunt, quæque nisi in Gallia nusquam

quam reperiuntur. Quid dicam, in solo Parisiensi palatio decem & novem, aut viginti esse loca, in quibus continenter causæ agitantur. Plane ut vetus Arcesilai dictum apud nos verum inveniatur, quemadmodum ubi pharmaca & medici multi sunt, ibi multi reperiuntur ægri, ita ubi leges & magistratus sunt plurimi, ibi nequitia & iniustitiæ plurimum inveniri: quod tamen virorum bonorum & honestorum, qui in hoc sunt numero, pace & veni adixerim. In hac sententiâ Plato scribit, certum esse corruptæ reip. signum, si multi in ea sint iudices & Medici. Quod si Philippus Pulcher (qui primus Universitates in Gallia constituit, quique, ut velut horreum haberet, quolitium, quas in Universitatibus seminaverat, fruges congereret, palatium Parisiense ædificavit) consilium Catonis Censorini secutus esset, ac aditus auditoriorum muricibus stravisset, nescio annon rectius de populo suo meritis fuerit. Quod si antiquis Gallos respicimus, Druidas Cæsar refert solitos in conventibus suis totius provinciæ controversias dirimere, eoque non nisi uno in loco, & certo anni tempore convenisse. Mihi quidem Isocratis opinio valde probatur, optimas esse leges, quæ

O 2

lites

lites quam paucissimas producant : nosque fortasse non minus felices essemus, si pauciora de legibus scripta & disputationes haberemus. Nam uti Rex Charilaus de Lycurgi legibus dicebat, non indigent legibus multis qui non multo sermone utuntur. Quo pacto nescio annon convenientius & magis salutare futurum sit, prudentiæ & iudicio hominum sano sensu & intellectu præditorum, quique rei iudiciariæ sint periti, potius committere privatarum maxima ex parte controversiarum decisionem, quam de unaquaque legem statuere velle, quæ res ut infinita, sic impossibilis est. Lycurgus quoque referente Plutarcho exiguos illos & pecuniarios contractus, quique propter usum vitæ subinde immutantur, præstare censebat scriptis legibus non comprehendi, neque immobilibus consuetudinibus illigari: sed permittendum, ut pro ratione temporis auferentur, diminuerenturve, secundum probe institutorum hominum arbitrium. Hæc ipsissima sunt Plutarchi verba. Ac quis nescit, innumeras quotidie sententias in Gallia pronounciari, quæ legibus & constitutionibus Justiniani omnino sint contrariæ: tum plurima Parlamenta expresse de-
cla-

clarasse, nolle se iis subjici. Et quod amplius est, quis nescit, non modo pronunciari à Parliamentis sententias inter se aduersas, quod in earum volumine magno cum dedecore Parliamentorum cernitur, sed in nonnullis Parliamentis auditoria etiam contrarias sibi invicem sententias dedita opera proferre. Alia ex parte quis nescit, duas tertias partes advocatorum, qui Justiniani doctrinam jactant, nec centesimam ejus partem aut intelligere, aut omnino legisse; nec eorum scientiam alium de esse, quam à veteratoria quadam verusitia, quæ longo & continuo judicii alicujus usu comprehenditur.

CAP. XVIII.

Sententia de spe alicujus emendationis.

Postremo si in hac quæstione id sequi volumus quod D. Paulus scripsit, facile quid sentiendum sit inueniemus. Nam in priore epistola ad Corinthios de litibus & controversiis loquens, quæ inter Christianos oriebantur, eos non ad magnorum & subtilium Jurisprudentiæ Doctorum subsellia ablegat, sed ad homines qui sensu naturali valeant, quique supra omnia De-

um noscant & timeant, utut non sint ita docti. Judicat præterea, Christianos, si de universo mundo, adeoque de angelis rebellibus sententiam laturi sint, longe magis idoneos esse, ad lites & controversias inter proximos ipsorum dirimendas. *Secularia igitur judicia, inquit, si habueritis, contempribiles qui sunt in ecclesia, illos constituete ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Si non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? Sed frater cum fratre judicio contendit: & hoc apud infideles. Hoc autem revera est contendere coram infidelibus, barbaris & profanis, eosque controversiarum nostrarum iudices facere, si in omnibus quæstionibus & difficultatibus nostris ad legem aliquam Codicis recurramus, conditam à tyranno omnium fortassis deterrimo, & maxime infami: quæ res pagano etiam Imperatori Opilio Macrinus indigna visa est, quemadmodum supra diximus. Et D. Hieronymus in epistola ad Oceanum de divortio ex causa adulterii loquens: *Aliæ, inquit, sunt leges Cæsarum, & hæc Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcepit.* Et Lactantius Firmianus libro quinto de Justitia c. II. ubi detestatur aliquos*

Juris-

Ictorum nostrorum, qui contra Christianos scripserunt, inter alios Domitium Ulpianum nominat, qui rescripta Principum nefaria collegerit, ut doceret, quibus pœnis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur. Tum hæc verba subjungit: *Quid iis facias, qui jus vocant carnificinas veterum tyrannorum, aduersus innocentes rabide sevientium? Et cum sint iniustitia crudelitatisque doctores; justos se esse tamen, ac prudentes videri volunt, cæci & hebetes, & rerum & veritatis ignari.* Interim ne nimium laxemus frena licentiæ in omnibus causis judicandis, utile foret (meo quidem arbitratu) hoc in primis tempore, quo placuit Deo Solonem illum Galliæ nostræ concedere (magnum dico Michaellem Hospitalium) convocare Jurisconsultos complures, simulque homines reip. gnaros, totidemque advocatos & pragmaticos, iisque injungere, ut conferant in unum, quicquid elegerint & excerpserint tam ex libris Justiniani (unde pulcherrima & optima quæque conquirere poterunt, qui revera thesaurus erit inæstimabilis) quam ex libris Philosophorum, & denique experientia, quam ex usu rerum sibi peperint. Hoc modo imitabimur magnum illum

illum Julium Cæsarem, de quo Svetonius sic scribit: *Jus civile ad certum modum redigere, atque ex immensa diffusaque legum copia optima quæque, & necessaria in paucissimos conferre libros.* Atque inter hæc convenientissimum & dignissimum erit Christiano legislatore, non negligere quæ ex lege Moysis extrahi & seligi possunt, non quidem ex iis quæ statutum, formamque & gubernationem reip: Judaicæ concernunt (quæ aperte adventu Christi Jesu sublata est) sed ex illis quæ nituntur rectitudine, ratione & æquitate naturali, quibus omnes homines, tam ii qui ante Moysen, quam qui post vixerunt adstricti sunt: quam naturæ legem veteres Pagani, aut jus gentium sive populorum nominarunt. Esset enim arrogancia intolerabilis, & indigna hominibus qui Christi nomen ac titulum sustinent, laudare & venerari leges paganorum, Romanorum, interque eos maxime infamium & turpissimorum (uti diximus) tyrannorum, atque interim eas leges adspernari, quas divina sapientia constituit ad populum suum, suamque remp. gubernandam. Hujusmodi ergo conventui & concilio consequens esset, ut isti negotio præferti

Et unum aut duo bona volumina vulgari & intelligibili lingua conficerent, tam de jure publico, quod negotia status & coronæ spectat, quam de omnibus juris privati partibus. Atque hac in re ubi commodum ipsis videretur jus Justiniani sequerentur, & ad statum formamque reip. Galliæ (quod ab initio diximus) omnia referrent, Ne quis autem existimet novum hoc & nimis audax esse inventum, audiamus quid Philippus Cominæus de Rege Ludovico undecimo narret lib. 9. *Totus igitur mente & animo in hoc erat, ut optimis legibus Gallia constitueretur, & litium forensium tolleretur prolixitas. Et initio quidem Senatui, quæ ipsorum lingua Parlamentum vocatur, securim aliquam injecit, non quidem ut eorum vel auctoritatem, vel numerum imminueret: sed variis modis decreverat illorum fidem & administrationem explorare. Volebat etiam ejusdem generis pondus & mensuram obtinere per omnem Galliam, & consuetudines omnes ad eandem normam conscriptas in volumen aliquod redigi patrio sermone, ad evitandum fraudes & explicationes advocatorum, quæ majores profecto sunt in Galliis, quam in quavis alia regione, qua mihi quidem nota sit, atque hoc ipsum tota fere nobilitas liquido testari potest.*

potest. Hæc historici verba sunt, interprete Sleidano: Obtestor autem lectorem, ut in hoc de administratione justitiæ emendanda sermone secum recordetur, Ciceronem ante annos circiter mille & sexcentos similem operam suscepisse. Nam cum varietatem & confusionem tot legum Romanarum videret, cumque in primis animadverteret, jus civile (uti supra monuimus) nihil aliud esse, quam jus particulare, ad tuendam civitatis Romanæ prærogativam, non habita naturalis æquitatis ratione, plures libros composuit, eosque inscripsit de legibus: qui tamen maxima sui parte aut perierunt, aut adhuc latent. Quorum primo accurate demonstrat, ad condendum jus civile requiri, ut neq; Græcus quis sit an Romanus, neq; Prætorem neq; Consulem respiciamus, sed justitiam & æquitatem tanquam finem nobis proponamus, utq; bonis rationibus usi leges cunctis toto mundo nationibus accommodas & aptas effingamus. Atque ut verum dicam, videmur mihi pulchre hic usurpare posse, quod Plutarchus refert, Cæsarem, cum aliquando vidisset qui cercopithecis & caniculis delectarentur, quæ sive, parent-

nè ipsorum uxores: huc enim naturam ad
 amandum pronam debere conferri. Eo-
 dem modo naturale illud desiderium quod
 in nobis est, ut discere aliquid, & ratioci-
 nari desideremus, non debet impendi re-
 bus ita humilibus, vilibus & exiguæ utilita-
 tis, quam sunt maxima ex partetricæ illæ,
 & difficultates Legistarum nostrorum; sed
 potius rebus excelsis, atque ad vitam huma-
 nam utilibus, quales exempti gratia hæc & si-
 miles sunt disputationes. Debeatne libertas
 in eondendis testamentis tolli, quod in po-
 tissima Galliæ & Germaniæ parte factum
 videmus, an permitti potius, quod iis in
 locis obtinet, ubi jus civile viget. Sitne
 rationi conveniens illud Romanis. inco-
 gnitum jus primogenituræ; itemque sit-
 ne restringendum ad minus aliquod com-
 modum juxta numerum liberorum? U-
 trum ex duobus his æquius videatur,
 parapherna, an dotalitium (*dowaire*) quod
 in Gallia utimur? Quale jus naturalibus li-
 beris concedi possit, deq; legitimatione eo-
 rum? An jus retracto Romanis aut incogni-
 tum, aut parum notum, rationi sit consente-
 neum? In numeræ sunt aliæ hujusmodi
 que

quaestiones innixae aequitati naturali, tum
 digniores quae hominum ingenia exerce-
 ant, quam illae quae in vanis literarum &
 syllabarum minutis, & ut plurimum in pe-
 de muscae vertuntur: quales sunt in qui-
 bus juvenus nostra consumitur, perditque
 in flore fructum. Compositis igitur duobus
 tribusve his voluminibus, oporteret ju-
 venes, cum in bonis literis, scientiisque
 atque imprimis in Philosophia morali ad
 annum usque vicesimum primum aut se-
 cundum sese exercuissent, in scholam ali-
 quam ad unum, aut duos annos mitti, ubi
 eximius aliquis JCrus de legum aequitate
 disputaret ac differeret. Ab hinc practicae &
 exercitio incumbere, ducti & exercitati
 hoc modo, hac institutione, quam priscis
 Romanis in more positam fuisse supra dixi-
 mus. Hoc pacto juvenibus occasio praer-
 beretur, per intervalla divertendi ad alia
 quaedam studia, veluti scripturae sacrae,
 philosophiae, aut historiarum. Ita finem
 & exitum studiorum suorum attingerent,
 non (quod in pragmaticorum maxima
 parte fieri videmus) ut lites propagent &
 multiplicent, sed ut ad pacem, concordiam,
 tranquillitatemque civium, atque ad
 Dei

Dei honorem & gloriam omnia referant:
 quem ego supplex veneror, ut Galliæ no-
 stræ juventutem sic regat, quo materiam
 habeamus, sanctum ipsius nomen
 laudandi & celebrandi.

F I N I S.

Scriptor Elogii FRANC. HOTMANI, quod
 operum Tomis præfixum est:

Vidit perspicaci vir ingenio, quam imperite,
 quamque impudenter eorum qui se Pragmatico-
 rum & Canonistarum nominibus venditant nonnulli,
 Romanas leges ad arbitrium suum inflecterent: ac si-
 bulam istis imposuerat disputationibus quibusdam suis
 contra sectæ utriusque Patriarchas: quas furto sibi pe-
 riisse apud amicos sæpe conquestus est: præter non-
 nulla earum capita Observationum libris ab eo post in-
 ferta. Quin & ante multo, cum optimo & sapientis-
 simo viro doleret tantum temporis tam inutiliter à ju-
 ventute in scholis juris publicis impendi, videretque
 aliam plane esse Ro. legum, aliam regni hujus ratio-
 nem, & utrumque tamen errore noxio confundi: scri-
 pto brevi sed valido erroris hujus publici admonuit, ne
 deinceps juventutem nostram pœniteret longi sed in-
 fructuosi in re non ita necessaria laboris. Libello no-
 men Tribonianismus in eo *παραγλαρ* & imperitiam
 Tri

Triboniani, juris Rom. varias in contrarium variis temporibus mutationes, ejusque in omnibus partibus ambages, ex varietate scripturæ temporumque spinas tricasque, & alias labe propofuerat; ac evidentissime non esse jus illud ad Galliæ mores valde accommodatum ostenderat: & peritorum exemplorū medicorum aliam longe breviorē juris docendi discendique viam uſibus noſtris monſtraverat. At ſcriptum illud Soloni Galliarum Hoſpitali lecturū & probatum, cur lucem non viderit in ambiguo eſt. niſi ſi per hujus ſeculi mores, quo maxime ſalutaria quæque maxime diſplicant, quo nec vitia jam nec vitiorum remedia pati poſſumus, factum eſt, ut quæ boni publici quam privati, in profeſſione ſua commodi amantior hic noſter conſcripſerat, poſt mortem demum ſuam legi voluerit.

Prolegom. Cod. Leg. Antiq.

Magnum jus Romanum illo tempore naufragium fecit: quippe quod ſaltem Germanis, & ab iis oriundis propter rationem æquitatis diſcere, non autem propter robur ſanctionum in foro laudare permiſſum fuit. VViſ. Lib. 2. Tit. 1. l. 9. Forum jud. lib. 1. Tit. 8. Capitulare Karoli Magni lib. 6. Tit. 269. Unde etiam nunc in Gallia Hiſpaniaque ſcholis ob ſolam æquitate rationisque præſtantiam ſtudioſe inventuti prælegitur; non autem in judiciis, quaſi neceſſario evincens, allegatur. Alphonſ. Rex L. 1. Tauri. Petr. Pithœus in Fragment. vet. Juriſconf. Guil. Fornerius Comm. de Feud. Tit. 1. Alphonſ. de Villadiego in Comment. ad For. jud. lib. 2.

Tit.

Tit. 1. l. 8. *Quinimo sub pœna capitis in Hispania vetitum fuisse leges Casareas in foro allegare testatur Petrus à Plaza in eptiome delictor. lib. 1. cap. 1. pag. 42. Et Vidum Fabram Pbracium Reg. Polonia Cancellarium nunquam Romanas leges citasse, nisi petita venia, multotiens à viris magnis in Gallia audivi. De hac Rom. legum auctoritate videndus Joh. Gutierrez Canonic. Quæst. lib. 3. cap. 108. n. 11. 12. pag. 307. Rebuff. de eo quod interest. pag. 32. n. 14. Ann. Robert. Rer. judic. lib. 2. cap. 1. pag. 290. 291. Haillan del' Estat de France, lib. 3. pag. 190. Bernard. Zieritz. de prærog. Principum.*

Cum pars prior hujus opusculi, Historia Juris Rom. & Germ. Lipsiæ typis mandari non potuerit, erratis nonnullis levioribus ne offendatur L. Benev. editor enixe rogat.

18 31

